

**The Aaron, Martha, Isidore N. and Blanche
Rosansky Contemporary Halacha Program**

Fall 2013

***Halakhic Implications of Blood,
Bone Marrow, & Kidney
Donation***

Rabbi Dr. David Shabtai

אין לו לשאת אותה במקום אחר שלא נשבע עליו. דנקדושין ונשואין וגו' קפידא הוי. כדמנן בקדושין⁴³ האומר לשלוחו לא וקדש לי אשה במקום פלוני והלך וקדשה במקום אחר אינה מקודשת, ומנן נמי בגטין כה"ג ומזריכין להו בגמרא.

כתבת הגביר צענין התנאין שאינם אסמכתא. והנחת סברת רבינו יצחק ז"ל⁴⁴ והרא"ש ז"ל⁴⁵ בשם רבו ר' מאיר נ"ע שהסכימו דקנס קדושין לא הוי אסמכתא, דקיי"ל דלא הוי אסמכתא אלא היכא דגזים ואין צידו אצל אי לא גזים לא הוי אסמכתא, ואין כאן גזמא אלא דמי בשטח עד כאן. והיה לך לומר לדעתם דלא הוי אסמכתא אלא היכא דגזים ואין צידו, אצל אי לא גזים והוה צידו לא הוי אסמכתא. מ"מ נראה שאתה סומך עליהם כאלו אין חולק עליהם, וכמה אשלי רבדרי הלכו בשטה אחרת. שהרי רבינו האי⁴⁶ ור"ס⁴⁷ באונוס ז"ל כתבו דכללל היא דכל דאי, מדינא לא קני, ואפי' צידו ולא גזים. שהם פירשו מתני' ⁴⁸ דאם אוציר ולא אעביד אשלים במטבא, דאע"ג דבעלמא לא קני הכא תקנת חכמים היא שדרשו לשון הדיוט. וכי מקשי בגמרא⁴⁹ לרבא דאמר גבי ההוא גברא דאמר אי אוציר משלמנא אלפא וזוי דאסמכתא היא ולא קנייא ולרבא מאי שנא מהא דתנן אי אוציר וכו'. ה"ק, כיון דתקינו במקבל שדה שיקיים תנאו מאי שנא התם ומאי שנא הכא, ומשני התם לא קאמר מלתא יתירתא. כלומר, ובהכי תקינו הכא כיון דקאמר מלתא יתירתא גזמא בעלמא הוא, כלומר מלתא יתירתא על תקנת חכמים.

וכן מאי דאמר⁵⁰ האי מאן מאן דיהיב וזוי וכו' משלם ליה כדאזיל אפרוותא דזולשפט וכו' ואמר רב אשי אפילו יין סתם נמי לא, אסמכתא היא ואסמכתא לא קניא ומקשינן ולרב אשי מאי שנא מאס אוציר וכו' ומהדרינן התם צידו דדרך זו פרשוה מאי טעמא לא תקינו נמי זהא דדומיא דמקבל שדה הוא דמה לי מקבל קרקע מה לי מקבל מעות. וכן נראה מדאמרין צ"י איזוהו נשך⁵¹ גבי עובדא דרב צר שצא וכו' אצל חמרל דלוצוני קאי כוזי דמי אל"ר רב הונא צריה דרב יהושע לרב פפא הכי אמר ר"נ כל דאי לא קני והאי גבי מהאי חמרל לאו מלתא יתירתא היא ואפ"ה הויא אסמכתא משום כללל דאי לא קני. וכן דעת הרמב"ם ז"ל צ"י⁵² מהלכות מכירה וז"ל כשהיו חכמי ספרד רוצין להקנות וכו'

שהנדר נעשה בסבת המזמין ולמלא רצונו, כדסקלא דעתך מעקרא בשמעתין דזרוחין³⁵, בין שנפרש אותה בדאדריה ומינא למזמנא, כלומר שהנדר נעשה בסבת המזמין ולמלא רצונו כדמוקמינן לה אסמקנא, לא עלה על דעת אחד משניהם שיניח צנו חולה ויך לסעוד אצלו, שאין ענין האכילה דבר של קפידא כל כך שאינו אלא לכבוד בעלמא או לחטלת מועט. ודבר ידוע לכל שלא עלה על דעת אחד מהם שיחול האסור צענין זה, ואונס כזה במקום תנאי גרוע כזה הוא שקראוהו נדרי אונסין³⁵.

אבל צנזון זה שנשבע לבקשת קרובה של האשה ולמלא רצונו ואין הענין מוכיח שהיה רצון שניהם מחלתה שלא תחול השבעה אם יקרה לו אונס כזה אינו ענין למשנתינו. ואפילו יאמר הנשבע אדעתא דהכי לא נדרי זה פתח הסר והוא אינו מיחל לעצמו ואפי' חכם לא יפתח לו צכיונא כזה שהרי הוא נולד ואינו מאי זה מצאנו מאד³⁶.

ראם יבא עוד ראייה בעל הדין לומר שמצטלין מנזה מפני הפסד ממון מרובה מדאמרין צ"ק פרק קמא³⁷ אמר רב הונא במנזה עד שליש מאי שליש אילימא שליש ציתו אלו מתרמו ליה תלת מנזותא יהיב כולי ציתיה אלא אימא וכו'. דאלמא דאפילו פחות משליש לית ליה למיתן לקיומי מנזה. ומדקאמר אלו מתרמו ליה משמע דאפי' למנזה עוברת כאחרוג וסכה. וכתב הראב"ד ז"ל³⁸ שהטעם כדי שלא יבא לידי עוני ופיל עצמו על הצבור. וכמו שאמר³⁹ עשה שבתך חול וכו' ואמר המצוה⁴⁰ וכו' כבר כתב הרב ז"ל⁴¹ שלא אמרו אלא במנזות עשה אצל במנזות ל"ח אפילו כל ממון⁴¹. ואם יאמר בעל הדין שמנזות לא תעשה שאין זה מעשה הרי היא צענין זה כמנזות עשה, כיון שאינו עובר צידים, עליו הראיה שאם התירו במנזות עשה הקלה וצבא אל תעשה, אין למדין ממנזות לא תעשה שאין למדין חמור מקל להקל. סוף דבר אין דעתנו נוטה שיהא אונס ממון פטור צנזון זה⁴².

כתבת הגביר וכו' ש שנמסרה לו מודעא שאם ירצה תנא אלו האשה לולנסיהא להנשא לו שם וישלים שבעתו. ובודאי אם לא יחד בשבעתו מקום לנשואין היה הדין עמך. אצל אם בשבעתו יחד מקום לאלגזירה לנשואין כמו שנראה מדצריך צענין התנאין, אם היה כדצריי שיהיה אונס מלכת לאלגזירה

44 תוס' נדרים כז, ב ד"ה והלכתא. ועי' ב"מ סו, א ד"ה ומניומי. 45 ראה רא"ש נדרים פ"ג סי' י. וכ"כ בתשובותיו כלל לד סי' ב'. 46 מובא ברמב"ן ב"מ עג, ב ד"ה ולרבא, רשב"א ב"מ שם ד"ה משלם ליה, ר"ן ב"מ שם ד"ה החם. אבל בספר המקח לר"ג כמשפטי התנאים (אותו) מבואר שחייב מן הדין, וצ"י. 47 כ"ה בפ"י ר"ח המובא בט' הנר ב"מ קד, א. ועי' ח"י הרמב"ן ב"מ שם וב"ב קסח, א ד"ה הכי גרסינן בשם ר"ח ושרייק ממנו כהריב"ש. ועי' שיטת הקדמונים ב"מ עמ' שלה ובאבן האזל הל' שכירות פ"ח ה"ג פ"א ה"ב. 48 ב"מ קד, א (פ"ט מ"ג). 49 שם עמ' ב. 50 שם עג, ב. 51 שם סו, ב. 52 צ"ל: פ"א והוא בהל' י"ח. וראה לעיל סי' רסג וכחשובות הר"ש וירגא בשו"ת אבקת רוכל סי' פח, ותשובת הבי"ב בסי' פט. וראה מאמר "כל דאי" (בסוף שו"ת זקן אהרן) פ"ד.

35 נדרים כד, א. 36 א עי' לעיל סי' קצח ומחנ"א הלכות שבועות סי' יב. 36 * ב"י יור"ד סי' רל"ב (דף קנב ע"א), ועי' בד"מ שם אות ו'. ועי' בב"י בסד"ה נדרי אונסין, ובש"ך שם ס"ק כ"ג. 37 ט, ב. 38 בחי' לב"ק ט, ב ד"ה והאי דאמרין. 39 שבת קיח, א. 40 כתובות נ, א. 41 כ"כ הר"ן על הרי"ף סוכה פ"ג (טז, א). 41 * עי' בב"ח אר"ח סס"י תרנ"ו. 42 באור גדול סי' א (עמ' 20) הביא ראייה להריב"ש מ"מ סב, ב עי"ש. ור' לעיל סי' קא ושרית ר' אליעזר ארחא סי' כח. אולם הלבוש והפרמ"ג אר"ח סי' תרנו בא"א סק"ח מחלקים בין קרע לשוא"ת. וכן פשיטא ליה לחות יאיר סי' קלט. ולא הביאו הריב"ש. ועמד על כך בעמודי אש סי' ד אות ז ע"ש שהאריך בזה. ובחי' רע"א יור"ד סי' קנו סק"ב העיר על החו"י מדברי רבינו כאן ע"ש. 43 נ, א.

קד

כבודי

הלכות לולב ס' תרנ"ו

יעקב

כבו

באחר אפילו פחות משליש כן הוא דעת הש"ע, וכן פסק השול"ה (שער האומות אות ר' ותרנוח) ויש"ש (ב"ק פ"א ס' ק"ד), ועיין מש"כ ס"ק א' ב'. ובמקום שצריך להחליף כגון שיש לו בתחלה אתרוג בשיעור מצומצם או שיש בו פסול שחלוי בפלוגתא ויכול להתליפו כנגד שנים האחד פחות משליש והאחד יותר משליש, לא נתבאר בפוסקים אם צריך להחליף באתרוג היוקר או הזול. ומ"מ נ"ל כל שמחליפו בגדול יותר הרשות

בידו באיזה שירצה מ"מ שלשיטה הראשונה אפילו לכתחלה יכול לקנות איזה שירצה כל ששניהם הם יותר מכשיעור, ולשיטה השנייה אין צריך להחליף כלל: (י) לבזבז. כתב דרכי משה אפילו מי שאין חייו נדחקים אין צריך לבזבז יותר משליש בהידור מצוה דלא כמו שכתב גימק"י (ב"ק ד. מד' הרי"ף ד"ה גרסינן) אכן אמרין בגמרא (ב"ק ט: ה) המוסף יוסיפו לו בעוה"ו והקדן קיימת לעה"ב ועיין ס"ק א': (יא) מצוה עוברת. וכתב רבינו ירוחם (נתיב י"ג ח"ג) דמכל מקום חייב להוציא עישור נכסיו, והב"י (ד"ה ורבינו) כתב עליו דלא ידע מנין לו. ותיירך המ"א (ס"ק) דאפשר דה"ק שנה ראשונה מן הקדן מכאן ואילך מן הריח דאמרין ב"י (סי' רמ"ס ס"א) לענין צדקה. והא"ר (ס"ק) כתב שכן ביאר הרבינו ירוחם עצמו דבריו דכמו בצדקה צריך לבזבז גם במצות דהיינו כיווני עישור נכסיו ועיין יפה חומש אבל יותר מחומש לא יבזבז. אכן לענ"ד צ"ע דא"כ אם כבר בזבז חומש למצוה אחת יפטר מלקנות כל המצות, וכי תימא לכל אחד חומש א"כ בחמש מצות יתן כולו ביתו וכמו שמקשה הגמרא בב"ב (ט: לענין שלישי. ועוד כיון דאמרין דלמצות צדקה יתן מעשר או חומש א"כ לא ישרא לו מהונו שמוחר לעשות בו מצוה, כיון שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש דהיינו חומש קרן בשנה ראשונה וחומש ריוח בשאר השנים חה צריך ליתן לצדקה, ואף דאמרין ב"י (סי' רמ"ס ס"ז) שמוחר לעשות מצות במעשר שלו לא קחשיב שם רק מצות שקרובים לצדקה כגון לקנות מצות בבית הכנסת שהממן הולך להקדש ושאר דברים שאין לו בו רק טובת הגנה, עיין שם בש"ך (ס"ק) וט"ז (ס"ק) אבל לא שיהיה מותר לקנות ממצות מעשר אתרוג ולולב ותפילין וכדומה ועיין ס' תרצ"ד שכתב המ"א (ס"ק) בשם של"ה (ריש מס' מגילה) דמתנות עניים בפורים צריך ליתן ממצות שלו דוקא ולא ממצות מעשר, וכן מבואר ברמ"א ב"י (סי' ר"מ ס"ה) שמי שידו משגת תבא מאירה למי שמפרנס אביו העני ממצות צדקה שלו הרי דגם לכיבוד אב צריך ליתן ממצות שלו דוקא. ועיין בירושלמי (פ"א דפאה ה"א) דנראה שם דמה דאמרין והמבזבז אל יבזבז יותר מחומש הוא לכל המצות בכלל, וע"ש כ"פ וא"כ י"ל דגם מצות צדקה בכלל וכעת לא מצאתי הכרע לזה מפורש. ועכ"פ לפי מה שנוהגים רוב העולם ליתן צדקה מעשר ולא חומש, אזי צריך לפזר עוד מעשר אחר גם למצות אחרות דכלל שני המעשרות אינן רק חומש. ואפשר

דמטעם זה כתב רבינו ירוחם דצריך להוציא עישור נכסיו ולו חומש דחצי חומש שהוא מעשר צריך להפריש לצדקה ומעשר האחר יפזר למצות הכאים ליד: (יב) עוברת. וכתב ב"ש"ש (ב"ק פ"א ס' ק"ה) דמי שחייו נדחקים אין צריך להוסיף שלישי להידור מצוה ואפשר דאפילו המצוה עצמה אין צריך לקנות דהוא לדידיה כהן רב זולת נר חנוכה וד' כוסות עכ"ל: (יג) פגות עשה. נסתפקתי אם הטעם שכן עשה ללא חצושה הוא משום

דעשה קיל מלא חצושה שאין לוקין עליה כדאמרין ביבמות נ"ו. או הטעם משום דבעשה עובר בשב ואל תעשה דקיל משאר בל"ת דעובר בקום ועשה. והנפקותא בזה אם צריך לבזבז וכן רב שלא לאכול חוץ לסוכה או שלא לאכול בתוספת וס הכיפורים, דעשה איכא ושב ואל תעשה ליכא דעובר בקום ועשה אם אוכל חוץ לסוכה או בתוספת יה"כ. וענין זה מסתק ג"כ בפמ"ג (א"א ס"ק) איפכא לענין ל"ת שעובר בשב ואל תעשה כגון אם צריך לבזבז ממון רב לבזבז חצושה שלא לעבור על לאו דלא יראה בשב ואל תעשה והניח בצ"ע. והנה השטתה מקובצת בב"ב (ט: בשם הרשב"א כתב ח"ל ולא אמרו אלא במצות עשה בשב ואל תעשה אבל במצות לא תעשה אפילו כל ממונו עכ"ל. משמע דהכל חלוי בשב ואל תעשה וקום ועשה שוב ראיתי שכבר עמד בזה הריב"ש בתשובה (סי' שפ"ו) ח"ל שם כבר כתב הרב ז"ל שהמבזבז אל יבזבז וכו' לא אמרו אלא במצות עשה אבל במצות ל"ת אפילו כל ממונו, ואם יאמר בעל הדין שמצות ל"ת שאין בו מעשה הרי הוא בענין זה כמצות עשה כיון שמצוה עובר בידים, עליו הרא"י שאם התייר במצות עשה הקלה ובשב ואל תעשה, אין למדין למצות לא תעשה שאין למדין חמור מקל להקל עכ"ל. הרי דס"ל דתרווייהו דוקא בענין להקל שיהיה עשה וגם שב ואל תעשה, ולכן בין בעשה שעובר בקום ועשה בין בל"ת שעובר רק בשב ואל תעשה צריך לבזבז כל ממונו. והנה מה שחלק הריב"ש בין עשה לל"ת על כרחך אינו משום דל"ת חמיר מעשה שלוקין עליו, שהרי בנזק דהריב"ש שם דהיינו באחד שנשבע לישא אשה ולא נשא מחמת אונס ממון לא לקה על לא תעשה דשם, כיון שאין בו מעשה ובשבעות ביטוי דלהבא דאוכל ולא אכל לכ"ע אין לוקין כדאמרין בשבועות (כא) ואעפ"כ כתב דל"ת חמיר מעשה וע"כ צריך לומר דאפילו ל"ת דאין לוקין עליו חמיר מעשה. וכן מוכח ביומא (לו) שהרי עולה מכפר על עשה ועל ל"ת שאין בה מעשה אינו מכפר כמש"כ החוס' שם. וכן אמרין שם (פה: לענין חשובה. ומ"מ בין לענין עולה בין לענין תשובה אמרין שם דלאו הניחוק לעשה שה לעשה. וא"כ הסביר נוחנת דהוא הדין לענין שא"צ לבזבז ממון רק שלא לעבור. וא"כ אכת"י להסתפק לענין שלא לעבור על לאו דבל יראה אם צריך לבזבז הון רב לפי מש"כ התוספות בפסחים (נ"ט: ד"ה רב אשי) דבל יראה חשיב ניתק לעשה. אלא שכבר העיר המשנה למלך (פ"א

פ"ה חמץ ומצה ה"ג) שהרמב"ם ח' חשיב ניתק לעשה וכ"כ שם ג' לנאורה תליא זה אם יש לעבור רב בפלוגתא זו שבין הרמב"ם ח' ס' תר"מ ס"ק כ"ה דמקרי שב ואל תעשה וא"צ לבזבז הון רב. ואפשר שגם בזה יש לחלק ולעשות סוכה א"צ לבזבז כיון ומה שאינו עושה סוכה הוי שב ואל תעשה ובשעת אכילה אונס הוא שאין לו סוכה אבל לכופו לאכול חוץ לסוכה הוי קום ועשה וצריך לבזבז ולדינא צ"ע: (יד) אבל לא תעשה. נסתפק בפמ"ג (א"א ס"ק) בלעבור ל"ה דרבנן אם צריך לפזר כל ממונו חוץ יאיר (סי' קפ"ג) כבר נסה לשתות סתם יין ופסק להחמיר דאורייתא. וכ"כ ג"כ בשכה בסנהדרין (כו) בחוס' ד"ה מש חורגי החוס' שם דלחורין איסור דרבנן א"צ להפסיד מ' וצריך לבזבז. ורש"י שם (ד"ה) דהתוספות, ושיטת הר"ן כחיר שמיטה ה"א) נראה דעתו כתיו לחלק קצת דהתם במקום הפ' בשאר איסורי דרבנן שהרי גם הפסד כמש"כ הרמב"ם שם ה כתב המ"א (ס"ק) משמע קצו שמוחר לעבור על לא תעש ולענ"ד אין ראיה משם דהו ענותנותא דר' זכריה בן אב ותדע דהא היו מסופקים אם דאפילו רציחה רצו להתיר ו הפמ"ג הרגיש קצת בזה. שהזכרתי ס"ק י"ד מוכח כן לעבור על לא תעשה דאורייתא פיקוח נפש לא: (טז) ועיין לכ אחד לקנות אתרוג לעצמו. וכ ה' סלעים וצריך לפדות בנו מצוה עוברת חו מצוה שאני לצאת באתרוג של אחר אף קודם בזה. והנה ראיית המ"א: ושם רק ר"י סבירא ל"י הכ פליגי עלי, לא פליגי רק מג כ"ע מדוד. וכן נראה גם מדב

נו ירוחם דצריך להוציא עישור נכסיו ולא שהוא מעשר צריך להפריש לצדקה ומעשר באים לידו: (יב) עוברת. וכתב ב"ש"ש (ב"י) ייו נדחקים אין צריך להוסיף שליש להיוור מצוה ואפשר דאפילו המצוה עליה עצמה אין צריך לקנות דהויל נחומס לדידיה כהון רב זולת נר תנוכה וס' נ"י ור' כוסות עכ"ל: (יג) מצוה ה' יתן עשה. נסתפקתי אם הטעם שבין עשה ללא תעשה הוא משום זה שאין לוקין עליה כדאמרין ביבמות (ו). צעה עובר בשב ואל תעשה דקיל משא"כ עשה. והנפקתא בזה אם צריך לבזבז וכן לטובה או שלא לאכול בתוספת יום יכא ושב ואל תעשה ליכא דעובר בקום לטובה או בתוספת יח"כ. וכעין זה מסופק וי"ח איפכא לענין ל"ת שעובר בשב ואל לבזבז ממון רב לבער חמצו שלא לעבור שב ואל תעשה והניח בצ"ע. והנה השיטה בשם הרשב"א כתב ד"ל ולא אמרו אלא ל תעשה אבל במצות לא תעשה אפילו כל דהכל תלוי בשב ואל תעשה וקום ועשה. מר בזה הריב"ש בתשובה (סי' שפ"ו) חיל ל שהמבזבז אל יבזבז וכו' לא אמרו אלא נצות ל"ת אפילו כל ממונו, ואם יאמר בעל ואין בו מעשה הרי הוא בענין זה כמצות יר בידים, עליו הראי' שאם התירו במצות אל תעשה, אין למדין למצות לא תעשה קל להקל עכ"ל. הרי דס"ל דתרווייהו דוקא צעה וגם שב ואל תעשה, ולכן בין בעשה אין כלי"ת שעובר רק בשב ואל תעשה צריך זה מה שחלק הריב"ש בין עשה לל"ת על ל"ת חמיר מעשה שלוקין עליו, שהרי בנדרן באחד שנשבט לישא אשה ולא נשא מחמת על לא תעשה דשם, כיון שאין בו מעשה הבא דאוכל ולא אכל לכ"ע אין לוקין (כא). ואעפ"כ כתב דל"ת חמיר מעשה וצ"ח דאין לוקין עליו חמיר מעשה. וכן מוכח ה' מכפר על עשה ועל ל"ת שאין בה מעשה החסו' שם. וכן אמרין שם (פה): לענין ענין עולה בין לענין תשובה אמרין שם וזה לעשה. וא"כ הסברה נוחת דהוא הדין ממון רק שלא לעבור. וא"כ אכתי יש לעבור על לאו דכל יראה אם צריך לבזבז תוספות בפסחים (כט: ד"ה רב אשי) דכל שם. אלא שכבר העיר המשנה למלך (פיא

מהל' חמץ ומצה ה"ג) שהרמב"ם חולק על זה וס"ל דכל יראה לא חשיב נחוק לעשה וכ"כ שם בשם הריב"ש (סי' ת"א) וא"כ לכאורה תליא זה אם יש לעבור על כל יראה משום הפסד ממון רב כפלוגתא זו שבין הרמב"ם ותוס'. ולענין סוכה כבר העליתי סי' תרנ"ט ס"ק כ"ה דמקרי שב ואל תעשה וא"צ לבזבז הון רב. ואפשר שגם בזה יש לחלק דלעשות סוכה א"צ לבזבז כיון דמה שאינו עושה סוכה הוי שב ואל תעשה ובשעת אכילה אונס הוא שאין לו סוכה אבל לכופר לאכול חוץ לסוכה הוי קום ועשה וצריך לבזבז ולדינא צ"ע: (יד) אבל לא תעשה. נסתפק בפמ"ג (א"א סק"ח) בלעבור ל"ת דרבנן אם צריך לפזר כל ממונו שלא לעבור. אכן ראיתי בשו"ת חות יאיר (סי' קפ"ג) כבר נסתפק בזה לענין אם כופין אותו לשתות סתם יין ופסק להחמיר ולא תסור הוי כמו לא תעשה דאורייתא. וכ"כ ג"כ בשכ"ח בשם הרב"ז ע"ש. ועיין בסנהדרין (כו). בתוס' ד"ה משרב דלכאורה תלי ספק זה בשני תירוצי החוס' שם דלתירוצ הראשון מוכח דמשום לעבור אאסור דרבנן א"צ להפסיד ממון רב ולתירוצ השני יש לומר דצריך לבזבז. ורש"י שם (ו"ה פוק) נראה דעתו כתירוצ הראשון דהתוספות, ושיטת הר"ן כתירוצ השני. גם הראב"ד (פ"א מהל' שמיטה ה"א) נראה דעתו כתירוצ הראשון דהתוספות ומ"מ יש לחלק קצת דהתם במקום הפסד לא גזרו רבנן מה שלא שייך בשאר איסורי דרבנן שהרי גם שלא להשקות לא גזרו רבנן משום הפסד כמש"כ הרמב"ם שם הלכה י' ע"ש: (טו) קודם שיעבור. כתב המ"א (סק"ח) משמע קצת בגיטין (נו). ממעשה דבר קמצא שמותר לעבור על לא תעשה משום אימת המלכות עכ"ל. ולענין אין ראיה משם דהתם פיקוח נפש היה שהרי אמרו ענותנותא דר' זכריה בן אבכולס החריבה את ביהמ"ק ע"ש וחדע דהא היו מסופקים אם לא יהרגו את בר קמצא אלמא דאפילו רציחה רצו להתיר והיינו ע"כ משום פיקוח נפש, גם הפמ"ג הרגיש קצת בזה. גם מדברי התוספות דסנהדרין שהוכרחי ס"ק י"ד מוכח כן דדוקא משום פיקוח נפש מותר לעבור על לא תעשה דאורייתא אבל משום אימת מלכות בלא פיקוח נפש לא: (טז) ועיין לקמן. פירוש דשם איתא שמצוה לכל אחד לקנות אתרוג לעצמו. וכתב המ"א (סק"ח) אם אין בידו אלא ה' סלעים וצריך לפדות בנו ולקנות אתרוג יקנה אתרוג, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת עכ"ל. ומ"מ נ"ל בשייכל לעצת באחרת של אחר אף שמצוה לקנות משלו מ"מ פדיון קודם בזה. והנה ראיית המ"א היא מגמרא דקידושין (כט:), ואף דשם רק ר"י סבירא ל"י הכי דמצוה עוברת קודמת אבל רבנן פליגי עליו, לא פליגי רק מכח דרשת הפסוק אבל בעיקר סברא כ"ע מודו. וכן נראה גם מדברי רש"י ברכות (כו). ד"ה מחפלל) אכן

נסתפקתי מצוה עוברת דרבנן ואינה עוברת דאורייתא כגון שחל י"ט ראשון בשבת ולא צריך לולב רק לייט שני אי דוחה פדיון או לא. ונ"ל דמצוה דאורייתא עדיף. וקצת ראי' לזה ממה שכתב הר"ן בפרק במה מדליקין (שכתב י' מד' הרי"ף ד"ה אמר רבא) אמה דאמרין שם (בגמ' כג: דנר חנוכה קודם לקידוש משום פרסומי ניסא, והקשה הר"ן היאך דחינן דאורייתא מקמי דרבנן ותירץ דקידוש על היין ג"כ מדרבנן ע"ש. הרי פשיטא לו דאף שיש סברא להקדים מצוה דרבנן לעולם לא מקדימין למצוה דאורייתא היכי דשניהם הם קום ועשה ע"ש בהגהת הרי"ף. ודע דלפי מש"כ התוס'

כל ממונו (טו) קודם שיעבור (הרשב"א ורלא"ד) [ועי' לקמן (טו) סוף סי' מרנ"ט בהגה]:

סימן תרנ"ז

ובו סעיף אחר:

(א) קמן היודע לנענע לולב (א) כרינו

ראש השנה (ו' ד"ה ומעשרות) עובר במתנות כהונה בכל תאחר בג' רגלים, ובעשה ברגל אחד, כל שנראה להפרשה אפילו לא הפריש וא"כ גם הכא אין דוחה אתרוג לפדיון רק כשחל יום ל"א ברגל שלא חל עדיין חייב הפדיון קודם הרגל, הא חל קודם הרגל פדיון קודם. וכן כתב ג"כ בפשיטות בספר המקנה (שם ד"ה ת"ר) לענין קדימת פדיון לראיה. אכן לפי המבואר בתוספות בר"ה שם, התוספות מסופקים בזה אם עובר בכל תאחר בלא אפריש וע"ש בטורי אבן שכתב בפשיטות שאין שייך כל תאחר לענין פדיון הכן. ועיין בשו"ת חכם צבי סי' י"ב: וכתב הפמ"ג (א"א סק"ח) ודע בדיתא אתרוג אם שלח שליח לקנות אתרוג כשר וקנה אותו שכשר על פי הלכה י"ל ולא שינה משליחתו, אבל אם קנה שחלוי כשרותו בספק פלוגתא דרבנותא בייט שני וכדומה, י"ל דשינה מדרת המשלח ובטל הוא, דאין עושין ספק דרבנן לכתחלה להקל עכ"ל. כתב בשכנ"ו"ג סי' תר"ט מי שרוצה לקנות לולב ואתרוג ואחר רצה לקנותו בעד חכם גדול הדור, שאין צריך להניחו לפני הגדול ומה שצונו ד' אין חולקין כבוד לרב דיתר קרוב אצל עצמו לעשות המצוה שצונו הקב"ה ע"ש. ומטעם זה נ"ל דהוא הדין באביו א"צ לנהוג כבוד בזה דהא אין חייב לכבד אביו משל עצמו אלא משל אביו, כש"כ דאין חייב ללכודו במצוה של הקב"ה:

סי' תרנ"ז

(א) כרינו. כלומר מוליד ומביא מעלה ומוריד (מ"א) וכתב הפמ"ג אף שאינו כפי ממש בנענועים כבסי' תרנ"א (ט"ח - ס"א). וראיתי בפסקי תוספות פ"ק דערכין (סי' ה') ח"ל קטן היודע מקום שמגענענין בו בהורו ובאנא תחלה וסוף חייב בלולב עכ"ל. אכן כבר כתב שם המגיה שלא נמצא כן בתוספות. גם כתוב עוד שם בפסקי תוספות (אואר ו') ויוצא בשל אביו אם הקנה לו מלבד בייט ראשון עכ"ל. ולא הבנתי דלמה צריך קנין בשאר הימים ועוד אם הקנה לו למה לא יצא ביום ראשון, ואף שביום ראשון אמרין בגמרא (מו: ו) לקמן (סי' תרנ"ח סי') שלא יקנה אדם לולבו

התוס' אפשר לתקן ומ"מ אם ראה להסמיר ע"ע שלא לברוח ולמסור נפשו לקדש השם
והחמ"ס ר"ס ה"ל יסו"מ שם שכתב דלמאורה גם כזה יש לחלק בין שז' ואל תעשה לקום

הגוף (ביתור לדעת הר"מ ו"ל הסובר שגם גוף וגויה
זין בן) הלא ח"כ לא יספיק שיפסק בהכרח קיום
החורה בפועל וזה מושגל רצון עכ"ל אין החורה
בטלה כל עיקר והיא קיימת בודאי לעולמי עולמים כמו
שהר"ב קיים לעד ולעולמי עולמים שהחורה כולה
שמותיו של הקב"ה היא וזוהי מקבלת הבטול הכל
יעסקו בה הדיקים והיא ההגה מויו השכינה וכומו
שהיה חלו אמן ושעשועיו של הקב"ה משחק לפניו
בכל עת בהכינו שמים ראשונים ואח אחרונים גם
החורה הדשה שחז"ל בלי ספק חמנה היא כמעשה
הגז שיקרו בה חדושים בקלת מלוחיה לפי הדוש העת
היא וענין שחז"ל בכניסתו לא"י קדלי החוריר היו
מוהרים להם אך כל זמן שלא ילדה הקב"ה בעלמו אין
נבית רש"י לחדש דבר כמ"ש להלן בס"ד ולא זו בלבד
שא"ל להחיר דבר החסור הלא חפ"י לטנות קץ ותג
בהורה זין ביד שום נבית לטנותיו קלרו של דבר כשם
שזה שכתבו שם אלהינו בכל אורך הגלות ואף הם
יטויר שיאריך עוד כמה אלפים שנים חלילה לה נשכחו
ולא נחירו כך אין בידנו לבטל דבר קל מחורוהו בלי
רלונו וכומו שצט"נו כי לא חשכח חפ"י ורענו ואחר
שהחורה חנה אובלת השינוי והבטול בשום אופן חורו
שר"י דה למספרן של חוחיות ההורה כי אחת היא
ואם חללו מי שכופר בחוה אחת חמנה בחילו כופר
בכולה (כמ"ש בשו"ס טולס ביה חל) לפיכך הוא טורה
של לנורך לדקדק בחנין של שרשים כדרך שעה
הר"מ ו"ל שהעמידן על י"ג וצ"ע על ג' בלבד ווולחם
שהחירט למעניהם ואם בחנו לדקדק אחריהם כראוי
זין אחד מהם שכיון החשבון חפ"י לפי דרכם ודעת
לנבון נקל כשרצה לעמוד על דבריהם ולעייין בהם אלא
שהיא מלאכה שאינה לריכה לגופה של חורה ואין לנו
מקורח לגמרי מזה החקירה : וזה נשלמו המוסדות
ועתה יחלבו שם פטוח יולאות מהראשונה :

פנה א חקרא אבן בוחן
(ח) כל בית ישראל מנווין על קדוש השם הגדול הזה
שנ"ל ונקדשתי בחור בני ישראל : (ב) ומוהרין שלח
לחלל שגחתי ולא חללוהו שם קדשי : (ג) ביד
כשיעמוד עכ"ל ויאנוס את ישראל לעבור על אחת
מכל מלות האמורות בחורה או יארגנו יעבור ואל
יארג שגאחר במלות אשר יעשה אחת האדם וחי
בהם ולא שימנה בהם ואם חת ולא עבר הרי זה
מהחייב בנפשו ויהבחר עוד לפנינו : (ד) כמה
דברים אימרים בשאר מלות חזק מעכ"ל וגילוי עריות
ושפיכות דמים אצל שלש עבירות אלו אם יאמר לו
עבור על אחת מהן זו הדרג יארג ואל יעבור :
(ה) בחז"ל שבאחר מלות יעבור ואל יארג (שר"י ליה
מריה לבש"ג שאמר משם ה"מ ו"ל מה שלא עליה
על דעתו ועשה מחמת סדור הדברים עכ"ל) וזמן

שהעכו"ם מהכיון להנחת עלמו כגון שאנוס לבנות
ביתו בשבת או לבשל חבשילו או אגם אשה (פטויה או
אפי' תימא אשה חיה וס"ל דאיהי בכלל ג"ע והראיה
שר"י אינה נאסרת עליו כמ"ש בפ"י מה"ג ואחיה
כדעת ר"ח וכת"ש במקומו בס"ד וזהו א"ל לדחוק
כלל במעשה דמשהר כ"י וכו"מ ולא בלשון הרב ודלא
כלל"מ) לבטול חוה וכו"ל זה : (ו) חלל את נחכין
להעבירו על האמות בלבד יש חלוק בדבר שאם היה
בינו לבין עלמו ואין שם בתקום האזא עשרה מאגשים
שיודעין בו יעבור ואל יארג : (ז) ואם חננו להעבירו
בעשרה מאגשים הרי זה יארג ואל יעבור שום מלוא
ולא חפ"י אשרקח דמסחנא : (ח) חלל חם חינו
מהכיון חלל להנחת עלמו יעבור ולא יארג וכל
הדברים האלו שלא בשעת השמד חלל בשעת השמד
ואז שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחבריו ויגזור
גורה על ישראל לבטל דחם או מלוא מן המלות יארג
ואל יעבור חפ"י על אחת משאר מלות חפ"י אשרקח
דמסחנא בין נאגם בחור עשרה בין נאגם בינו לבין
העכו"ם : (ט) ודווקא שרשים להעבירו על דבר שהיה
חשום ל"ה חפ"י בלאו דלא חסור חלל חם גורו שלא
לקיים ח"ע א"ל למסור נפשו על קיומה : (י) ח"מ
חם השעה לריכה לכך ורולה ליהרג ולקיימה הראשון
בידו וגרחה דבשעת השמד אין חלוק לגמרי בין ח"ע
לל"ה כחוכה מזהה דמה לך יולא לילכל על שגטלתי
לולב מה לך יולא ליסקל שמלתי אה בני ודניאל שחמר
נפשו על ההפלה יוכיח וחנישע בעל כנפים על
החפילין ור"ע על נט"י וכומו שעשו לרוב בימי יוונים
(והרי זה כעין אותה שחמרו ב"ד חכין והורגין שלח
מן הדין חלל לאורחא שעה ומעשה בחד שרכב על
הסוס בשבת בימי יוונים והציאור לב"ד וסקלורו ואם
חמיתין בידים חם שאינו חייב תיחה כ"ש שרש"י חם
מחלנו לקדש השם בנפשו חפ"י על ח"ע ומלוא היא
ודאי בשעת השמד) וכן חליט בר"י בן בבא שחמר
עלמו להריגה על סמיכה וקנים ורח"צח על חלמוד
הורה וכן ר"ע שהיה מקהיל קהלות ברבים ועוסק
בחורה נגד גורח החלכות ולא זו משם עד שחרכו
בשרו במסרקוה של ברול וזין לך קדוש שם גדול
מזה : (יא) ובע"א ג"ע ש"ד חפ"י בליגעה ואלא
בשעת הגורה וחפ"י אין העכו"ם חכונין חלל להנחתן
יארג ואל יעבור : (יב) ודוקא שאומרים לו לעשה
מעשה כגון שאונסין לאיש לגלות ערוה (ולבוא על
הכוחית הוא בכלל ג"ע) או שיארג נפש מבני אדם או
שיחמרה לע"א חלל אם אונסים לאשה איש לבוץ עליה
העכו"ם או לאיש שהיה מוקשה ורולים לחקוע אותו בערוה
או שרולים להשליכו על התנוק להרגו או לכוף ראשו לפני
ע"א בעל כרחו או לנורך עליו מים שלהם א"ל ליהרג .
(יג) וכל חיסור של ע"א ג"ע ש"ד חפ"י שאין בו תיחה
חלל

פנה א חקרא אבן בוחן
(ח) כל בית ישראל מנווין על קדוש השם הגדול הזה
שנ"ל ונקדשתי בחור בני ישראל : (ב) ומוהרין שלח
לחלל שגחתי ולא חללוהו שם קדשי : (ג) ביד
כשיעמוד עכ"ל ויאנוס את ישראל לעבור על אחת
מכל מלות האמורות בחורה או יארגנו יעבור ואל
יארג שגאחר במלות אשר יעשה אחת האדם וחי
בהם ולא שימנה בהם ואם חת ולא עבר הרי זה
מהחייב בנפשו ויהבחר עוד לפנינו : (ד) כמה
דברים אימרים בשאר מלות חזק מעכ"ל וגילוי עריות
ושפיכות דמים אצל שלש עבירות אלו אם יאמר לו
עבור על אחת מהן זו הדרג יארג ואל יעבור :
(ה) בחז"ל שבאחר מלות יעבור ואל יארג (שר"י ליה
מריה לבש"ג שאמר משם ה"מ ו"ל מה שלא עליה
על דעתו ועשה מחמת סדור הדברים עכ"ל) וזמן

ואלף זה • ליראח אביה מקפוח פרנסה מן הקל יצוא
אל החמור • ואין אפטרופוס לערוה ולא חפסר להוסיב
אומר וארי זה עובר ימש אלףו דלא תחלל בהך
להנחה • וגם יש לחוש להבנח אפי' שהחלחה קלה
באינם • אופה ברעון מהוך ק"ר ופריצות שובג עמה
גלי צושה • שרוא כאש לנעורה • בפרט אשה דעתה
קלה • אפי' כשרה שנכסרה • פרלה קוראה לגנב •
סיף שהיא שוכרה • אחר דיתר חלבה וכחומה שלע"י
ודוחק העני גריו להרב להטות דינו להקל (ולא הביא
עליו מרחו' תיעל דכונחן ש"ר רעה היא • ההם
להלל ישראל נחבונה גם לא היו שם ישראל משל"כ
בנדון רלו שהיה בק"ק • שיש משום ח"ה ג"כ ולשינוי
הקרקע עולה • היו זו בחרגה ואל העבור • ואף לית"ד
הנאח עלמן שרי • דווקא במקום ש"נ דידה • גם ג"ל
דיטל אע"פ שדדק • היתה ומשכנח בה קרא לא היתה
ישראלית • ונראה מפשטי המקראות שזר הקיני אף
זה היה מבני יהוה • לא היה אלף נר הושב (כי נכמרו
רחמי הרב על כל משום כדי חייו • וארי הוא כמחנן
מתון • ואינו אלף כמפסי נפשות חיו • לפיכך אין
לסמוך על הוראה זו כלל • (טו) אינה נענין שאנו
בו • נראה להקל דהיינו שאינו מחוייב למסור עלמו
להריגה אם נורו עליו טכ"ס לעבור על לאו דקריבה
בעלמא • בל"א או בערוה • מותר להליל נפשו בכך
אם אין העכו"ם מכון להעביר על דם • ואינה שעת
השמד ואפי' אין דמחמיר בה • מודה נמי היבא דלא
מחבין ליהנות בדרך חלוא וחבה • וכ"כ בש"ך דב"ה
לכ"ע אינו עובר בלאו • ובמקום סכנה שרי לגמרי •
אלף שאין אימתה בסברא זו בהלטי משום דמחמסך
בעריות חייב • ואע"ג דהבי מחברא לאקולי במקום
סכנה כי הכא • וכן לענין משום דפך בל"א ובגד
דבעבדתיא טריד • ואין פנאי ליתר להגדרות בו
דומיא דמרבית בהמה דיוותרין להכניס כמכחול
בשטופר' : (ג) מ"מ נ"ח במהעסך בקירוב דחבוק
וגשוק הערוה כדי להמלט מן המכש • ודאי אסור דלא
אני דלא נראה ונח אינו אלף משום רוח מתון • פשיטא
דלא שרי כלל • (יו) אכל דכוחה לענין ע"י לנשקה
ולגפפה • אע"ג דאינו אלף לאו • בודאי הוא ביהרג
ואל יעבור בכל גוונא דשאני ע"י ואבורה דחמירא
טובא : (יז) ואפי' אגדרטי דמלכא מסרו חמ"ו
עלמן למיתה • ומרדכי הבנים כלל ישראל בסכנה שמה •
שלא לברוע להמן אע"פ שלא היה עושה עלמו ע"י
ואפי' למ"ד ע"י היה חקוק על לבו • כה"ג שרי במקום
סכנה • כיון דלא מכון אלף לכבוד האדם מ"מ הישו'
ביר האדם לקדש שמו של הקב"ה בכך • ובש"ד כה"ג
כגון לזרוק אבן לבו או לסבב מיתה בגרמא בעלמא •
כדי להליל עלמו מיתה ודאית • עדיין אינו מחמסך •
ונראה ג"כ להחמיר בו אלף הנדק • ולהקל אלף הגאס
כיון

אלף לחו לריך ליהרג ולא לעבור כך הוכיח הר"ן מתעשה
דאדם שנתן עיניו בחשה והעלה לבו טיגא וחמרו חכמים
יתוח ואל חעמוד לפניו ערומה ולא חספר עמו חמורי
הגדר ולא הבינותי הוכחה זו ש"כ אפי' אין שם איסור
ולא ג"כ יהא ביהרג ואל יעבור אם יגורו עליו עכ"ר
לעמוד ערום בפני אשה או אשה ערומה בפני איש או
שיספרו זה עם זה יחמרו עלמן להריגה ולא יעשו וזה לא
שמענו ולא עלה על דעת אדם אלף ט"כ לומר דחת
מחמסם אם שחוחו מעשה ד"א דא לפי שגירה יל"ה"ר
בעלמו שנתן עיניו במה שזינו של לכן משפטו שימות
בחין מוסר וכרוב אילתו של ח"ל לחור אר עיניו וזין
החשה חייבת להלילו בנפשה ולא משיב שאין אומרים לאדם
מטוא בשביל ישיבה חברך כי בזה בזה לחמורק ר'
ורשנ"ג ד"ל כח"ד ניהא ליה לחבר דליעבד חיסורא וט"ז
ולא לעבד חברה חיסורא רבא כ"ס במקום פ"ג אלף
משום לחא דהאשה הוא דביונא דגופא היו לפחזה ולא
תליו שאלם חייב להליל חברו מן המיתה בביון גדיל בזה
שגוגע עד הנפש כמו שאינו מחוי' להלילו בציבור חבר
מאכיריו כענין ההוא שהעמוד בפניו ערומה וכן בלחורי
גדר ערומה איירי שהוא דבר קשה כמות אע"פ שאין בו
אפילו לאו בעלמא לא חייבו חכמים האשה להלילו בנך
עלמ' ואפסר אפי' היה רולא חיו ביד' שלא לפגום
עלמ' וזי נשואה הואי משום פגם בעלה שאינו מוחל על
פגמו ובשחו משו"ה פשיטא לחלמודה למ"ד אשה חיס
שפיר דאין בידה לחול על כבודה ימשיך דאפי' בפנייה
איכא משום פגם משפח' או כדי שלא יהיו נטות ישראל
פריצות בעריות כדאיהא דהם או נאחר שידעו חז"ל
שאין בו סכנה נפש ודאי אע"פ שאמרו יתוח לפי
דבריהם של רופאים הציבו שלא השגיחו במשפט
הרופאים ולא חשבוהו אמיתי איך שיהיה אינו רומה
במקום שהוא גרם לעלמו יס כח ביד חז"ל לקטוס אף
שלא מן הדין • ודאי כיון הוראה שעה ויף לעולם
הדין כן משום מגדר מלהא לשמור האדם מללכת אחר
עיניו (יד) וארצו צו"י נחשו' (סך"ה) העלים עין
חגמ"ד זו • ויש לתמוה על הוראתו להקל שם • כי
הוא מחננד יתחש להאז עובדא דהעלה לבו טיגא
הג"ל שלא יחמרו אפי' בזיון בעלמא בלי שום קריבה
לגמרי וגם במקום סכנה נפשות להליל נפש מבני אדם
לא • עאכ"ו שלה להפקר אדם בזה לעכו"ם לעבור
על איסור קריבה דאסור מדאורייתא ומל'ין עליה
למ"ד וכל זה לזורך פרנסה אביה • שבודאי לא היה
פקוח נפשות דבר ור ויתוה מאד בעיני שאתך להקל
בדבר • ואע"פ שהאב חשש לעלמו ור"ה להמנע •
ונראה דאיה ס"ל דכיון דאעכו"ם אינו תלווה תליו
דקריבה • איהי נמי לא תיפקדא • ואין זה כדאי ח"ו
(א"כ בדבר ערוה גופא נמי נמא הכי) אף כי מרגילה
לדבר ערוה • ואחר שיערו חקפו כל כך ימשיג רלונו

אחנים חזרו בשכנה בצלצ בצלצ . ירי הוא רודף
 ויחזר למחר וכן כחוצ בצ"ח (סחל"ט) אם אחד
 בניהם מתחנך עם העכו"ם ואומרים לו אל התקוטט
 להם יתה משיב בולנו בשכנה ואינו חושש והרג את
 העכו"ם טהנים אוחו כדי שלא ירגום שהרי הואשם
 את עצמו ואוחה בשכנה ע"כ . ויש לנו ללמוד
 דבר זה מן הכוזב שהרי בני יהודה עלו ואשרו את שמעון
 וימסרוהו ביד גלגלים מפני ששם אוחה בשכנה מתחמ
 שהרע הרבה לפלשתיים שהיו חושלים בהם ואע"פ שלפי
 דערו הי"ל דין על פלשתיים גם לא היה בהן הסכנה אלא
 שיש לרדוף את אפר שני יהודה נטו על גבורתו
 שהפיו ימסרוהו בידם לא יוכלו להרע לו כמו שהוכיח
 סוף הענין . מ"מ הלכ' רווחת היא בישראל שכל מי
 שמכנים לחזקים בשכנה בפשיעה . אין חוששין לו
 ותוס'ין אותו ביד עכו"ם וכחצ הט"ו אף בומנו זה מי
 שפוטע ומורד במלכות שלו מושרין אותו . וה"ה בשאר
 נכרות שאחד מוחזק בהם כגון שמוסקביופיה או שאר
 דברים שיש בהם סכנה . פשיטא שמושרין אותו ומן
 הראוי למסור אותו אפי' לא ימסרוהו כיון שהא' רודף
 לישראל (ועי' שפ"ח) : (עו) אבל מה שאינו דבר ידוע
 ומבורש לגרום סכנה נפשות לעלמו ולולחו אע"פ שיש
 בה ביד המלכות לדון מיתה למי שאינו חייב מיתה מפני
 הקצת העולם ולטורק שעה וריתו דין בודאי שאפי' ביד
 ריבין ואורגין להורחת שעה ולמגדר מילחא מ"מ נראה
 שזין רשעין למסור ביד המשפט אפי' ימסרו . ויש
 נראה ריה"ג לדרד"ה (נוסף על מה שראו דבר
 פשוט הטעם כל ה"ל) מתעשה דפגש בגבעה שלא אבו
 בני בנימן לשמוע בקול אחיהם ועמדו להלחם שנט
 ההר נגד י"ב שבטים ולא רשעים היו השנט בכלל
 ח"ו גם לא שוטים שינטו בגבורה כל כך לעמוד
 נגד כלל ישראל אף בשול (כמו שיראה בהסכבלות
 ראשון כי רע ומר המעשה) אם לא מחמת שהשנו
 נפשות האדק והיושר עמם . אלא שהשנטים נטו
 בגבורתם ובקבוצת הרב . והשנו שזיינים המיטוט
 להמך אחרי רבים להטות מאד שהשנו להקון
 העולם וללורך וגדר . אמנם בני בנימן לא כן ידמו
 כי על השנט לדון שנטו (עיין במ"ש הרמב"ן פ' וירא)
 וכיון שכן הדין לא היו חייבין מיתה אוחם שנטו הפלג
 ואע"פ שמתה בגרמחם . ע"כ חשבו למשפט שאין בידם
 למסור אותם הפושעים למיתה ואולי היו רוצים לעטש
 אותם בהקאה ויסורין כפי שקול דעתם ועל זה סמכו
 שלא לגור מרבים לוחמים להם ולקיים ל"ת אחרי רבים
 לרעות לפי דעתם . ונראה שמפני כן נעשו בני ישראל
 בחזקה בפרט שלא נמלכו המלה במקום לדרוש את ה'
 חס בדין הם עושים : (עו) כחצ שכנה"ג בשם האמירי
 למדנו שאף בהללח עלמו ויחיד אלל רבים וקטן אלל
 גדול אין דוחין נפש מפני נפש : (עח) אבל שנים
 שישבין ובקשו לרדוף אחד מהם אם הא' ת"ח והשני

אדיוט מלוח להדיט לומר הרגוני ולא הרגו חברי
 ת"ח : (עט) אם אמרו חנו אח' ונהרגו ואם לא
 נהרגו את בולכם . והיה טריפה בניהם אפי' לא
 יחדוהו ימסרוהו בידם . הרב האמירי : (פ) ע"כ
 שכנה"ג בשמו אלא דאמרין אם יחדוהו ימסרוהו להם
 כל שיש בו הללח שנים (משמע דבהללח אחד לא מהגי
 יחוד) ושפסק כר"י שאפי' אינו חייב מיתה יע"ש :
 (פז) עכו"ם אומר לישראל חן לי כלי וייך ואחרוב
 את ישראל זה ואם לאו אחרוב אוחך והעכו"ם אינו
 יכול לישלו שלא מדעתו אין לו להח לו לפדות נפשו
 הרדב"ו וי"ע כי נראה דלא שייך הכא מאי חיות כיון
 שאינו הורג בידיו . וי"ע שגמחפקי את מוחר
 להליל עלמו בגרמח דש"ד ונטיהו להחמיר היינו היכא
 דעשה מעשה כגון המשכה את הכלב או להראות
 לעכו"ם היכן יהודי עומן דמיקלי קלי ליה משא"כ
 להח כלי ויין לעכו"ם דליוה לא קעביד מידו (ואע"פ
 ששנינו אין מוכרין להם כ"ו חלל ח"ל למסור עלמו
 להריגה על כך כ"ש שאינו חלל ספק . דילמא גוים
 ולא עביד אע"פ ש"ל דקדוב לוודאי הוא כי קראה
 חמא גבר ולא יחמול ביום נקם וא"כ הפי' בישראל
 כה"ג יש להחמיר . וכן כחוצ פגוש דוב שכול באיש
 ואל כסיל באולחו ל"ש עכו"ם ל"ש ישראל : (פח) ע"כ
 אם יכול העכו"ם להרגו באבן או באגרופ בלא כ"ו
 של זה אינו חייב למסור עלמו : (פח) וכחצ בשם -
 הר"מ ריקנטי את אחר שלטון לישראל הנח לי לקלך
 הפד אחד מצידיך . שאיך מהבו . ואם לאו אמוח את
 חכם חנך י"ח שחייב להניחו שיקלץ לו אבר ולא
 יניחו שיהרגו את חברו ע"כ ואין ראיה לדבר זה
 שיחויב אדם מישראל שאינו רודף להליל באחד מאיבריו
 את הגרדף מולחו זה לא שמענו אבל ההפך שמענו
 בגדולה מו . דהיינו אפי' ביונא דנופא לא מידמי
 כמש"ל במ"ד אמנם נראה דרשוח הוא ומלוח גרידא .
 גם ל"ע בשכנה אבר שלפעמים יש בו סכנה כל הנוף
 ואע"פ שחיו מצידיים רחשיים המטריפים גם יסורין
 קשים ומרים . נראה שא"ל לסבול בשביל האלה חבדו .
 דנגידא קפי מתוחא וכמו שאין רשעין למסור ליסורין
 בעלילה אם אינו חייב . אפי' הן נהרגין אם לא יחגורו
 כמש"ל במ"ד ק"ו שזין חכם חייב למסור עלמו ביד
 גוים ליסורין בשביל האלה חבדו : (פד) ואפי' להח
 בעדו כל אשר לו אם לא פדה איש . וייקר פדיון נפשו
 וחלל לעולם אם לא לעמים רחוקות . כריב"ח עם
 ריב"א (ואע"ג דשני בולחו חיתנהו ביה . אין פודין
 את השבטים יחר על כדי דמיהן) : (פה) גם נראה
 פשוט שאין אדם רשאי למסור עלמו להריגה להליל
 חברו מלון פשוט ומאכזה שאינה חלויה בדבר . אם
 אינו יודע בבירור שחברו ת"ח כשר ולדיק יותר ממנו
 (כדלעיל בשם ס"ח . או בשביל אביו ורבו כולקמן)
 דא"ל ודאי אמרי' מאי חיות דדמא ידיה בותק מרדך
 ולפיכך

לומר עפ"י השעות שאין
ב בשטר כלל ואע"ג דלא
דכותבין שעות לאו למימרא
פירשו הזמן שלא יועיל
ממון אמרינן בשני שטרות
א דייני, לענין קדושין לא
לו לענין ממון כתב הרי"ף
שטר בלא קנין אבל בקנין
זה אחת זכה. ור"ת ז"ל כתב
ז אחת כל הקודם זכה ע"כ.
ין. ומ"מ בנ"ד כל הקודם
וברור הוא. והנראה לע"ד
כתבתי:

ף נא (תרכו)

דעתי עלה דהא דאמרינן
מפי כתבם וכתב רש"י ז"ל
ן לב"ד אם נסמוך על מה
מר"ת שנוהגין עכשיו
ב"ד שולחין עדותן בכתב
שמיכירן עדותן:

כין על ר"ת בזה חדא שהרי
בהדיא ותו דעדים החתומים
פסולין אלא אמרו"ל כשרים
ו נקל קולא אחריתי ונאמר
נעשה על פיהם. וכי חימא
ב"ד כיצד יעשו. לא קשיא
ויעידו בפניהם וישלחו קבלת
ים בכל גלילות ישראל. ותו
ית אמאי אצטרכינן לטעמא
יפוק ליה מפני שהם ראויין
לכתב בהם. ותו דבירושלמי
רש"י ז"ל דגרסינן בשלהי
לא על פי כתבן ולא עפ"י
עד ועכשיו אין משיאין עד
כתבן עפ"י מתורגמן משיאין
זי עד לא התירו אלא בעדות
לא בעדות ממון כן על פי
גלא בעדות אשה לא בעדות

ממון. וכן נראה סברת הסמ"ג שכתב סברת ר"ת
וכתב עלה אבל רש"י פירש בפירוש החומש עפ"י
שנים עדים פרט שלא ישלחו כתב ידם לב"ד וכן
משמע בתוספות פ"ב בד"ה ור' יוחנן אומר אעפ"י
שאין זוכרה הילכך אין לנו להוציא מדין התורה
אלא היכא דהוי שטר העשוי כתקנו. והנראה לע"ד
כתבתי:

סימן אלף נב (תרכז)

שאלת ממני אודיעך דעתי על מה שראית כתוב
אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ
אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל
חבירך. יש אומרים שחייב להניח לקצץ האבר
הואיל ואינו מת, והראיה מדאמרינן בע"ז חש
בענינו מותר לכוחלה בשבת ומפרש טעמא משום
דשורייני דעינא בליבא תליא משמע הא אבר
אחר לא, והשתא יבוא הנדון מק"ו ומה שבת
החמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית
מפני פקוח נפש אבר אחד שנדחה מפני השבת
אינו דין שתדחה מפני פקוח נפש ורצית לדעת
אם יש לסמוך על טעם זה:

תשובה זו מדת חסידות אבל לדין יש תשובה מה
לסכנת אבר דשבת שכן אונס דאתי משמיא
ולפיכך אין סכנת אבר דוחה שבת אבל שיביא הוא
האונס עליו מפני חבירו לא שמענו. ותו דילמא ע"י
חתיכת אבר אעפ"י שאין הנשמה תלויה בו שמא
יצא ממנו דם הרבה וימות ומאי חזית דדם חבירו
סומק טפי דילמא דמא ידידה סומק טפי. ואני ראיתי
אחד שמת ע"י שטרטו את אונס שריטות דקות להוציא
מהם דם ויצא כ"כ עד שמת והרי אין לך באדם
אבר קל כאוזן וכ"ש אם יחתכו אותו. ותו דמה
לשבת שכן הוא ואיבריו חייבין לשמור את השבת
ואי לאו דאמר קרא וחי בהם ולא שימות בהם הוה
אמינא אפילו על חולי שיש בו סכנה אין מחללין
את השבת תאמר בחבירו שאינו מחויב למסור עצמו
על הצלתו אע"ג דחייב להצילו בממונו אבל לא
בסכנת איבריו. ותו דאין עונשין מדין ק"ו ואין לך
עונש גדול מזה שאתה אומר שיחתוך אחד מאיבריו
מדין ק"ו והשתא ומה מלקות אין עונשין מדין ק"ו

כ"ש חתיכת אבר. ותו דהתורה אמרה פצע תחת
פצע כויה תחת כויה ואפ"ה חששו שמא ע"י הכויה
ימות והתורה אמרה עין תחת עין ולא נפש ועין
תחת עין ולכך אמרו שמשלם ממון, והדבר ברור
שיותר רחוק הוא שימות מן הכויה יותר מעל ידי
חתיכת אבר ואפ"ה חיישינן לה כ"ש בנ"ד. תדע
דסכנת אבר חמירא דהא התירו לחלל עליה את
השבת בכל מלאכות שהם מדבריהם אפילו ע"י
ישראל. ותו דכתיב דרכיה דרכי נועם וצריך שמשפטי
תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא ואין יעלה
על דעתנו שיניח אדם לסמא את עינו או לחתוך את
ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את חבירו. הלכך איני
רואה טעם לדין זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו
מי שיוכל לעמוד בזה ואם יש ספק סכנת נפשות
הרי זה חסיד שוטה דספיקא ידידה עדיף מוודאי
דחבריה. והנראה לע"ד כתבתי:

סימן אלף נג (תרכח)

שאלת ממני אודיעך דעתי דמרגלא בפומא
דאינשי דאשה קודמת לכל בעלי חובות
ממטלטלי בעלה שמת ואני רואה שכל הגאונים
פסקו הפך זה דכתבו דהא דאמרינן דין קדימה
הנ"מ במקרקע ואם קדמה כתובת אשה היא קודמת
אבל במטלטלי אפילו שכתובתה קודמת אינה גובה
כלום אלא ב"ח גובה שהוא מוציא מעות שלא
תנעול דלת וכו' והאשה לא הוציאה כלום:

תשובה הדין דין אמת כאשר כתבת אלא לפי
שכל הנשים תפוסות בנכסי בעליהם שהרי
הכל עמה בבית נהגו לומר דהיא קודמת והכי
קיילין דאם קדמה האשה ותפסה אין מוציאין מידה
דקיילין ב"ח מאוחר שקדם וגבה במטלטלי מה
שגבה גבה ואין מוציאין מידו וכן הדין בשני בעלי
חובין וקדם אחד מהם וגבה, ומכאן אתה דן דאפילו
תפסה לאחר מיתת בעלה תקרא תפיסה לענין זה
וכגון שתפסה באחד מדרכי הקנין ודו"ק אבל אין
ה"נ שאם אין הנכסים תחת ידה אלא שמופקדים
ביד אחרים דב"ח קודם. והוי יודע דהאידנא דכתבינן
בכל השטרות והכתובות מטלטלי אנב מקרקע חזרו
דין המטלטלין כקרקעות וכל מי שקדם שטר חובו

זו לזנות זו, ולכן בערה דרבנן שהוא הרוב השיטות בביאת פנויה כשאנסוהו לבועלה יעבור ואל יהרג, ואיכא גם דסברי שאף בחייבי לאוין יעבור ולא יהרג כדסובר רעק"א וגליון מהרש"א הביא כן גם מספר זרע אברהם ובברכי יוסף הביא גם כן מרמב"ם בספר תוס' יו"ט ע"ש. אך מ"מ שפיר הביא הש"ך ראייה דגם על אביזריהו דלאו דלא תקרבו שהוא העמדת לפניו ערומה וחבוק ונשוק וכדומה יהרג ולא יעבור שהוא באנסוהו עכ"ם אף בדגמ' תא איירי ברפוי דהעלה טינא, דהא אם על הלאוין דבע"ז ג"ע וש"ד ליכא הדין דיהרג ולא יעבור רק על הביאה דהוא איסור הכרת דוקא לא היה לנו לאסור גם להתרפאות מהלאו דלא תקרבו דהא בכל איסורי התורה מתרפאין בסכנה ואף כשהסכנה באה לו מצד שנתאוהו להאיסור כגון בהריח בשר חזיר כדאייתא בכתובות דף ס"א אלא צריך לומר משום דעל הלאוין דעניות נמי יהרג ולא יעבור ואיסור לא תקרבו הוא לאו בערה זו, אך ממילא יצא חלוק בביאת פנויה וחייבי לאוין בין העלה טינא להתרפא בביאתן ובהקדמות שימות ואל יעבור לחד מ"ד גם בפנויה, ובין אנסוהו עכ"ם לבעול פנויה וחייבי לאוין דיעבור ואל יהרג כדבארתי.

ענף ד

ובדבר אם יש חיוב לאחד לחתוך אברו בשביל הצלת נפש של חברו, כיון שפליגי רבוחא בזה אין לחייב כהרדב"ז בתשובה שהביא בפת"ש י"ד סימן קנ"ז ס"ק ט"ז ואין בידי הספר לעיין בדבריו, ונראה שהטעם הוא משום דלא תעמוד על דם רעך הוא ככל הלאוין שמחוייב להוציא כל ממנו כדי שלא לעבור על לאו כדאייתא ברמ"א סימן קנ"ז סעיף א', וכתב הש"ך שם סק"ג ואם יש סכנה אבר צ"ע אי דמי לנפש או לממון ומסיק דנראה לקולא, ונראה שהוא מטעם שלא נקט הרמ"א רבוחא דאפילו אבר צריך לחתוך כדי שלא לעבור אלא, אלמא דלחתוך אברו אינו מחוייב בשביל לאו ויעבור ולא יחתוך אברו אף שהוא אבר שאין בו סכנה, ואף שלחלל שבת בשביל סכנת אבר אסור כדאייתא באריה סימן שכ"ח סעיף י"ז וה"ה שאסור להתרפא בשאר איסורי לאוין בשביל סכנת אבר, וזהו כוונת הש"ך שציין לעיין באריה סימן שכ"ח סעיף י"ז שהוא לראיה לאסור ומ"מ לא חש לזה הש"ך ומסיק דנראה לקולא, נראה פשוט שהתם שהחולי כבר יש בהאבר אין לו לעשות איסור לאו ולחלל שבת כדי לרפאות את אברו, אבל כשהוא להיפוך שהוא אנוס לעבור על לאו אך

בחתיכת אבר ינצל מלעבור על הלאו אינו מחוייב לחתוך האבר בשביל שלא יעבור הלאו. וסובר הרדב"ז מאחר שלא מצינו שעל לאו דלא תעמוד על דם רעך יהיה חמור מכל לאוין שבתורה שיהיה מחוייב גם לחתוך אברו להציל חברו שאינו מחוייב דבלא ראייה להחמירו משאר לאוין אין לנו לומר חדוש כזה ולכן אינו מחוייב לחתוך אבר בשביל הצלת חברו.

ועיין באור שמה פ"ז מרוצח ה"ח שהוא מביא בשם הרדב"ז דחייב לקוץ אבר שלו כדי להציל את חברו, (ואולי כוונתו להנידון בזה שם דתא הרדב"ז סובר לדינא שאינו מחוייב), אבל הוא מסיק דאינו מחוייב, וראייתו מסנהדרין דף מ"ד מעובדא דעדים הרשעים שהעידו על בנו של שמעון בן שטח שהחייב מיתה, וחזרו בהן אך לא הועילה זוזרתן לפוטרו ממיתה מדין שאין חזרוין ומגידין שהיה להם לומר להעדים שיקטעו ידיהם שהיה נפטר ע"כ דאין מחוייבין לקטוע ידן להצילו אף דע"י עדותן בשקר נהרג בחנם, אינו ראייה דהא אף שהב"ד לא שייך שיחייבום דהרי אין נאמנים לדינא במה שחזרו בהן, מ"מ הם עצמם שידעו שיהרג על ידם היו מחוייבים ודאי לקטוע ידם כדי שלא יעברו על איסור רציחה ולא יעשו בידי שמים גם על חטא דרציחה והעונש הוא גדול טובא אלא רק על איסור עדות שקר לבד, ול"ד כלל להא דתוס' שבת דף ד' ד"ה קודם דבמה שנמנע מלדרות הפת שהדיק בתנור ע"י מה שאסרו לו לא יתחייב סקילה על אפיית הפת, דהא אף שנימא דאין אדם מחוייב לקטוע אברו להצלת חברו הרי עכ"פ ודאי לא אסרנו דהא אדרבה כתב הרדב"ז שמדת חסידות איכא כדהביא בפת"ש, וממילא יהיו העדים חייבין כשלא יקטעו ידם בעונש רציחה לשמאי, ועוד הא רק באיסור שבת שייך דנפטרנה מסקילה מאחר ששב בתשובה ורוצה לתקן איסור במה שירדה הפת אך הב"ד אין מניחין אותו לתקן האיסור, אבל ברציחה שלא מועילה תשובה כשיהרג וכשיקטעו ידם ולא יהרג תועיל תשובתם על חטא עדות השקר לא שייך כלל לפוטרו, ולכן ודאי יהיו העדים מחוייבין לקוץ ידם, ומוכרחים לומר שלא רצו רשעים אלו לקוץ ידם כי לא שבו בתשובה גמורה אף שחזרו בהם וממילא ליכא ראייה משם, אבל לדינא אמת שאין לחייבו לקוץ אבר להצלת נפש כהרדב"ז ומטעם שכתבתי שהוא נכון.

ולפי הטעם שכתבתי דלאו דלא תעמוד על דם רעך הוא בדין כל הלאוין, אין לחייב לאדם ליכנס בספק סכנה להצלת חברו מודאי סכנה, דהא להנצל

מעבירת כל הלאוין ודאי לא רק שאינו צריך שגם אסור להכניס עצמו לספק סכנה דאדרבה מחללין שבת אף לרפאות מספק סכנה וכ"ש שז להכניס עצמו לספק סכנה להנצל מחלול שבת ו הלאוין, וא"כ אין לחייבו להכניס עצמו לספק גם בשביל להציל נפש חברו, אבל מסתבר ש חלוק לאו דלא תעמוד על דם רעך משאר לענין איסור דבשאר לאוין הא אסור להכניס לספק סכנה כדי שלא יעבור אלאו כדלעיל, דהא להסוכרין דרשאי להחמיר על עצמו גם ליהרג לעבור בשאר עבירות מפורש בר"ס קנ"ז דהוא כשהעכו"ם המאנסו מכיון להעבירו על דת אבל אינו אלא להנאת עצמו אסור להחמיר ונקרא בעצמו כמפורש בש"ך סק"ב, וכ"ש שמי שאינו מו בשביל חלול שבת ואיסורין אחרים שהוא מו בנפשו, וכ"ש שהוא מתחייב בנפשו ומאבד עצמו כשיכניס עצמו לספק סכנה במעשה בשביל אי לאוין, אבל להציל נפש חברו אף שג"כ הוא באיסור לאו יהיה מותר להכניס עצמו בספק דעכ"פ יוצל נפש מישאל לפ"מ שפרש"י בסנו דף ע"ד ד"ה סברא בטעם שיהרג ולא יעבור בר משום דכשיעבור ועבירה וכשיהרג ולא יעבור איכא אבוד נשמה ועבירה וכשיהרג ולא יעבור איכא חזא אבוד נשמה דכי אמר רחמנא לעבור על הו משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה ישראל והכא גבי רוצח כיון דסוף סוף איכא נשמה למה יתא מותר לעבור, אלמא דשוין לד נפש שלו ושל חברו וממילא שייך להתיר ספק שלו בשביל ודאי נפש חברו, אבל לענין לחייב לספק סכנה כיון שעכ"פ הוא רק בדין לאו להחמיר יותר מלשאר לאוין למה שבארתי הרדב"ז, אבל בלשון הב"י חר"מ סימן תכ"ו שהגמ"מ הביא מירושלמי שחייב חסמ"ע סק"ג בלשון צריך שג"כ הוא כלשון חייב וא"כ הוא כדכתבתי בטעם הרדב"ז לענין שא"צ לקוץ להצלת נפש חברו, אבל לא קשה זה על ה דהרדב"ז הא פסק דלא רק שאינו מחוייב לעצמו בספק סכנה אלא אף שליכא מדת ח דה"ז חסיד שוטה דספק דידיה עדיף מודאי ד כדהביא הפת"ש ע"ש, וגם כל הפוסקים לא כהירושלמי כדכתב הסמ"ע.

ואף שכתבתי דאף שאין האדם מחוייב עצמו לספק סכנה בשביל הצלת נפש חברו רשאי דליד לענין זה לשאר לאוין שאסור דניצול עכ"פ נפש מישראל שהוא אליבא

נת אבר ינצל מלעבור על הלאו אינו מחוייב
האבר בשביל שלא יעבור הלאו. וסובר הרדב"ז
שלא מצינו שעל לאו דלא תעמוד על דם
יהיה חמור מכל לאוין שבתורה שיהיה מחוייב
לחתוך אברו להציל חברו שאינו מחוייב דבלא
להחמירו משאר לאוין אין לנו לומר חדוש כזה
אינו מחוייב לחתוך אבר בשביל הצלת חברו.

ועיין באור שמח פ"ז מרוצח ה"ה שהוא מביא
הרדב"ז דחייב לקוץ אבר שלו כדי להציל את
(ואולי כוונתו להנידון בזה שם דהא הרדב"ז
לדינא שאינו מחוייב), אבל הוא מסיק דאינו
יב. וראייתו מסנהדרין דף מ"ד מעובדא דעדים
ע"ם שהעידו על בנו של שמעון בן שטח שחייב
ז. וחזרו בהן אך לא הועילה וזורתן לפוטרו ממיתה
שארין חוזרין ומגידין שהיה להם לומר להעדים
זעו ידיהם שהיה נפטר ע"כ דאין מחוייבין לקטוע
להצילו אף דע"י עדותן בשקר נהרג בחנם. אינו
ז. דהא אף שהב"ד לא שייך שחייתם דהרי אין
ים לדינא במה שחזרו בהן. מ"מ הם עצמם
צו שיהרג על ידם היו מחוייבים ודאי לקטוע
כדי שלא יעברו על איסור רציחה ולא יענושו
שמים גם על חטא דרציחה והעונש הוא גדול
ז. אלא רק על איסור עדות שקר לבד, ול"ד כלל
דתוס' שבת דף ר' ד"ה קודם דבמה שנמנע
דוח הפת שהדביק בתנור ע"י מה שאסרו לו לא
יב סקילה על אפית הפת. חדא אף שנימא דאין
מחוייב לקטוע אברו להצלת חברו הרי עכ"פ
י. לא אסרנו דהא אדרבה כתב הרדב"ז שמת
רות איכא כדהביא בפת"ש, וממילא יהיו העדים
ז. אין כשלא יקטעו ידם בעונש רציחה לשמיה. ועוד
רק באיסור שבת שייך דנפטרותו מסקילה מאחר
ב בתשובה ורוצה לתקן איסור במה שירדה הפת
הב"ד אין מניחין אותו לתקן האיסור, אבל ברציחה
ז. מועילה תשובה כשיהרג וכשיקטעו ידם ולא
ג. תועיל תשובתם על חטא עדות השקר לא שייך
י. לפוטרו, ולכן ודאי היו העדים מחוייבין לקוץ
ז. ומוכרחים לומר שלא רצו רשעים אלו לקוץ
ז. כי לא שבו בתשובה גמורה אף שחזרו בהם
ז. לא ליכא ראייה משם, אבל לדינא אמת שאין
יב לקוץ אבר להצלת נפש כהרדב"ז ומטעם
תבתי שהוא נכון.

ולפי הטעם שכתבתי דלאו דלא תעמוד על דם
ז. הוא בדין כל הלאוין, אין לחייב לאדם ליכנס
ז. סכנה להצלת חברו מודאי סכנה, דהא להנצל

מעבירת כל הלאוין ודאי לא רק שאינו צריך אלא
שגם אסור להכניס עצמו לספק סכנה דאדרבה הא
מחליין שבת אף לרפאות מספק סכנה וכ"ש שאסור
להכניס עצמו לספק סכנה להנצל מחלול שבת ומכל
הלאוין, וא"כ אין לחייבו להכניס עצמו לספק סכנה
גם בשביל להציל נפש חברו. אבל מסתבר שיהיה
חלוק לאו דלא תעמוד על דם רצח משאר לאוין
לענין איסור דבשאר לאוין הא אסור להכניס עצמו
לספק סכנה כדי שלא יעבור אלאו כדלעיל, דהא אף
להסוברין דרשאי להתמיר על עצמו גם ליהרג ולא
לעבור בשאר עבירות מפורש ב"ס קנ"ז דהוא דוקא
כשהעכו"ם המאנסו מכין להעבירו על דת אבל אם
אינו אלא להנאת עצמו אסור להתמיר ונקרא חובל
בעצמו כמפורש בש"ך סק"ב, וכ"ש שמי שאינו מתרפא
בשביל חלול שבת ואיסורין אחרים שהוא מתחייב
בנפשו, וכ"ש שהוא מתחייב בנפשו ומאבד עצמו לדעת
כשיכניס עצמו לספק סכנה במעשה בשביל איסורי
לאוין, אבל להציל נפש חברו אף שג"כ הוא רק
באיסור לאו יהיה מותר להכניס עצמו בספק מאחר
דעכ"פ יוצא נפש מישאל לפ"מ שפרש"י בסנהדרין
דף ע"ד ד"ה סברא בטעם שיהרג ולא יעבור ברציחה
משום דכשיעבור ויהרג והוא ינצל הרי איכא תרתי
אבוד נשמה ועבירה וכשיהרג ולא יעבור איכא רק
חדא אבוד נשמה דכי אמר רחמנא לעבור על המצוות
משום וחי בהם משום דיקרה בעיניו נשמה של
ישראל והכא גבי רוצח כיון, דסוף סוף איכא אבוד
נשמה למה יהא מותר לעבור, אלמא דשויין לדין זה
נפש שלו ושל חברו וממילא שייך להתיר ספק נפש
שלו בשביל ודאי נפש חברו, אבל לענין לחייב ליכנס
לספק סכנה כיון שעכ"פ הוא רק בדין לאו אין
להחמיר יותר מלשאר לאוין למה שבארתי בטעם
הרדב"ז, אבל בלשון הב"י חו"מ סימן תכ"ז איתא
שהגמ"מ הביא מירושלמי שחייב והסמ"ע סק"ב כתב
בלשון צריך שג"כ הוא כלשון חייב וא"כ הוא דלא
כדכתבתי בטעם הרדב"ז לענין שא"צ לקוץ אברו
להצלת נפש חברו, אבל לא קשה זה על הרדב"ז
ההרדב"ז הא פסק דלא רק שאינו מחוייב להכניס
עצמו בספק סכנה אלא אף שליכא מדת חסידות
דה"ז חסיד שוטה דספק ידיה עדיף מודאי דחבריה
כדהביא הפת"ש עיי"ש, וגם כל הפוסקים לא פסקו
כהירושלמי כדכתב הסמ"ע.

ואף שכתבתי דאין שאין האדם מחוייב להכניס
עצמו לספק סכנה בשביל הצלת נפש חברו מ"מ
רשאי דל"ד לענין זה לשאר לאוין שאסור מאחר
דניצול עכ"פ נפש מישאל שהוא אליבא דסברת

רש"י דשויין נפש שלו ונפש של חברו, אין ראייה
להתיר שיפקיר נפשו למיתה ודאית בשביל הצלת
נפש אחר ממיתה ודאית, דהא הטעם דמי יימר דמא
דיך סומק טפי דלמא דמא דהוא גברא סומק טפי
הוא דבר ברור כדראה שכן נגזר מהש"ת ולכן אינו
יכול לומר שאולי דמא ידיה סומק טפי, אף באופן
שיודע שמעשיו יותר מתוקנים ממעשה חברו ואף
באופן שכן הוא החזקה שאם היו שניהם עומדין
בסכנה ואפשר להציל רק אחד מהן היו מצילין אותו
ולא את חברו כפי שתנן בסוף הוריות ואף שהוא
ת"ח וחברו ע"ה אסור לת"ח לעבור על רציחת הע"ה
כדי שלא ליהרג ומאותה הסברא עצמה דמי יימר
אף שהוא כסתירה לדין הקדימה להצלה וכסתירה
לגבי מעלת ת"ח נגד ע"ה דהא רק מהסברא ידעינן
שלא נאמר קרא על ש"ד שיהרג ולא יעבור כמפורש
בגמ' שם, והוא מטעם דהגזירה מקמי שמיא בזה
שהעכו"ם יצוה לו להרוג לפלגיא לא נחשב שנגזר
על פלוני שיהרג, דהרי על גזירה שפלוגי יהרג
היה נגזר שהעכו"ם יהרוג אותו ולא שיהרוג הוא
לפלוני דאין גזרין משמיה לעבור איסורין, ובע"כ
הגזירה משמיה היא עליו אף באופן שיכול להציל
עצמו בעבירה ברציחה, ונמצא שרואה שאף שהוא
ת"ח ובעל מעשים והשני ע"ה סומק לענין הריגה
זו דמא דפלוגי הע"ה להקב"ה ולא דמא ידיה אף
שהוא ת"ח ובעל מעשים מטעמים שלא נמסרו לבני"א
אלא הקב"ה בעצמו יודע ותמים פעלו ולכן אסור
לו להנצל ברציחה דפלגיא אף ע"ה מסברא זו
ממש.

וא"כ כשהוא להיפוך שנגזר על פלגיא ליהרג
ולמות והוא רוצה להצילו בסכנה ודאית שהוא ימות
ויהרג תחתיו אף שזה שנגזר עליו הוא ת"ח ובעל
מעשים והוא שיכול להצילו בחייו הוא ע"ה אסור לו
להציל בחייו דהרי רואה דעתה דמא דחבריה לא
סומק לענין זה דמא ידיה סומק שלכן אסור להצילו
בסכנה ודאית של עצמו, וזה שפפוס ולולייגוס אחים
שאמרו על עצמם שקר שהם הרגו בת המלך כדי
להציל את ישראל כדאיתא בתענית דף י"ח ברש"י
וכן ברש"י ב"ב דף י' אף שמשמע שהם לא היו
בכלל הגזירה מדחזינן שעשו דבר היותר גדול שהרי
בשביל מצוה זו אין בריה יכולה לעמוד במציצתן
כדאיתא בגמ' שם הוא משום דהצלת ישראל שאני,
אבל להכניס עצמו רק לספק שאפשר שגם הוא יחיה
אין ספק שלו עושה להחשיב כנגזר ודאי על פלוני
שימות מאחר שאפשר שיוצלו שניהם לכן אף שאין
לחייבו כדלעיל עכ"פ רשאי.

ומש"כ כתר"ה שאין לחייב גם ליקח אבר ממת
ממש מצד שהוא בזיון, הגה הוא לפי שיטת החכמת
שלמה שנתבאר שהוא טעות וגם דברי הכלי חמדה
אינם כלום למה שנתבאר, אבל לדינא האמת שליכא
חייב דהא איתא בתוס' שבת דף מ"ד דאדם בחול
על מתו יותר מעל כל ממונו דהא איסור הצלה
מדליקה הוא אף שישרף כל ממונו ולא חששו להתיר
כדי שלא יבא לכבויו במזיד, ולהציל את מתו התירו
למה שאיפסק הלכתא כר' יהודה בן לקיש מטעם
דאי לא שריית לו אתי לכבויו במזיד משום שמצטער
ביותר, וכיון שלא מצינו אלא שצריך להוציא כל
ממונו אין לנו לחייב בדבר שהוא יותר מכל ממונו,
הוא אצל שמצטערין טובא כמו חתיכת אבר מעצמו
שאינו חייב, ומסתבר שלא יהיה מחוייב להנצל
מעבירת כל לאוין ע"י שיתן מתו לחתכו ולבזותו
גאלו המצטערין טובא דלא נאמר אלא הוצאת כל

ממונו ולא ביותר מזה להש"ך שמיקל בחתיכת אבר
של עצמו, אבל מצוה ודאי איכא שאף שטבע האדם
להצטער טובא על מתו יותר מעל כל ממונו מסתבר
שחייב ליכא ע"ז ולכן מצוה שלא יצטער טובא
ויציל נפש באבר של מתו, וגם תא מדת חסידות
איכא אף לחתוך אבר של עצמו כדי להציל נפש
ישראל כדאיתא ברדב"ז, וממילא להניח לחתוך אבר
מהמת הוא גם מצוה, דלחתוך מחי אין לומר שיהיה
מצוה מאחר שהוא צער מוכרח דכל אדם מצטער
בזה ולא שייך לומר שלא יצטער, אבל באמת הא
שייך לומר שלא יצטער משום פקוח נפש דפלוגי
מאחר שהוא דבר ראוי לעשות שלכן הוא גם מצוה
שלא יצטער טובא ויניח לחתוך אבר בשביל הצלה
נפש דעדיפא.

והנני ידידו מקירו מאד.

משה פיינשטיין

אג

א

והם מה שחנני השי"י
דבר ה' זו הלכת,
ל

מ

ר"מ מת

ומלפ

בן אאמו"ר הגאון

שהיה

ויוכר שהמלאכה מחמת השומן, או מחמת בשר הריאה, וא"ל לקלוף הקרומים בשוף, יש להקל בכה"ג במקל הריאה גם בלא הפי"ת, — ואם נמלא שומן על הריאה, ועליו סרכא במקום הפוסל, ונקלף השומן עם הסרכא, דינו כסרכא על גבי מעשה דרינוס, כמבואר בשמ"ח (סי' ל"ב סמ"ג) עכ"ל.

ה' **בועא** בריאה של שוף, ואין בשר הריאה לקוי, ועור הריאה שלם ויפה, אין לחוש למפנות יותר מבדיקה של צהמה, אולם שכיח מאוד כי המוגלה בריאה של שוף אם היא כלפי חוץ, בסופה נחייבשה מאד הבשר ועור הריאה, עד כשמגיע שם בלגט, נופל מקום זה מבשר הריאה, ונעשה נקב עמוק, כי אפס ממקום זה החיות העצמי, והגיע להעור

יצאות הפוסל בריאה וגרע מה, (העיר לזה הגר"ש הגוי וואזנער שליט"א צ"ד זכרון מאיר, בני ברק). (ג) אם בשר הריאה בעלמה נחמסמס, אף שלפי ראות עין, עוד הריאה שלם ויפה, אין להכשיר, ורק אם נמלא קצח בשר נרקב בחוץ הריאה, ועור הריאה שלם ויפה, ואין נוגע במפנות, יש מקום להכשיר, ויש לדון אם מחויב לדקוק אם נוגע במפנות, אבל שכיון שקרוב לודאי בשוף, שנוגע במפנות, לרין ישוד דעת גדול למעשה בזה. (ג) **ובשינוי** מראה או בשר בלוי, ושומן, יש לנהוג כמבואר בדעת הג"ל. וכ"ז בנוגע לפסק הלכה, אבל הדבר הקשה בזה, הוא לזרז את המליאות.

יצחק יעקב וריים

סימן ז

בנדון השתלת הלב

אברים של מת, בלי רשותו או רשות משפחתו, בוראי שיש למחות כנגד זה, בכל האפשרות, וכאשר הארכתיו בזה בקונטרס מיוחד, ועל עכשיו באתי, מה שרצונם עוד בצעד מסוכן ביותר, היינו השתלת איברים שהנשמה תלוי בה, כחי הקרוב למת, עפ"י אומדן הרופאים, לחי אחר, ועוד אף שעוד לא יצא מדרך ניסיון, וכיית חקר בזה איזה חקירות, וחלק אותם לפעמים, והנני להשיב על כל ספק וספק.

ה' **באות** ז' וי' כחז בזה"ל: אולם למעשה בשאלות הכרוכות בטפילים אלה הן יותר מסובכות. אי"ל להשתמש בזה של מת, אלא אם יש עוד חיות בו, כלומר לריבוי לשחול את הכשר הן כדי מיחסי של הנוגד, מעודדא זו נובעת כמה שאלות ועיקרן תחילה: קודם כל ומעל לכל זקוקים הנו לקציעת רגע המיחל בדיוק — דבר שעכשיו מיעל בספק ואידידעיה, אפילו לפי חכמה הרפואה, כן למשל, אפשר כיום להחיות למת ימים נוף שניתח ראשו ע"י חלמנים מלאכותיים כמו מכונה לב וריאה: האם לגוף חי כזה דין של חי או של מת, ואם נדון זה למת, מה דינו למי ש"מלאכו מרוץ אינו יכול לחיות אלא לפי שעה" שנחשב לחי כמ"ש בזה"ל (סי' שכ"ט סעי' ד'), והנה לפי הגמ' (יומא דפ"ב ע"ב) והמחבר (א"ח"ה) שם, בזדקים עד הכותס, כלומר ע"י נשימה וכו', וכבר הורה החת"ם (יו"ד סי' של"ח) ש"ל רוחות שבעולם לא יחיו ממקום תורתנו הקדושה" וכו', החת"ם עמד בזה לחומרא וכו', ואילו בנד"ד החומרא נעשה קולא וכו', אמנם אחר העיון קשה לקבל קולא זו אפילו לדעת החת"ם, דהא ודאי אינו חולק על הרמ"א שפסק שאין חושבין בטוב של מעוברת שמתה להוציא את הולד אפילו החול. "משום דאין בקיאות במיתת האם בקרוב כ"כ שאפשר לולד לחיות" (א"ח"ה סי' ש"ל סעי' ה' בזה"ל) וכו' עכ"ל.

וז"ל השאלה:

הזמנתי מטעם משרד הבריאות הבריטי להשתתף בוועידה (במארץ 6) של אנשי רפואה משפט ודת לדון על הפעיות החוקיות והמספריות הנובעות מן הפיפולים החדשים בשתילת אברים. על סמך הדיונים האלה רוצים להחליט אם להדש החוקה בדבר, כגון להתיר שימוש באברים של כל מי שמת פתאום אפילו בלי רשותו או רשות מיוחדת מאת קרוביו (ובלבד שלא הניח התנגדותו בכתב), וכבר יש הצעות כאלה להפקיר גופות של כל המתים לטובת חולים שצריכים אברים "חדשים".

מאידך גיסא, אין כל ספק שבקרוב נראה התפתחות רבה בפיפולים כאלה ועל ידם יפקחו נפשים של אלפי חולים המידועים עכשיו למיתה.

וכיון שהתוצאות להי האדם ולזכויותיו שעוללות להשתלשל הן די רציניות בארץ זו ואולי לכפוף גם בארצות אחרות, והיות ושאלות כעניינים אלה נשאלות כע"ע בכל יום ויום וריבם מאחב"י מצפים להדרכה ע"פ ההלכה, הנני רוצה להציע לפני הדריג החקירות האלה הרצ"ב בתקנה שיחוננו בחות דעתו כדי להדריכנו בדרך אמת וצדק.

את הנלעיד הקלטה כתבתי ואני מצפה לאור תורתו להאיר עיני ועיני התלויים בי, ובפרט בריני נפשות שעתידים לרדן בהן עלינו ועל גוייתנו. ורופא כל בשר הוא יסיר ממנו לב האבן ויתן לנו לב בשר, לב נכון וחכם, לחיות שלמים בנוף השלמים בתורה.

תשובה:

הנה רק בעת ה' לי האפשרות לכא קצת במתכונת לבאר את השאלות שדן בזה ב"ת במכתבו כיום כ"ב שבט העבר אלי, ובקונטרסו הנספח לה. כפי חירי העני.

והנה בנוגע להשאלה בדרך כלל, שהזכיר מה ב"ת, בדבר שרצונם לחדש חוקה, להתיר שימוש

ז' **הנה** מחמת שנין זה אין הנני בזה, רק להט מש"כ, מה בין גוף שניתר ר בחשו שבות יעקב (ח"א סי' בנית ראשו, אין כאן גם חי' יש חי' שעה, עיי"ש ודו"ק. — פלוגתא בין מה שהחיים הן המיחה, ע"י הפסק הנשימה, בקיאות במיתת האם בקרוב כ' דמשמע שלא רצח לסמוך על חת האם למתה, — הנה כי י שכ' בעלמא, ולחומרא לריבוי אחרי הפסק הנשימה, שכחז הרמב"ם (פ"ד מאלול ה"ה) הנפש, ה"ז שוף דמים, אי' נחמלק, והנה כי לו להודיע ל ואחר שיעור וגבול יש לו, א (פ"ב מה' שבת) במפולת, ישם ויכר ויחל הנפש, וע' יסבה זמן מועט, שמה נח' שון, אע"פ שכחז וכו', נ"מ ילא מהשמש עילוף וכו' עכ" עפ"ד הרמב"ם, שמשמש ע זמן מועט, והנה גם בלוי דיו (בסי' ש"ל) ה"ל, חבר מוגלה הוא, ע"י שם (סי' המה דברי המג"א שם (ג) בקיאות דשמה נחמלקה, ואם להמתין, ואדרכי וכו' מייח י"ל לזריכה להמתין זמן מוע ובאחר הזמן, כבר (ז) **אך** יע, ולפי' יוקשה בש"ס (ערכין ד"ז) יכ"ה, מציין סבין וקורעין ממה דאיתא במתני' (שני שמחות, המעמן עם ויחל לזרבי הרמב"ם ה"ל, דברי אחרי הפסק הנשימה, כבר מה דאיתא בזה"ל שם "ש' גשמת דק עתה אין אנו מ"כ החת"ם הפי' בזה ל"ה בקיאות, — וביותר חמ שיהם להלכה, היושבת על שבת), והדיון דחממך, ש דמ"ע יסבה מטע שמה י תחוייבו להלכה (בזה"ל סי' י"ב) שם (יו"ד סי' של"ט ה"ל, — ועל דברי חש' שכ', באשה שישבה על חמ לריסה לאפוקי את הולד, המה בחשו שבות יעקב ש תחוייבו מחד, שבהם כנגד להדיא, ואין כאן מחלוקת הפוסקים להלכה פסוקה, שמתחיל ג"כ על חש' ה' נחל מן הדוד ופגע בו דברי הגאונים לעולם נגד

פסוקה, ליל דעת הגאונים כדעת אר"ה ה"ל, וכמו שהחמיר הרמ"א עכ"ל, והיינו דרך משום חן אנו בקיאות עמה, ס"ל כן, ולא הרגישו ליישב מה דל"ע כ"ל.

והנה גם צונג לדברי הח' הגאונים לא נמלטו מדוחק, דברי צא"ה וכן ברמ"א דייקו, "דאין המנהג עכשיו (עשה) וכו', ר"ל דאף דמדינת דרש"ם קורעין, מ"מ חן במנהג כן, ואלו בנשי הגאונים כתבו בפשיטות, נחשבה על השאלה, מי קרעין, חשבה, לא קרעין לה וכו', דהמשמעות דמדינת דרש"ם כן היא, — ולפי ה"ל, אולי י"ל שיבד דברי הגאונים, בזהב, דלכאורה ל"ע, מהיכן לקח הרמב"ם, דישבה מעט שמה נחמץ, ולא חתא כן בדברי הש"ם לדיחא, והנראה בזה, דהנה דהא דרש"ם הרמב"ם שם, דישבה מעט שמה נחמץ, סובב על כל מה שאחא ברמב"ם שם בנחתו הלכה, אשר מקורו בדברי (מס' שמחות פ"א), דאחא שם, הגוסס הרי הוא כחי לכל דבר וכו' חן קושרין חן לחיו וכו', עד שעה שימות, חן מחין וכו', עד שעה שימות, חן מעמין וכו' עכ"ל, וי"ל הלשון "עד שעה שימות", ולא אמרו "עד שימות", וכן ראינו בנחת דרש"ם הרי"ם שהעתיק הלשון (המס' שמחות) רק, "עד שימות", וכן ראינו עוד בנחת פוסקים שהעתיקו כן, אבל הרמב"ם נראה דס"ל, דעד שעה שימות, שאמרו, הרי דוקא, וכן דייק הרמב"ם שם כן בלשון, ור"ל דלא סגי, עד שימות, רק, "עד שעה שימות", כלומר עוד שעה מוטעת, שמה נחמץ, — ובכ"מ העתיק שם לשון הרמב"ם "עד שימות", דס"ל דעד שעה שימות לאו דוקא, וע"כ גם בשי"ט, לא העתיק להלכה את דברי הרמב"ם, דישבה מעט, אף שהביא את דברי הרמב"ם דישבה, בבי"ט שם עיי"ש, (אבל הש"ך הביא שם דברי הרמב"ם ה"ל להלכה כ"ל), — ובזה י"ל דס"ל להגאונים ה"ל, בדברי הרמב"ם ה"ל, וס"ל לפי"ז, דדברי שמואל (בערכין) שם, לא חז"ה חז"ה דכ"ט, וכו' דבריייתא (במס' שמחות) לא ס"ל כן, ופסקו המה בדברי (המס' שמחות), ואל תחמה ע"י, שיהי פלוגתא, בין שמואל שהוא אמורא, ובין הבריייתא, שכן מצינו (בשבת דק"ד ע"ב), בקטן המסורבל, דאמר שמואל כ"ז שמקשה ונראה מהו, — ובמחניתא חנא רש"י אומר — ואינו נראה מהו, — מאי צינייהו איבא צינייהו נראה ואינו נראה עיי"ש, — אבל בדברי הרמב"ם, ח"א לומר כן, דהרי העתיק שיהיה להלכה כ"ל וז"ל.

(ד) ושוב כח כ"ח (בנחת ד') והיא העיקר הנוגע לדינו, וז"ל, למעשה עכ"פ ח"א למאס את הרגע של מיתח הנווד, עם הרגע שבו מוכן המקבל לשחיתת האבר, חלל מה עושים, מקיימים את הנווד בחיים, — כרגיל הוא מי שקרב לו חסון או חלונה פחלומית — עיי' חמ"טס מלאכותיים (שג"ה בדרך העצ, ה"י מח מקודס), ובנחית מכוים את החולה (למשל פוחחית את החזה, מסירים את לבו, מקשרים את עורקו עם מכותה לב, וכו'), ורק כאשר החולה מוכן ומזומן, מפסיקים מאמצי החיים צמוד ונטלים את אבריו מיד. — ונחפזת השאלה לשחית: האם מותר, או חייב, הרופא להאריך את החיים של אדם נושא,

(ב) הנה מחמת שגיון זה חן נפ"מ לדינו כדלכא, הכני בזה, רק לבעיר על אחר פרטים, מש"כ, מה בין גוף שניתח ראשו, למלאוהו מרוץ, נחשו שבו יעקב (ח"א סי' י"ג) מבורח החילוק, בניתח ראשו, חן כאן גם ח"י שעה, ובמלאוהו מרוץ, י"ט ח"י שעה, עיי"ש וד"ק. — ומש"כ כח"ה, לנשוח פלוגתא בין מה שהחיים החזיק במשחן, דקניעת המיתה, ע"י הפסק הנשימה, ודברי הרמ"א, דאין בקיאות במיתה האם בקרוב כ"כ שאפשר לולד לחיות, דמשמע שלא דלא לסמוך על הפסק הנשימה, לדון את האם למחה, — הנה כי כן יולא מדברי הח"ס שם צננו, ולחומר א' לריכס להמחין זמן מועט, אחרי הפסק הנשימה, שכח שם, ע"ד מה שכח הרמב"ם (פ"ד מאל"ה ה"ה), והמעמץ עם יולא הנפש, ה"י שופך דמים, חלל ושהה מעט שמה נחמץ, ובה ה"י לו להודיע לנו, חיתא יולא הנפש, וח"ה שיעור וגבול יש לו, ח"כ סמך עלמו עמ"ש (פ"ג מה' שבת) במפלות, שזדקק עד חוטמו, יש יוכר יולא הנפש, וע"ז כחז כאן, שאח"כ ישהה זמן מועט, שמה נחמץ, ולא מותר לעמן עין, ח"כ שכח וכו', נ"מ אחר ששהה מעט, שז יולא מהשש עילוף וכו' עכ"ל, הרי שכח הח"ס עפ"ד הרמב"ם, שמשש עילוף, יש להמחין עוד זמן מועט, ובה גם צא"ה שמשש לקח הרמ"א דיו (בס"י ש"ל) ה"ל, חכר העטם, דחיישין שמה מטולת היא, ע"י שם (ס"י י"ט ס"י י"א), וכן המה דברי המג"א שם (בס"י ש"ל), שכח דאין בקיאות דשמה נחמץ, ואם יחשכוהו תמות, וריכין להמחין, ואדרכי וכו' מית הולד עכ"ל, ולפי ה"ל י"ל דארכי להמחין זמן מועט, להולא מחשש עילוף ובנחתו זמן, כד מית הולד.

(ג) אך ל"ע, דלפי"ז יוקשה מאד, על מה דאחא צ"ס (ערכין ד"ז), דהושנח על המשבר יכו, מציאות סכין וקורעין צננה ומולאים הולד, ממה דאחא במחני (שבת דק"ה ע"ב) ובמס' שמחות, המעמץ עם יולא הנפש וכו', דמשח מקור לדברי הרמב"ם ה"ל, דהרי כיון שח"ר זמן מועט אחרי הפסק הנשימה, כבר מית הולד, צלמח לפי מה דאחא צא"ה שם, שאין אנו בקיאות עמה, השמע דרך עמה חן אנו בקיאות, חלל לפי מש"כ הח"ס הפ"י בזה דמעמץ, גם בזמן הש"ס ל"ה בקיאות, — וביותר חמור על הרמב"ם דהעתיק שיהיה להלכה, הושנח על המשבר (בפ"ד מהלכות שבת), והדין דהמעמץ שם (בפ"ד מאל"ה), וכו' דה"ע ושהה מעט שמה נחמץ, וכן צ"ע העתיק צרוויכו להלכה (באר"ה סי' ש"ל וביו"ד סי' של"ט), י"ה"ש שם (יו"ד סי' של"ט) העתיק דברי הרמב"ם ה"ל, — ועל דברי חש"י הגאונים (סי' רמ"ח), שם, צא"ה שישבה על המשבר ומחה, דלא קרעין לריכס לאפקו את הולד, חלל משיבין לה וכו', המה בנשי שנות יעקב שם, דדברי הגאונים ה"ל חמורים מאד, שהם כגד סוגייה הש"ס (בערכין) להדיא, ואין כאן מחלוקת כלל, והוא מוסכם מכל הפוסקים להלכה פסוקה, והביא מכנסת הגדולה, שמחמה ג"כ על חש"י הגאונים ה"ל, ומה שח"ר, נילול מן הדוד ופגע בו ארי, וכדי שלא להשוות דברי הגאונים לעושה נגד סוגייה הש"ס והלכה

גרע מזה, (העיר לזה הגר"ש אצ"ד זכרון מאיר, בני ברק). צנננה נחמסמס, חף שלפי נוד הריאח שלם ויפה, חן קלח בשר נרקב בחוך הריאח, ה, ואין נוגע בסמפנות, יש חן מחיב לדבוק חס נוגע שקרוב לודאי צנן, שנוגע צ דעת גדול למעשה בזה. ו בשר בלי, ויזמן, יש לנהוג בדע"ה ה"ל. לכה, חלל הדבר הקשה בזה, ה את המלאות.

יצחק יעקב ווייס

רשותו או רשות משפחתו, נר זה, בכל האפשרות, וכאשר מיוחד, ועל עכשיו באתי, מה מסובן ביותר, היינו השתלח "בו, מתי הקרוב לטות, עפ"י אחר, ועוד אף שעוד לא יצא זקר בזה איזה חקירות, וחלק להשיב על כל סעיף ופעיף.

חז צא"ה: חולם למעשה הכרובות צטופלים חלל הן להשחמם בלבר של מח, חלל כלומר לריכס לשחול את האבר צוד, מעובדא זו נוצעות כמה קודם כל ומעל לכל זקוקים יחיה בדיוק — דבר שעכשיו ה, אפילו לפי חממת הרפואה, להחיות לכמה ימים גוף שניתח חכתיים כמו מכונה לב וריאה: חן ש"ה חן של מח, ואם נדון י"י ש, מלאוהו מרוץ חנו יכול שנחשב לחי כמ"ש צא"ה (סי' לפי הגמ' (יומא דפ"ה ע"ב) צודקס עד החוטם, כלומר ע"י דכ הח"ס (יו"ד סי' של"ח) לא יחזו ממקום תורתו ו"ס עמד בזה לחומר וכו', נעשה קולא וכו', אמנם אחר חן זו אפילו לדעת הח"ס, דהא הרמ"א שפסק שאין חוחין ומחה להולא את הולד אפילו יולא במיתה האם בקרוב כ"כ (אר"ה סי' ס"ה ה' בנהג) וכו' עכ"ל.

משמע הא רק לעכב יליאח
ממנו הנסיסה, אף לפי שער
בזה. (ועי' צפ' דרבי הורא
(סי' א') ולהלן
יח) ודאחאן מה, במקרב ל
שפיכת דמים
משום הלל נפש אחרת, אף
וכי' רק ספק, וכי' הוי נ
כרחוק, ואין זה ענין למחלוק
אדם לסכן חייו וגופו, בש
שכניא בסמי' (חור' סי'
שכניא מירושלמי, דלר' להב
סכנה להיל חצירו, וכי' כבי
מפני שכלה דלאי וכו' ספק
והרמיה, מאחר שבריי' וכו'
לא הביאו בפסקיהן עיי', ו
ל"ח) כתב, ח"ל, ומיבו אס
עמו, אין לו לסכן גופו מאחר
לעי' שרואה במחת חצירו
עמך, ולא מנינו חילוק בין
עכ"ל, והביאו בל"ח רב
וכתב ע"ז, זה לכאורה סותר
חכ"ז), דלר' להכניס עמו
לשי' שם עכ"ל, וכן כתב ו
(ח"ג סי' תכ"ב) עיי'.
שכניא ראה (מסכת דרין
כ"ל
יג) והנה הירושלמי כ"ל
כ"ה), דלמ' רש
מתקטיל, ורמי' בספר כלי
(ר'), דפי דברי הירושלמי
דלמ' קטיל יכול להיות של
שחיל ואשויב ל' החילא,
מומן, כמו "חיל בזה", ואי
לכ"ל ע
יג) והנה כי כן רמי' ברי'
דריק מדברי רי'
שכתב, הרואה שחצירו ט
בחין עליו, "ויכול להילוי"
בדלוק ספק שיוכל להילוי,
עמו בספק סכנה להילוי
ב"ח כוונת העור שם, ו
הש"ס (בסנהדרין) שם, ו
הוא, משום דמלשון הבריי'
אפילו אינו ברור לו שיוכל
כתב וכו', כנראה שחלק
פי דבריו, דהעור רזה ל
הבריי'א, אבל באמת גם
הרמב"ם לא יחלוק על זה
בשם הפוסקים דוכיחו כ
ועי' פת"ש שם, והרמ"ע י
אף לעשות פליגא רק לכו
וכתב כוונה אחרת בדברי
הרמב"ם שם עיי', מ"מ
להילוי" שכתב הרמב"ם,
בדלוי, בלא שיכניס עמו
מוכת כן ג"כ מדברי רי'

המעכב יליאח הנפש, והעי' שחסור לקרב מיתתו
כמבואר (ביו"ד סי' של"ט), וא"כ אס יעשו לו
רפואה, ובה ריעותא לעכב יליאח הנפש שלא ימות
מהרה, דל"ד למוחו מרוב, משום דיש לחוש לחייו
שעה, אבל גבי גוסס אינו נכון לעכב יליאח הנפש
וכי' ואפילו בחול וכו' עכ"ל, — והנה, אף דמהר"א
שכניא (ביו"ד סי' של"ט), מוכח רק דמותר למוט
מהגוסס דבר המעכב יליאח הנפש, אבל לא חיסור,
מ"מ הא בזה חלוי, דאס לא רי' חיסור, היו
לריכס לעשות כן משום חי' שעה, וכי' בספר בית
לחם יהודי נדפס ע"ג השי' (וילנא) שם, בשם
סי"ח, שאין לעקין בשעת יליאח נשמה, כדי שלא
תחזור הנשמה, ותסבול יסורים קשים, וכתב שם
בבלי, דאין משימין מלה על לשון כדי שלא ימות
עיי', וכי' בגוסס דוקא כ"ל, — אבל השבחה
יעקב שם (ח"א סי' י"ג), חולק עליו, וכתב, דודאי
לעכב יליאח הנפש, לעשות מי שאינו בקי ברפואה
חסור לעשות, אבל מי שבקיא ברפואה למוט ממנו
הנסיסה לפי שעה, פשיטא דמותר לעשותו, ובדאי
(בפ"ק דע"ז ד"ב ע"ב), האו מאן דבלע זיבורא
מחי לא חי, מיבו לשיקויכו רביעא דחלל שמוג,
אפשר דחי פורתא, עד דתפקיד אצחי ע"כ, ובין
דמותר לעשותו, ודאי מחללין שבת, משום פק"נ לחי'
שעה, וכו' ברור עכ"ל.
ה) והנה רמיה השב"י הכ"ל, לא הכניח דברי
נדון (דמ"ס ע"ז) הכ"ל, דומה למרוב,
דל"כ עוד בכלל גוסס, דגם בבית יעקב מודה בזה,
דמחללין אפילו על חי' שעה, כדאיתא (במ"ס יומא)
כ"ל, דדוקא בגוסס שייך ענין של עיכוב יליאח
הנפש כ"ל, אבל למעשה פסקו צ"ח חוספת שבת
(סי' ש"כ סק"ד) והח"ס"ס (יו"ד סימן של"ח)
שם בהשג"ח, וגם צ"ח ח"ר הביא דברי הבריי'
ב"ע, אמנם בפתי' (יו"ד סי' של"ט סק"א), הביא
מ"ס מלמיה ישועה, שכתב ליישב דעת אקומו הרב
בית יעקב בזה עיי', מ"מ כיון שגם בבואר הלכה
(סו"ס"י ש"ט), ועוד שאר גדולי האחרונים פסקו
כשב"י, כן בהלכה.
ט) אולם עדיין ל"ע, דהרי לא רק משום עיכוב
יליאח הנפש יש לחוש, אלא גם לאידך
גיסא, ע"י פעולתו יוכל לקרב מיתתו, דהרי גם
נניעה לכד, בגוסס, יש משום קירוב מיתה כ"ל,
ואף דתכלית עשייתו, להאריך לו חי' שעה, מ"מ
כפי מה שכתב השבחה יעקב בעלמו שם (ח"ג סי'
ע"ה), צוה"ל: דודאי היכא דיש חשש שמקרב
מיתתו, ולא עושה כן כדי לרפא אותו לגמרי, זה
ודאי הוי כשופך דמים, וחיישין לחי' שעה, כמבואר
בש"ס ופוסקים כ"ל, דרס אס אפשר שעי' רפואה
זו שנותן לו יתפאח לגמרי מחליו, ודאי לא חיישין
לחי' שעה עכ"ל, הרי פשיטא לו, דאס יש חשש
קירוב מיתה, ואין חקוב לרפואתו לגמרי, שו"ח
עדיף, ואלו שם (בס"י י"ג), התיר אף לחלל שבת
על הגוסס, אף רק למוט הנסיסה לפי שעה, אף
שיש חשש קירוב מיתה, וביחוד יוקשה על שבת
יעקב, דשם (בס"ג) לין לתשובתו הכ"ל (בס"ח),
ולא ביאר דברי עמו שלא יסחרו זא"ל, וי"ט.
י) עוד כפי הנראה מדברי השב"י (בס"ח) הכ"ל,
שדיוק, למוט ממנו הנסיסה לפי שעה,

צ"ח חקוב שיצריח, אלא ורק לשם קיום אצרו
לפיקוח חי' זולתו, ועוד, האס רשאי הרופא להפסיק
עיסול החייו לעובת החולה השני, האס נכון להל
חי' אדם הכי נושא, עד שברופא ברואתו מאריך
וברואתו מקר' נפש אחת מפני נפש אחרת עכ"ל.
ה) הנה חובן השאלה בקיטור, אס מעשה הרופאים
בזה, יש להקרא רפואה, או רח, ולדעתי
דבר פשוט, דיש לה דין רח. דחיוי אן, עד כמה
אף לפי שיעורם, אין הדברים צבירים, כי מלך אחד
אומרים, שאף אס נפסק דפיקוח הדפך והגשמה,
עדיין יש בו חיות, ומלך השני פוסקים על הכי
שאין סיכוי לחייו, ומותר לעקור את לבי. מלך אחד
אנחנו שומעים התפארוהם, שטשים פלאי פלאים
לכבדו אנשים למאות, אחרי שכר החי'אש מהם,
ופראפעסער לב נלדוי יוכית, שמה לפני אחת שבוטח
אחרי שנפל הרבה לפני שש שנים, בתאונה דרכים,
וכבר החי'אש ממנו, ונקצט עליו מח קליני, ורק לפי
דברי עמו, הודות לשלשון הסובייטי, שדרשו
מהרפאים לעשות הכל להחיותו לחיים רגילים,
הבריו אוחו, ומלך השני המה קובעים מועמדים
למות צמות, שיש לעשות עם איברי'הם, אחרי שימוש
כל שהוא, ובעל ומבועל כל הישגיהם להחיות לחיים
אנשים אחרי יחוס, האס אין זה מעשה רח.
ו) וב"ז אף לפי שיעורם, אבל אנחנו לדין ח"ל
לכל זה. כי אף אס המקרב מיתתו של
חי' שעה, יש לו דין רחיה, ומה"ע אפילו מי שהוא
גוסס ממנו, אין קושטין את לחייו וכו' ואין פוקקין
וכי' ואין שומעין את הכר מתחתיו מפני שמקרב
את מיתתו, והמעמץ עם יליאח הנפש הרי זה שופך
דמים, כמבואר (במ"ס שמוחה ורמב"ם ושו"ע)
כ"ל, וברמ"א (יו"ד סי' של"ט) כתב, דחסור לגרום
מיתה, "למח" שימית מהרה וכו' עיי', הרי אף
שהוא צמח רע כזה שקרא לו מח, ומ"מ חסור
לגרום שימית מהרה.
ז) והנה על חי' שעה אף מחללין את השבת,
כמבואר (ביומא דפי' ע"ה) מלאוהו חי'
פשיטא, לא לריכא דאפילו לחי' שעה עיי', וכן
הלכה פסוקה (ברמב"ם פ"ב מה' שבת הלכה י"ח),
ובש"ע (א"ח סי' ש"כ סעיף ד'), ובמשנה ברורה
שם, ובדבריו במנחת יצחק חלק רביעי סי' קכ"ג
אות כ', ועי' בתש"י בית יעקב (סי' י"ט), ובתש"י
שבת יעקב (ח"א סי' י"ג וח"ג סי' ע"ה), דהכל
שיים בזה, אף פליגי לענין גוסס, בזה, בחול
יבשבת, דאס מותר בחול, כותר גם בשבת, ואס
חסור, חסור גם בחול, ורק אס הרופא אומר שלא
יוכל לרפואתו רפואה גמורה, ורק משום חי' שעה,
ס"ל לבית יעקב דחסור, אבל אס הרופא אומר
שיוכל עדיין לרפואתו לגמרי, גם לבית יעקב,
מחללין גם בשבת, עי' בהגה מהרמב"ם ע"ג השי'
שם (סי' ש"ט), — ועמ' בבית יעקב מפורש שם,
ח"ל: ור' לתר' וכו' מ"מ מכה דתבאר בגמרא
ופוסקים (א"ח סי' של"ט) דאפילו מוח מרוב
וכי' וכי' גרס גוסס דמיעוטא חי' עכ"פ וכו', ועי'
ל"ל דמותר מרוב מפורש טעמא משום דחוששין לחי'
שעה כמ"ש בעור שם, אבל בגוסס איכא לפעמים
ריעותא, אס עשו לו רפואה ע"י חי' שעה שמעכבים
יליאח הנפש, שהרי מותר למוט מן הגוסס דבר

לשון הרמזים כ"ל עיי"ש, וכן הוכיח בספר אור שמח (נפ"י מה"ר רח"ל ז"ל) מדברי הרמזים שם, וכ"כ בסי' ביה הילל הובא גם שירי דרכה (יו"ד סי' קי"ד סק"ד) ודרכי"ת שם (סי' י"ה).

(י) והנה ראיתי בספר חורב תמימה (קדשים א"ת ק"י), שכתב דאפשר להביא ק"ת רא"י, דמחויב להביא עמנו לספק סכנה, כדי להזיל חזירו מודאי סכנה, ממח' דאיתא (בזכרון דף ל"ג ע"א), מעשה בערוד שבי' מו"ק את הצריות, בלא והדיוט לר' חנינא בן דוסא, אמר לכו הראו לי את חורו, נתן עקבו על פי החור, ולא נשטו ומח' הערוד, והקשה המכריש"א שם, איך הכנים רח"ד עמנו במקום סכנה, ושאר בקושיא, וי"ל עפ"י דאיתא (בפ"ג דתענית כ"ד ע"ב) ובכ"מ האגדות, על רח"ד, שבי' תלמוד בנסים, נמלא דלפני רח"ד הי' העמידה על חורו של הערוד ספק סכנה, כיון שרגל בנסים, ולפני האחרים הי' הערוד ודאי סכנה, וחייב להכניס עמנו בספק סכנה, להזיל חזירו מודאי סכנה עכ"ל, — ותימא על דבריו, דאם רח"ד סמך על הגם, מהמח' שבי' תלמוד בזה, שזי' י"ל דליה אף בכלל ספק סכנה אלא, וכ"כ איתא בלמח' בעיון יעקב (בזכרון) שם, ליישב את קושי המכריש"א הי"ל, דשאינו רח"ד שבי' מוצטע בעמנו, שהכלל מלוי על ידו וכו', וזאת הרכיב תגוי' זו, והזיל מסכנה דרכים שאנו וכו' עיי"ש, וא"כ שזי' אין רא"י משם כלל.

(טו) באופן להכליל למעשה, בודאי אין מחויב לסבך נפשי אפילו בספק, בשביל הלאה חזירו, וביכא דהוי קירוב מיתא, אפילו יכ"י רק חי' שעה, לכ"ע אסור, דלי"ש טעמים, דכלה ודאי, וכו"ל ספק, דגם הוא הוי ודאי, — וא"כ בנד"ד הוי בכלל שפ"ד, — ואף בלשון שהאריכו את חי' ההולכה, מ"מ פשיטא, דאם אח"י מקריבים את מיתתו הוי בכלל שפ"ד, (ול"ע מש"כ בגל"י שם לענין הסדר המלח עיי"ש), — ומכ"ש ביכא דליה הלאה ודאי, וביותר כמו בנד"ד, דהוי רק כמו ס"ס, ע"ד הרחוק מאד שיעיל, ולכל מי שיש לו רק שכל אנושי, יודע שאין מעשה רח"ל יותר מזה, ומכ"ש בהגיענו לדבר הלכה הברורה כ"ל.

(טז) וע"ד מש"כ כ"ת, בדבר מה שפליגו הפוסקים, אם מותר להזיל עמנו, ע"י עקירת עין או כריתת אבר משל חזירו, אם אין ציוו ברירה אחרת, ובמבואר בפ"ח"ש (יו"ד סי' קי"ז סי' ע"ו), ואם אנו מחויבים, או עכ"פ רשאים, להקריב אבר הי' כדי לקיים נפש אהת, אבר של מח' אעכ"ב. וא"כ איך הוא הנודע או קרוביו בעלים על גופו בדבר פיקוח נפש לתת או למוטע הסכמתם עכ"ל. — ובדואי כוונת כ"ת בזה, צנוט להעביר אבר ממה לחי, דאלו צנוט ליקח מחי כמו בנד"ד, הוי הוי קירוב מיתתו ממש, ולא נוגע רק לאבר אחד, דאף ליקח אבר מאדם בריא, נוגע לפיקוח נפש, וכמ"ש ברד"ז שם, ומכ"ש בחולה, וביותר באבר שהשמה חלוי' זו, וככל דבריו הי"ל, ורק בודאי דבריו מכוונים, להיכא שהחולה לפנינו, כמובן של הנובי"י, האם מותר למוטע לשיטתו, להעביר אבר ממה לחי, וכמ"ש בהחללת דבריו בלח"א.

משמע הא רק לעכ"ז יליח נפשו, אבל לא ימנע ממנו הבסיסה, אף לפי שיטתו, אין לעשותו, ול"ע בזה. (ועיי' גם דרכי הוראה להגמ"ל חיות ז"ל סי' א') ולהלן מה).

(יח) ודאיתא מזה, במקרב אף חי' שעה, הוי בכלל שפיקח דמים ודאי, ולא הותר אף משום הלאה נפש אחרת, אף דיכ"י בזה ודאי הלאה, וכ"ש רק ספק, וכ"ש הוי רק ספק ספיקא ע"ד הרחוק, ואין זה ענין למחלוקת הפוסקים, אם לריך אדם לסבך חייו וגופו, אם בודאי חי' חזירו, שהביא הסמ"ע (ח"י"מ סי' תכ"ו) בשם הגמ', שהביא מירושלמי, דלריך להכניס עמנו אפי' בספק סכנה להזיל חזירו, וכי' בבי' ונראה שהטעם הוא, מפני שהכל ודאי וכו"ל ספק עכ"ל, והשמיט המחבר וברמ"א, מאחר שהרי"ף והרמב"ם והרא"ש והעור לא הביאו בפסקיהו עיי"ש, ובארי"ב (שער י"ע א"ת י"ח) כתב חייו וגופו, אם בודאי חי' ג"כ מסוכן עמו, אין לו לסבך גופו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה, לע"פ שרואה במיתת חזירו, כדורשין וחי' אחיד עמך, ולא מצינו חילוק בין סכנה למיתת ודאי, עכ"ל, ובביאו בל"י רב"ב (סי' שצ"ע א"ת ח'), וכתב ע"ז, וזה לכאורה סותר למש"כ הסמ"ע (בסי' תכ"ו), דלריך להכניס עמנו בספק סכנה, וסייעתא לשי"ע שם עכ"ל, וכן כתב בפשיטות נחשי' הרד"ז (ח"ג סי' תרכ"ה) עיי"ש. וגם ראיתי בפוסקים שהביאו ראיה (מסנהדרין דע"ג), דלא כירושלמי כ"ל.

(יג) והנה הירושלמי הי"ל היא (בפ"ח דתרומות ה"ה), דאמר רשב"ל, עד דאנא קטיל אנא מחקטיל, וראיתי בספר כלי חמדה (פי' תל"א א"ת ר"ה), דפי' דברי הירושלמי שם, דאמר ר"ל, כיון דאנא קטיל יוכל להיות שאני מחקטיל, אי"כ מוטב שאנא ואשמיז לי' החילת, דיש לפרש חילת, הוא ממונן, כמו "חיל הזה", ואין סתירה בין הירושלמי לבבלי עיי"ש.

(יג) והנה כי כן ראיתי בבי"ח שם (ח"י"מ סי' תכ"ו), דיוק מדברי הרמב"ם (פ"ח מה"ר רח"ל), שכתב, הוראה חזירו טועה בזה או שלטעין באין עליו, "יכול להזיל" וכו', דמשמע דדוקא בדאין ספק שיוכל להזיל, אבל אינו חייב להכניס עמנו בספק סכנה להזיל חזירו עיי"ש. — ומש"כ בבי"ח כוונת העור שם, שכתב אחרי שהביא דברי הש"ס (בסנהדרין) שם, והרמב"ם כתב וכו' כ"ל, הוא, משום דמלשון הברייתא משמע דחייב להזיל, אפילו אינו צרור לו שיוכל להזיל, לכך כ' והרמב"ם כתב וכו', כנראה שחולק על מש"כ תחילה עיי"ש, פי' דבריו, דהעור ראה לשלול שלא חטעה בלשון הברייתא, אבל בלמח' גם הברייתא ס"ל כן, דבודאי הרמב"ם לא יחלוק על הברייתא, ומכ"ש לפי הי"ל בשם הפוסקים דבוכיחו כן גם מדברי הש"ס שם, וע"י בפ"ח שם, ומכ"ש י"ל דלא ניחא להבי' שם, אף לעשות פליגתא רק להרי"א בין הברייתא להרמב"ם, וכתב כוונת אחרת בדברי העור, מה שהביא דברי הרמב"ם שם עיי"ש, מ"מ זה צרור דמלגין, "יכול להזיל" שכתב הרמב"ם, מוכח דוקא ביכול להזיל בודאי, בלא שכינים עמנו בספק סכנה, וממילא מוכח כן ג"כ מדברי המחבר שם בש"ע, שהעתיק

ש, ואע"פ שאסור לקרב מיתתו י"י (גל"ט), וא"כ אם יעשו לו f לעכ"ז יליח הנפש שלה ימות י' מרוץ, משום דיש לחיוב לחי' ס' אינו נכון לעכ"ז יליח הנפש י' עכ"ל, — והנה, אף דמהר"א ש"י"ט, מוכח רק דמותר למוטע ב' יליח הנפש, אבל לא איסור, וי' דאם לא הי' איסור, הוי נסוב חי' שעה, וכ"כ בספר ביה ע"ג הש"ע (וילנא) שם, בשם בשעת יליח נשמה, כדי שלא סבול יסורים קשים, וכתב שם מלח על לשונו כדי שלא ימוח דוקא כ"ל, — אבל השבחות י"י"ג, חולק עליו, וכתב, דודאי לעשות מי' שאינו נקי ברפואה מי' שנקי ברפואה למוטע ממנו פשיטא דמותר לעשותו, וכו"ל ע"ב), הוי מאן דבלע זיבורא לישקייכו דביעתא דחלל שמי, עד דמפקיד אצותי ע"כ, וכיון וי מחללין שבת, משום פק"י לחי' וכו"ל צרור עכ"ל.

השנ"י הי"ל, לא הכניחו דברי ז"ס ע"ז) הי"ל, דומה למרוץ, ז"ס, דגם הביא יעקב מודע בזה, ז"י שעה, כדאיתא (במס' יומא) ס' שייך ענין של עיבוד יליחא למעשה פסקו ב' חוספת שבת ו' והאחרים (יו"ד סימן של"ח) ב' א"ר הניח דברי הב"ע (יו"ד סי' של"ע סק"א), הביא שכתב ליישב דעת זקינו רב"ב ש, מ"מ כיון שגם בציבור הלכה יוד שאר גדולי האחרונים פסקו ד"י, כן ההלכה.

וע"ד דברי לא רק משום עיבוד נפש י' לחיוב, אלא גם לאידך יוכל לקרב מיתתו, דברי גם י' משום קירוב מיתת כ"ל, ו' להאריך לו חי' שעה, מ"מ בוח יעקב בעמנו שם (ח"ג סי' דאי ביכא דיש חשש שמקרב כן כדי לרפא אותו לגמרי, זה ז"ס, וחיישין לחי' שעה, כמבואר ל' ברם אם אפשר שפי' רפואה לגמרי מחליו, ודאי לא חיישין דרי פשיטא לו, דאם יש חשש תקור לרפואתו לגמרי, שוא"ח סי' י"ג), הותר אף לחלל שבת למוטע הבסיסה לפי שעה, אף יליח, וביותר יוקשה על שבת (ל' ל' לחשובתו הי"ל (בחי"א), עמנו שלא יסחרו זא"ז, וי"ע. ה' מדברי השנ"י (בחי"א) הי"ל, נוע ממנו הבסיסה לפי שעה,

21

(ז) והנה לדעתי אין חיוצ בדבר אף להבדיל, ואתחיל במה שהביא כ"ת, בפלוגתא הפוסקים, אם מותר להליל עמו באבר של חצירו, הנה לדעתי נודאי להלכה למעשה העיקר בדברי הפוסקים דאסור, דאין חיוצ על חצירו לחתוך אברו בשביל הלל חצירו, אפילו היכא דליה סכנה לכל גופו, וראי ברורה לזה, מדברי הש"ס (סנהדרין דע"ג ע"א) שם, דפרין והא מוכח נפקא (מלא חעמוד על דם רעך), מכתם נפקא, אברו גופו מנין ח"ל והשבותו לו, אי מכתם הו"א ה"מ בפשי, אבל מיטתו ומיגר אגרי חומא לא קמ"ל עכ"ל, ואט ואמר דמחויב אף לחתוך איברו, משום הלל חצירו, ה"ה יכול לומר דפ"מ גדולה יותר, דאם מהשבותו, הו"א דאין מלך לאבר איברו, כמו דליש חייב זה בהשבת אברו ממנו, וכמו שכתב בה"ג בקומץ מנחה להמני"ח (מנחה רל"ז), להוכיח, לענין מחבר עמו לדעת עיי"ש, ובהבאת חכמת שלמה (ח"מ סי' תכ"ז) חזל עוד לעד יותר, להוכיח משם, דאף אם הו"א הבלל דרך ציון להמלי, אינו מחויב אף באברו גופו עיי"ש, ומכ"ש בחתיכת אבר וביצ"ו, וכ"כ בספר אור שמח שם.

(ח) והנה בספר כלי חמודה שם, הביא מה שפולגו ונחלוקה בדברים בגאון המהרש"ק ה"ל, והוא הסכים עם המשיג, דאחרי דמגלה לן הש"ס (בסוטה), דה"ד חסיד שוטה, כגון שראה אשה טובעת בנהר, ואינו רואה להצילה, מצוה מזה, דה"ד לא יחכן כלל גדר אינו לפי כבודו, וכן מוכח מהמבואר בש"ס, דנפק"ה כל הוצא ה"ז משותף, וברמב"ם (פ"ג מה' שבת ה"ג), וביתר ביאור בפ"מ"ם (שבת דקכ"ח ע"ג), דעושין רק צ"י גדולי ישראל והמכונים ממנו, וזה דלא כהכ"מ שם, ולא אישחמיט לומר, דאם ארזו לפי כבודו של אותו הגדול להליל עצמו עבור החולה, לא יבא לרף לחלל שבת, וכיון שליש בזה גדר דאינו לפי כבודו, ה"ל קרא לזה, — וכן הביא שם מספר רבד הזהב, דמבואר שם, דאף במאנד עמו לדעת, חייב להצילו, ודלא כהמני"ח ה"ל, ועכ"ה מעט, דאין אדם צריכ"ה על גופו, ויש בזה ג"כ משום לאפרושי מאיסורא, וכן איתא בדרכ"י (אור"ח סי' ע"א אות ו') עיי"ש, ועכ"ה י"ל דא"ל קרא מיוחד לזה, וליש במש"כ בש"ח זרע אחת (ח"ב סי' י"א) והוצא בדרכ"ה שם (סי' י"ז) עיי"ש, — אבל כ"ז ל"ש בנוגע לחתיכת אבר, ומוכח שפיר, מדלא עשה הש"ס האריכתא לחיוצ, אף לחתוך איברו להלל חצירו, ש"מ דאינו מחויב.

(ט) ועוד דברים צו עיי"מ שהביא הגאון המהרש"ק שם ראי לדיו ה"ל, מהא דמבואר (בסנהדרין דע"ה ע"א), דפרין אלא למיך פנוי היכא מאי כולי האי, ומשי ר"פ משום פגם משפחה וכו', וקשה אטו משום פגם משפחה ימות זה, הלא המשפחה בצמחם מחויבים להצילו בגופם וממונם, א"י היכא דאיכא פגם משפחה פטורין, דלפינן מוכחעלמא שפעמים שאתה מתעלם, ואין צוה משום והשבותו ולי"ת על דם רעך עיי"ש, — והגאון בכלי חמודה שם, כתב לחלק בין ציון שהוא לפי שעה בזמן הלל, דאז אין לחוש לשם ציון להליל חצירו מהסכנה, ובין ציון שנמשך גם אחר

הלל, ובזה ס"ל לר"פ (וי"ל דאף בשאר מ"ד מודו ל"י לדינא, רק ס"ל דאף אם מוחלים על כבודם חסור שם כהחלט) דחוששין משום פגם משפחה, עכ"ה, — וא"כ בנוגע לחסרון אבר, דחון ממח שנגרם לו בהסרת אברו, החק לער ריפוי שבת וכו' וכו', עוד יש באבר הגלוי, גם משום נזשת וציון הנמשך לכל ימי חייו, דפשיטא דאין עליו חיוצ להליל חצירו בכיוצא בזה, והלכה כהרד"ז בזה. (כ) ובוזה נבוא לחקירה, בדבר נחוח אבר מהמת היכא שהחולה לפנינו, וכותר משום פק"י להבדיל, אם יש גם חיוצ בדבר, דלעני"ד ברור לפי ה"ל, שאין חיוצ בדבר, דברי אף בלתי האיסור ניוול, ואיסור הנאה, ועשה ולי"ת של קבורה מת, יש גם משום ציון, וכדאיבעיא לכו (בסנהדרין דמ"ז ע"ג), אי קבורה משום ציון, אי משום כפרה, וקאמר דפ"מ אם אחר לא צויה וכו', ואיפסקא להלכה (ביו"ד סי' שמה), דלאו כל כמינה, משום דכיו משום ציון, וציון הוא לקרציו עיי"ש, וברי בציון נמשך בשעת מעשה ונמשך עד שלא יקבר, וכל כה"ג ליכא משום חיוצ הלל בזה, ובה"ד בנות, ועי' בחו"ע (פ"ג דאבות מ"ז) בשם הבבלי בעט"ס הקדורה, שקשה לנפש שחראה שהגוף מחזרה עיי"ש, ומש"כ בחי' מהר"ל חיות (שבת ד"ז ע"ג) על מה דאיתא שם קשה רימא למח כמחט בצצר החי.

(כא) וגם כפי מה שכתב בכלי חמודה שם, לחלק בין פגם משפחה לשאר ציון, דבפגם משפחה, הדבר נוגע לפגם כל המשפחה, והרבה קטנים, שאין מוטל עליהם מצות הלל, וכשיגדלו יהיו צוין, לזאת אסור חכמים עיי"ש, כ"ז שייך גם בד"ד, דיש גם משום ציון המשפחה, וכדמוכח (בסנהדרין) שם כ"ל, והיינו פגם משפחה, כלשון הש"ס (בכתובות דפ"ה ע"א) עיי"ש, א"כ שייך מש"כ בכלי חמודה, דבכ"ה אין משום חיוצ הלל כ"ל.

(כב) ועוד יש לומר בזה בדברי הרד"ז בחשוכה שם, וי"ל, וכו' דכתיב דרכי דרכי נועם, ואריך משפטי תורתינו יהיו מסכימים אל השכל והסברה, וא"כ יעלה על דעתו, שיהיה אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו את הצירו, הלאך אינו רואה עטס לדון זה עכ"ל, — וכ"ז שייך אף בנחות מת, ומכ"ש לחתוך איברו, לצורך חי, אף בחולה לפנינו, כי איך יעלה על הדעת לעשות כן, אם מח גדול הדור, או נשיא שבישראל, ואם ה"י מלך, גם אולם שייך מלך, ואם ל"ה מלך אולם, גם בנשיא פשוט ל"ש מלך, דכחורה יתן לכל, אלא עכ"ה דל"ש מלך בכ"ה.

(כג) וע"ד מש"כ כ"ה בזה ז', דנ"ל שלבמקבל השכלה כזו, אין קפידה יחירה, דהא מותר לתח לחולה שעלול למות לאחר זמן, אם שאינו בדוקה, באופן שאם לא יב"ה לו לתרופה ימחר מיתתו, כמבואר בשו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ה) ועוד פוסקים, ולכן אם יש אפילו רק חולה אחד שהצריח, או שהראה סכומים להצריח ע"י שחילה אבר כזה, הגם שמה חולים מחו ממנו זה, מותר עכ"ה.

(כד) הנה לפי מסקנת הש"כ צו"ל, ומ"מ אין לי כן, רק לרף להיות מחוץ מן רופאין מומחין שבעיר, ע"פ רובא דמיוכר שהוא כפל, לפי ע"כ יעשה ע"פ רוב דיעות החכם שבעיר עכ"ל, פשיטא

והנה תשובתי הנ"ל
הגאון מהר"ם פיינשטיין של
הערות ובוזה הנני להעתיק דב

וה"ל: ולכן אני אומר שחשוב
ברור ומתחלט ולא שייך
כי שחילה בלב שבתחילו הרופא
שתי נפשות ממנו, שהרופא
ממנו בלב כי עדיין הוא חי ל
הנמסרו לנו חשיבות מיתח
הרופאים שיש מהם שמגדלים
הוא חי, אבל מלד רשעוהם
שלו שהוא רק חיי שעה ולא
הרוגים בידים מחיים ממנו
אף עשרות בשנים אח החו
שהרבה חולי בלב מאריכין ו
שנעלין ממנו בלב ומשחילין
כיום מתו בזמן קצר רובן של
מועטים, ואף האחד שבאס
הסכומים לפ"מ ששמעתי שא
על המלכויות שכל המדינו
הרשעים לרצוח בזה שחי
שדאין כבר שאף אחד אי
לעניש אותם כרזאים גמור
ברי הוא שעות מלד הסחר
בלא זה אין הסכמתם כלום
הם עצמם. וזה החשובה אש
לא פחות ו
רעתה שחשש בדברי כ"ה
במה דברים ואגיד
הש"ח החוקן לאדם
הנה בדבר אדם שיהיה ר
ברי ברמב"ם ע"ה
שהות ראשו ה"ז ממחא
באחד מאבריו עיי"ש, משו
דאבלת מ"ו הוחזו ראשיה
כגון זרע הלטאה שהיא מ
דברישא. ואף שבוולין דף
הש"ק לרבנן נחשב הוחזו
הוא כן, ולא קשה כלום
הסוממים כתב הרמב"ם ש
נפשו, והוא ממה שאר"י

22

לא ילא תגדיר ניסיון וכח"ש כ"ח בעלמא, עדיין נא
הגיעו אף להחלפת קיום התנאים הכללי, וממילא
אין היצר אף להחלפת המקבל השחלה כזו.
כ"ו תנחיתו הנראה לעיניו להלכה למעשה.
ואס"מ צרכה ודושה"ט כל הימים.

יצחק יעקב וייס

כד) הנה לפי מסקנת השבות יעקב שס"ה
זכ"ל, ומ"מ אין לעשות הרופא כפשיטו
כן, רק לרצון להיות מתון מאד בדבר, לפקח עם
הרופא מומחין שבעיר, ע"פ רוב דעות, ודיינו
רובא דמייכר שהוא כפל, לפי שיש לחוש לקלי דעת,
ע"כ יעשה ע"פ רוב דעות הרופאים, והסכמת
החכם שבעיר עכ"ל, פשיטא דמנוגע לנדיד דעדיין

סימן ח

בענין הגל

ע' דשחט צו שנים ורמז שיכחצו גט לאשחט כותבין
ונוחטין משום דהוא חי, וכן איתא בחולין דף ל'
בבבבב דשחט צו שנים ועדיין הוא מפרסם כרי
היא כחיה לכל דברים כדאיתא בז"מ, דהא במליקת
עולת העוף הוא גם בחתיכת שדרה ומפרקת ובגידות
ובחולין הוא רק בשחיטת הסימנים אבל השדרה
והמפרקת קיימין, ופלא גדול על מרן הכ"מ דהקשה
מגמי דחולין דמשמע דמפרש הכ"מ בחולין דשחיטת
שני הסימנים לבד נמי נחשב הוחז, ודחק הכ"מ
בשיל ז' לומר דלאיכא דאמרי הוי לר"ל הוחז ממש
שנחתך כל האור ודא משום דנשכר מפרקת ורוב
בשר עמה הא לא"ב אפי"ש שנחתכו הסימנים אינו
מטמא ורק ללישנא קמא קרי הוחז לחתיכת שני
הסימנים עיי"ש, דהא לא משמע שפליגי הלשונות
בדיון זה אלא שלי"ק לא פי' ר' חסי א"ר מני איזו
הבדלת עולת העוף אם כרען או כריא כרי"ש ור'
ירמיה צעו זה ולאיכא דאמרי פי' ר' חסי א"ר מני
שהוא כהבדלת עולת העוף לרען כדפרי"ש, דאין
נו לעשות מחלוקת יותר ממה שמוכרחין, ומת דחוק
הכ"מ עוד יותר דגם ללי"ק הוי לר"ל הוחז ממש
כל הראש לגמרי דלא כפרי"ש, לא מובן כלל, דהא
מפרש שגם כהבדלת עולת העוף לרען לא פליגי
א"ר, אבל הא אין שום קושיא כלל ואין שום אורח
גדוק, דהא מליקת עולת העוף הוא גם בחתיכת
שדרה ומפרקת ויחא הכל כפשוטו, דשחיטת
הסימנים לבד הוא חי כל זמן שיש בו חיות כמפורש
בגידות ובחולין בבבבב, אבל במליקת עולת העוף
דהוא חתיכת שדרה ומפרקת אף בלא רוב בשר
ושני הסימנים הוא כמת ומטמא האדם באלה כדיון
מת והבבבב מטמא כגבלה שנחשבו כמתים ממש
אף שעדיין כן מפרפין ומפרסין ודא הוחז
ראשיה דמתני' דאבלות דהפרטים הוא רק כנז
הלעלא דמפרסם, וכן נשכר מפרקת ורוב בשר
עמה אף שלא נחתכו הסימנים הוא כדיון מת באלה
ובדיון בבלה בבבבב כדאמר זעירי בחולין דף כ'
בבבבב ור"י אמר שמואל בדרק כ"א באלה. והכ"מ
שמפרש הוחז ממש היינו שנחתך כל האור ודא
משום דנשכר מפרקת ורוב בשר עמה, א"ל לפרש
זה כלל ברמב"ם, דהא דין נשכר מפרקת ורוב בשר
עמה מקט ברמב"ם שם, ודא אף בלא חתיכת
הסימנים ולמא' נ' למיקט גם הוחז ראשו צפני
עלמא ודגרוע דהא נחתכו גם הסימנים, ונע"ג

והנה תשובתי הגל' הי' לפראה עיני הרב
הנאון מוהר"ם פיינשטיין שליט"א, וכתב בזה איזה
הערות ובה הנני להעתיק דבריו ומה שכתבתי בזה.

ו"ל: ולכן אני חומר בתשובה לכלכה ולמעשה דבר
צדור ומחלע ולא שייך כלל לדון ולפסל צד, כי
כי שחלה בלב שהחילו הרופאים לפשות הוא ריחם
שחי נפשות ממש, שכורגין צידים את מי שלקחו
ממנו בלב כי עדיין הוא חי לא רק ע"פ דיני החורה
שנמסרו לנו חשיבות מיתה, אלא אף לדברי
הרופאים שיש מהם שמגידים האמת אומרים שעדיין
הוא חי, אבל מאד רשעוים אין חוששין להיות זה
שלו שהוא רק חי שער ולפעמים חיי ימים. וגם
הורגים צידים מחיים ממש של הרבה שנים ולפעמים
אף עשרות בשנים את החולה במחלה בלב כידוע
שהרבה חולי בלב מאריכין הרבה ימים ושנים, וצד
שנעלין ממנו בלב ומשחלין צו לב מאיש אחר הא
כולם מתו בזמן קצר רובן של שעות וקצת מתו בימים
מועטים, ואף האחד שבאפריקה שעדיין חי כבר
הסכימו לפ"מ ששמעתי שח"א נ' לחיות, ופלא אף
על המלכויות שכל המדינות שמתחין להרופאים
הרשעים לרואה צד שחי נפשות בכל פעם מאחר
שרואין כבר שאף אחד אינו חי מח ויהי להם
לענין אותה כרואים גמורים כי אף אם הסכימו
הרי הוא שעות מאד הסתה הרופאים הרשעים וגם
בלא זה אין הסכמתם כלום שהין אדם ראשי להרוג
את עלמו. וזה החשבה אשר יש לפרסם בלשון זה
לא פחות ולא יותר.

ועתה נשחטע צדרי כ"ג בתשובתו הארוכה שדן
במה דברים ואגיד הנכון לע"ד כפי שחזרתי
השי"ת בחונן לאדם דעה.

הנה צדרי אדם שיהא ראשו ועדיין הוא מפרסם,
הרי ברמב"ם פ"א מטעמים בע"ז מפורש
שהוא ראשו כ"ז מטמא אפי"ש שעדיין הוא מפרקת
באלה מאבריו עיי"ש, משום דמפרש הא דמתן פ"א
דאבלות מ"ו הוחז ראשיה אפי"ש שמפרסין עומאין
בגון זה הלעלא שהיא מפרסם קאי גם על אדם
דברישא. ואף שבחולין דף כ"א איתא כהבדלת עולה
העוף לרען נחשב הוחז ממש, נראה דגם להרמב"ם
היא כן, ולא קשה כלום מאד דנשחטע צו שני
הסימנים כתב הרמב"ם שם דאינו מטמא עד שחלל
נשחט, והוא ממה שא"ר אמר שמואל בגידות דף

פ (וי"ל דאף האשר מיד מורו
דאף אם מחללים על כבודם
דחוששין משום פגם משפחה,
נוגע לחסרון אבר, דחוק ממה
נרו, הנזק לער ריפוי שצח וכו'
הגלוי, גם משום בושח ובחיון
ו, דפשיטא דאין עליו חיוב
צד, והלכה כהרד"ז צד.
ורחו, צדרי נחוח אבר מהמת
ולא לפינוי, והוא ממש פק"י
חיוב צדרי, ולעני"ד צדרי לפי
צדרי, דברי אף בלחי האיסור
ועשה ולי"ת של קצורת מת, יש
דאיבעיא להו (בסנהדרין דמ"ו
משום צדרי, אי משום כפרה,
אמר לא צדינא וכו', ואיפסקא
זמיתה), דלא כל קמיני, משום
ובחיון הוא לקרוביו עיי"ש,
בשעת מטמא ונמשך עד שלא
משום חיוב האלה צדרי, והר"ד
[פ"ב דאבלות מ"ו] צדרי הכלבו
ה לפגם שחלל שגוף מחצוה
מהר"ל חיות (שצח ד"ז ע"ב)
קשה ירמיה למח כמחט צדרי
החי.

שכתב בכלי חמורה שם, לחלק
משפחה לשאר בחיון, דבפגם
לפגם כל המשפחה, והרבה
עליהם מחל האלה, וכשגדלו
אסרו חכמים עיי"ש, כ"ז שייך
משום בחיון המשפחה, וכדמוכח
ל, ודיינו פגם משפחה, כלשון
פ"ד ע"א) עיי"ש, א"כ שייך
דבבבבג אין משום חיוב האלה
כ"ל.

צדרי צדרי הרד"ז בתשובה
ל, וחו דכתיב דרכי דרכי נועם,
זינו יהיו מסכימים אל הכל
על דעתו, שיהא אדם לסמא
את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו
יני רואה טעם לדיון זה עכ"ל,
וחו מת, ומכ"ש לחתוך איברו,
לפינוי, כי אין יעלה על הדעת
גדול הדור, או נשיא שציראל,
אללם שייך מזה, ואם ל"ב
יש פשוט ל"ש מזה, דהחורה
עכ"ל ד"ש מזה כבב"ג.

כ"ח באלות ז', ד"ל שלחמקבל
: כז, אין קפידה יחירה, דהא
לול למח לאחר זמן, אם שאינה
לא יכיר לו לחרופה יתבר
ית שבות יעקב (ח"ג סי' ע"ב)
אם יש אפילו רק חולה אחד
: סבויים להבדלה ע"י שחלה
ה חולים מתו מנחוח זה, מותר
עכ"ל.

סימן ר"ט

כבוד ידידנו הה"ג המופלג ירא ושלם ר' יעקב ויינגולד לא"ט.

אחדשה"ט וי"ת באהבה.

זה כמה קנתי צי מכתבים ומחוסר זמן אשהדל להשיב בקצור, ואשר נסחפך צי להלכה בדבר המנוי שיש חולה מסוכן בזקוק למינה דם, ובפרט צלופן שהחולה יש לו סוג דם שאינו מנוי כי"כ צננך כדם יגיתן להשיגו רק אלל ויחידים לפעמים כאן ולפעמים במקום רחוק, ויש מקרים שצריכים מחמת הסכנה לכדוריה דם וד"ז משיגים ע"י שמיילאים מהבירה ע"י מכשיר מיוחד את דמו שצגיפי צמשך שעות ואח"כ מחזירים לו את הדם, ומיילאים את הכדוריות ונותנים לחולה, והשתא נסחפך מעלתו אם מי שמנע עלמו מהחמה הונעת גופו או שקשה עליו העירחא או שמפחד מה עוצר על לא העמוד על דם רעך או לא.

וכי" העיר מהשיבה הרדצ"ז ח"ג סי' תרכ"ז שהוצא ג"כ צפית חור"מ סי' הכ"ז וציו"ד סי' קצ"ז, ואצא על סדר דבריו ומה שנלעג"ד צזה, דהנה צצ"י חור"מ סי' תכ"י צש"ס הג"ה מ"י דחייב להכניס עלמו לספק סכנה כדי להליל הצירו מהסכנה ודחיות, והצ"י צספרו הקלר לא הביאו להלכה וכי" הסמ"ע יביינו משום דהראשונים הר"י ובהרמב"ם הרא"ש והעור השמיעוהו מכלל דלא ס"ל כן, וצדצ"ז הבי"ל סי' אלף ג"ב (תרכ"ז) לא הביא כלל מה רק פשיטא ל"י דאל יכנס עלמו לזה, וכי" צסו"ד ואיך יעלה על הדעה שיניח אדם לסמא את עינו או להתוך ידו יכו כדי שלא ימיתו את הצירו, הלכך איני רואה טעם לדון זה אלא מדת חסידות ואשרי חלקו מי שיכול לעמוד צזה, ואם יש ספק סכנה נפשות ה"ז חסיד שועה, דספיקא ידידי עדיף מודאי של הצירו ע"כ, למדתי מה דצרישא מיירי דאין ספק סכנה דהא משנה חסידות זה וכי" ואשרי חלקו, ואשכ"ח אינו חייב מן הדין אפי' לסכנה אצ"ר צלצד, ואם יש סכנה הגוף אפי' דרך ספק חסידות של שעות הוא, ואין לומר דדוקא אם אין סכנה הגוף אצ"ל יש עכ"פ סכנה אצ"ר כי" הרדצ"ז כן אצ"ל לא צפיעה צעלמא דזה אינו דהא הביא הרדצ"ז למעלה מה מפע חתח פלע כו"ה חתח כו"ה דאפילו על חשש רחוק השעה חורה, והיינו מן הדין, אצ"ל צזה עכ"פ מדת חסידות איכא לדעת הרדצ"ז אצ"ל צספק סכנה צכל אופן ספיקא ידידי עדיפא.

איברא צכנה"ג חור"מ שם מיתחי ג"כ צש"ס הרדצ"ז ח"צ וי"ל ואפי' לסכנה ההכוח אם הספק נועה אל הודאי ואפילו ספק מוכרח אינו חייב להכניס עלמו צכסנה אלא צספק שאינו מוכרח נועה אל ההלכה והוא לא יסתכן הרדצ"ז ע"כ צכנה"ג וכתצתי צעניי צחי' להל' דדקה לעיל סימן קל"ז צי, הנה דברי הרדצ"ז אלו לא ראיתי אצ"ל כנראה טעמו דיש ג' מיני ספק צכל דצ"ר ספק נועה אל הודאי שט"פ רוצ הכי הוי, ספק מוכרח ר"ל ספק השקול מהלכ על מחלה, וספק שאינו מוכרח ר"ל שהוא רק על ד המיעוט, והשתא נבי דאין הולכין צפקוח נפש אחרי הרוב ואפילו ספק על ד הנפלאה והרחוקה חייב לפקח ולהליל כמצואר צמשחתינו יומא פ"ג ע"א, וצארתי יסודי הענין היעב צש"ת צש"ע הלי ח"א סי' מ', מכל מקום כל זה צעלמא

דהנדון רק לפקח ולהליל או שלא לפקח ולהליל, דאמרינן דצזה לקחה החורה מאתנו כלל רוצ וחזקה, ואפילו ספק קטן מאד חייב צמלוח ז', אצ"ל צצ"ד שצומד לפנינו פקו"י ודחיות של זה וספק פקו"י של הצירו נבי דכסכספק שקול אי ע"ל הרוב ציסהכן צעלמו לא יכניס עלמו נזה, מכ"מ היכא דהספק נועה יותר לצד ההלכה ר"ל שהוא יחי' נייל ע"י פעולתו להליל הצירו, אש"ג דצעלמא חייב היה לעסוק צפקו"י זה וספק שאינו מוכרח צזה היה נחשב ספק פקו"י גמיר וחי' מן הדין לפסוק שלא יכניס עלמו צספק זה להליל הצירו, מכ"מ כיון דנגד זה עומד סכנה נפשות ודאי של הצירו צזה צוב דדרינן לכליל דעלמא דכל שיש רוצ לסכנה אי אפילו ספק מוכרח ספיקא לחומרא, אצ"ל ספק שאינו מוכרח צוב אצלינן צתר רוצא דודאי המליל יחי' צלול ע"ל הרוב שהוא צכרור צעלמא, זה דעת הג"ה מ"י לדעת הכנה"ג, ויראה דרק כעין זה כי" הרדצ"ז ח"ג סי' תרכ"ז הבי"ל שממדת חסידות מותר (אש"ג דלא קו"ל כהג"ה מ"י דיהי חייב ממש) אצ"ל צספק השקול או ספק נועה לסכנה חסור. [ושוב העיר אותי הה"ג ר"י ויינגולד מירושלים דצדצ"ז ח"ה צלשונות הרמב"ם אלף הקפ"צ אשר היא ההשגחה צכנה"ג הבי"ל משמע דאם יש חש מיעוט של סכנה חייב משיקר דקין, ולא רק ממדת חסידות וע"פ].

והשתא צנדון לפנינו אם לקחה רק מנת דם צשיעור לא גדול שהוא צערך כמו הקזה דם, ודבר זה נוהגים כיו צימים קדמונים אפילו לצריאים מכלל דלא נקרא מכניס עלמו לספק סכנה עיין צנת קצ"ע ע"א וע"כ, ואש"פ שטכ"י לא נוהגים רוצ העולם צזה מכ"מ הנסיון עד לעלמו שאין זה צגדר ספק סכנה, וצכנה"ג צודאי מחויב ליתן, ואמנם מסופק איני למאד צמש"כ צי" שמיילאין כל דמו צמשך כמה שעות להוציא הכדורים הוצריכים, ואח"כ מחזירין דמו לגופו, צזה צל"ע אם אין זה צגדר ספק סכנה, וא"כ לא מציעא כשהחולה עלמו רק צגדר ספק סכנה דחסור, אלא גם אם החולה עלמו צגדר ודאי מסוכן וזה הצריא מכניס עלמו צגדר ספק סכנה הא כתצנו דמסקת הפוסקים להחמיר צזה, אם לא ע"ד חסידות כמש"כ הרדצ"ז וגם זה רק צספק שאינו מוכרח כנ"ל, ואולי גם זה נקרא ספק שאינו מוכרח כיון דרוב רוצי פעמים הנסיון צזה עולה עוב ע"פ הרופאים צצדוקים הרבה לפני שצושים זה, ועכ"פ זה צרור דצגדר חייב לעשות כן ודאי דאינו נכנס מקרה זה.

ושוב חזר צי" ודן על ע"ס הדין דלא העמוד על דם רעך אם מחויב להכניס עלמו ולצא לידי חולי שאין צו סכנה כדי להליל הצירו, ומה התחיל לדון גם צכל מלוח עש"ח או לאו צצ"ד וא"ה אם מחויב צמקום שנטעה ע"י חולה שאצ"ם, ומסתפק אם דין חולה שאצ"ם שפעור מסוכה גם צלילה ראשונה של סוכות כאשר מלמד צש"ת א"ה סי' תר"מ אם זה פעור סוכה או פעור מכל המלוח, והביא מתשובת חלקת יואצ צדיני אונם ענף ז' שדעתו דצרו צצכל מלוח עשה לא לצד סוכה שפעור היכא דקיום המלוח גורמת חולה שאצ"ם או צער גדול, ודוקא צער קטן הוא פעור צסוכה דוקא לא צשאר מלוח, ועל דרך זה הלך צי" צכל דצרו, והואיל ונמשך צזה אחרי ספר חלקת יואצ וצעיני צעניי כל דצרו תמוהים צזה ואינם להלכה ואצ"ר דצרינו.

מכ"ש בדאורייתא ממנו, והגם שראיתי במ"ז בא"ח שם דר"ל דהמחבר מחייב לדחוק עליו רק במלעטור וכו' ראש לא בנפול ע"י למשכב, וכיניו גם שאצ"ס, מכ"מ גם הוא לא פוטר רק מטעם שאין זה דרך חירות כמו שמפורש טעמו בשע"ל שם, אבל לולא זה לא היינו פוטרם הגם שגורם לאצ"ס, וגם הוא לא פוטר רק בדרבנן אבל דאורייתא עדיין אין לנו.

וברבינו מנוח פ"ו בסוכה ה"ב דין דחולה ומלעטור פטור מן הסוכה כ' ח"ל ויש לתא טעם דהאי דלולין במלכות סוכה לקולא לפטור מלעטור יותר משאר מלכות משום ד'י' חשבו כעין תדורו וכו' וחולה שאין בו סכנה לא מערתינן ל'י' לאכול אס מחיק לו או מלעטור הוא ודו"ה לאכול תחת חויר וכו' אבל מלעטור בשאר מלכות לא פטרינן ל'י' ע"כ, הרי דנקט בפשיטות דין מלעטור וחולה שאצ"ס הוא דין מיוחד בסוכה ומש"כ לבסוף אבל מלעטור בשאר מלכות היינו חולה שאצ"ס היינו מלעטור כאשר יראה בכל הדבור בפנים.

ובערך לנר סוכה כ"ז ע"ל כ"ז פשיטות דפטור חולה שאצ"ס לא מטעם דחייב המלכות היא שאין דחייב חלה במקום סכנה חלה הפטור מטעם חשבו, [ושם העיר אורי ה"ג השואל שבדברינו צ"ח מצוה ג"כ בשו"ת דברי מלכאל ח"ג סי' ל"ב].

סו"ד בענין לאו דלא תעמוד על דם רעך יראה בלתי"ה פשוט דדוקא לדבר סכנה ואפי' ספק סכנה אל יכניס עליו להלכת חזירו אבל חולה שאצ"ס בודאי חייב (גם אם לא נימא כן בשאר מלכות) ולענין עיקר שאלתו בנתינת דם פשוט ודאי דבגדר מלכות היא, ולהלכה כל דמו כנ"ל בודאי אינו בגדר חיו"ב, ומה שנוכחים לחזק דם לבנק הדם הגם שאין החולה לפניו עיין בחשבות אגרת משה חו"מ סי' ק"ג מש"כ בזה.

והריני ידירם דוש"ת, מצפה לרחמי ה'

סימן רכ

מצאתי בין כ"י שלי פסקי דינים בקצרה לחור"מ סי' של"ג — של"ד ואעתקנו פה

(א) לענין חזרה אין להם זע"ז רק תרעומות, מיהו י"א דאם משך בעה"ב כלי אומנות שלהם אין יכולים לחזור זא"ז בקבלן אבל שכיר יוס יכול לחזור לעולם רק מעכב כלי אומנות ושוכר אחרים.

(ב) ואם ע"י חזרה גורם היזק להשני אין יכול לחזור גם בדיני ממונות.

(ג) ואם התחילו במלאכה פועל יכול לחזור, אבל לא בעה"ב ולא קבלן.

(ד) לענין מלמד או פועל שמסכירין עלמך ליותר משנה התחלת שנה ראשונה. נקרא התחלה גם לשנה שניה.

(ה) אם היה עבודתו דבר האבוד גם פועל אינו יכול לחזור בו, ומשרתה בבית נקרא דבר האבוד, דעכ"ל

הנה הח"י עמד על סוגיית הש"ס סוכה כ"ז ע"ל דקאמר רבא מלעטור פטור מן הסוכה ופריך הש"ס מהא דתנין חולה ומשמיכן פטורים חולה אין מלעטור לא, והקשה הח"י דהא מפורש במשנתנו דמלעטור פטור דמה"ע חזן שם כ"ע דאם ירדו גשמים כדי שהסוכה תתקפה דפטור וליכא טעם אחר רק משום מלעטור וא"כ מה חידש רבא, ועוד איזה הוכחה, וצ"ח מה יסוד לעלמו דטעם פטור חולה שאצ"ס ומלעטור של ירידה גשמים הוא משום דכל היכא שהמלכות תגרום לו חולי שאצ"ס והיא נקום ופשה פטור מלקיימה ע"כ כיון דמצוה צע"ז כ"ח וצרי"א יו"ד סי' רס"ב ס"ב דלעז גדול דינו כחולי שאצ"ס, וכן בא"ח סי' שכי"ח סי"ז, מש"כ הולך רבא לחדש דין דמלעטור וכו' אפי' נטר שאינו בגדר חולי מכ"מ פטור מסוכה, וזה מחידש רק בסוכה מחשבו כעין תדורו, אבל גשם דינו כנער גדול ודינו כחולי שאצ"ס שפטור בכל התורה במלכות דקו"מ, וכמו צ"ח במדינתנו דאמרינן צ"ח הכל חולים אלל צ"ח יע"ש האריך קצת לחזק דבריו אבל האמור ע"כ הוא תמלית שיטתו.

ובמה הרחיק מדרך רבותינו צ"ח, הגם מה שהקשה דמה חידש רבא הלא משנתנו הוא אלל גשמים דמלעטור פטור מן הסוכה כבר הרגיש רש"י בזה במש"כ מלעטור שהסוכה מלעטרו ע"כ, וכוונתו ברורה דמשנת מלעטור מחמת גשמים הוא גדר נטר לנ"ע דאי אפשר להחזיק מעמד גם בדירה אם הגשמים מחלפים עליו ועל האוכל ח"ה לא חייבתו תורה ואין זה כעין תדורו, אבל מלעטור דרבא הוא מחמת הסוכה עצמה שהוא מפוקח מחמת רוח שנושט או צבובים ואינו יכול לסבול עצם ישיבת סוכה, ובמצוה צע"ז ח"ה בלחמה ה'י' גדול דלעפ"כ פטור מכעין תדורו.

ומה דהביא הגאון ח"י מיו"ד סי' רס"ב דמלעטור כמו חולה שאצ"ס אינו מצוה שם אלל באופן ידוע ע"פ המצוה בא"ח סי' שכי"ח סי"ע וכמש"כ הש"ך ביו"ד שם, אבל זולת זה מלעטור אינו כחולה, וכן מה שהביאו מא"ח סי' שכי"ח סי"ז אינו ראי' כלל דהתם מצוה להדיח שעי' נטר הגדול חלה ממנו כל הגוף אלל דכולך וצ"ח בזה, וא"כ זו ראי' לסתור דבריו כל פירות התמורה הזה וכו' ע"י ירידה גשמים הפוערים מסוכה חלה כל הגוף, ומה ענין נטר של גשמים צ"ח לחולי צ"ח באותם מדינות, וא"כ אין שום הכרח דחולה שאצ"ס פטור מכל מלכות עשה דקום ועשה היכא דגורמים לחולי שאצ"ס.

ולא זו שאין הוכחה אלל בהיפך מצוה בכל הראשונים דהוא כ' דפטור דחולה שאצ"ס אינו מטעם חשבו כעין תדורו אלל פטור כללי בכל התורה, והרי מצוה ברע"ז"ל סוכה כ"ה דהפטור מטעם חשבו כעין תדורו, וכן מצוה במאירי סוכה שם דאם הסוכה גורמת לחזק חולי שאצ"ס פטור מטעם כעין תדורו, וכן מפורש ברבינו מנוח פ"ו בסוכה דהוא מטעם זה, ועוד מפרשים, א"כ מוכח דזה דין מדיני סוכה לא צ"ח.

ומצאתי בחשבות גמ"ס שיק א"ח סי' ר"ס ש' בפשיטות דהאי דמצוה בא"ח סי' תע"ב סי' דמי שאינו שותה יין מפני שמחיקו או שונאו דלריך לדחוק עלמו לשחות, דלאו דוקא מחיק בעלמא אלל כל זמן שהוא בגדר חולה שאצ"ס חייב כאלן וצ"ח צ"ח בללו צ"ח בעשה ורק ספק סכנה פטור, וא"כ כ' כן אפילו במלכות דרבנן כארצ' כוסות

"א כיון שקטן אינו בר חיובא יש
נבירה ונתחייב האב המשלח, ב).
כשמצווה אותו להזיק, לא גרע
כירו על קמת חבריו שחייב לדעת
ש (וכן פסק הרמ"א סימן שצ"ד
שברי היוקא כשמצווה את הקטן,
זי כמו במסור, ד). כיון שחייב
וטורפוס ולא רק שלא שמר עליו
זזיק חייב בנזקיו. והנה אפילו אם
בנו להזיק רק הניחו בלי שמירה
ייק יש לצדד שישלם, ומיהו בזה
ן, אך ודאי שרשלנות פושעת לא
ני שמים חייב, ולכן צריך היום
ס לצאת ידי שמים.

סימן שפו

ווצאות שמאות בנוזיקין

ינו באדם שהזיק לחבירו, והמזיק
כל טוען שהנזק מועט, והנזק
ואין בדינו להכריע ולאמור את
זביא שמאי מומחה שיאמור את
ן שאינו רוצה לשלם את שכרו
של השמאי.

ם זרק מטבע לים הגדול ועולה
וציאו, המזיק אינו חייב (כ"ק
(, היינו כיון שחסר במעשה
יש הזק אפילו מועט, חובת
הוצאות שכרו של השמאי, שכן
לים לפסוק מבלי חוות דעתו של
, והמזיק הוא הגורם לצורך
ום ההוצאות עליו ולא על הנזק
ינו חייב מאומה.

ז מדברי התוס' בב"ק צח. (ד"ה
א) שאם חירשו פטור אבל

בטיפתא דדמא חייב על הכל, והיינו שאם אין כאן
אלא גרמא פטור, אבל כשיש כאן מעשה הזיק
שוב חייב על הגרמא גם כן וע"ש, והוא הדין
בענייניו באדם שהזיק לחבירו, חייב לשלם גם
עבור הוצאות צדדיות כמו שכר טרחה לשמאי
מומחה שבלעדיו בית דין לא יכולים לקבוע שווי
הנזק, והיינו מפני שאין ספק בקיומו של נזק, ועוד

שמירת נפש

סימן שפו

תרומת מוח עצם

קבלתי מכתבו, ותוכן שאלתו האם מחויב
אדם להענות לבקשה ולתרום מוח
עצם להציל חולה שסוג הדם שלו נדיר
ומיוחד כשלא מוכנים לספר לו מיהו החולה,
וישנו ספק שמא מדובר בגוי או ביהודי שאין
חיוב להצילו.

אמנם נראה שבמקרה שלפנינו מה שטוענים
שצריכים מוח מעצמות שלו, אינו
חייב להאמינם, שכן הפוסקים דורשים פיקוח
נפש לפנינו, ובמקרה דידן אינו ידוע אם
יועיל, וסיכויי ההצלחה אינם ברורים, וגם
אפשר שיש להם גם תרומות מאחרים ואין
צריכים בדוקא משלו.

והנה יש לדעת שמעיקר הדין אין אדם חייב לתת
חלק מגופו והיינו תורתו להציל חברו,
ומהאי טעמא כשמבקשים מאדם לתרום כליה
לחפירו וטוענים שאין בזה נדנד סכנה, אין
מחייבין אותו כיון שזהו חלק מגופו, ואף שלענין
תרומת מח עצם יש מהרופאים הטוענים שאינו
אלא כהקזת דם וחזור, הדבר אינו מחזור לגמרי
ולכן לא נוכל לחייבו.

כיון שאין ספק בקיומו של הנזק שכן המזיק מודה
אלא שחולקים המזיק והנזק בשיעור שוויו, יד
המזיק על התחתונה וצריך להוכיח דבריו שנחשב
אצלינו כשמא.

וכל זה מעיקר הדין, אבל אם יש תקנה אחרת
בבית הדין הוה עליהם לקבוע!

אמנם למעשה נלע"ד שאף שלא נוכל לחייבו
לתרום, אם מתנדב לשם שמים מקיים
מצוה גדולה ומותר, אף שמבטל בשל כך כמה
ימים תפלה בציבור ואף שישנו סיכוי שיגיע אולי
לבני נישואי תערובת שדינם כעכו"ם, מ"מ קיים
סיכוי ניכר שיגיע ליהודים וביניהם הרבה בגדר
תינוקות שנשבו, ולכן נראה שיש בזה מצוה גדולה.

סימן שפח

האם חייבין לתרום כליה כדי להציל נפש

קבלתי דבריו, שמביא שהסכנה בזמן הוצאת
כליה או אח"כ קרובה לאפס, וכאשר יש
לפנינו חולה שכפי הנראה קרוב לוודאי שהשתלת
כליה תועיל להצילו, דעתו היא שמן הדין חייב
לתרום לו כליה, שרק את חייו אינו מחויב למסור
עבור חברו שנאמר "וחי אחיך עמך" ודרשינן חייך
קודמין, וכדאיתא בב"מ (סד.), אבל כאן שאין
נשקפת סכנת חיים לתורם, מחויב לתרום.

אמנם מביא אח"ז, שמפורש ברמב"ם (הל'
אישות פכ"א הי"א) שאם פסקו למניקה
מזונות הראויים לה, והיא מתאוה לאכול יותר או
לאכול סוג מאכלים אחרים, הרי זו אוכלת כל מה

תשובות

אותו, שישתמט מפני פחד או תרופו ועיין מ"א (ס"ס קנ"ו), ומסתברא שו' הדין, אבל בכליות שמפסיד אבר שאינו מאבד חייו, נראה שלכו"ע: מן הדין, וכמש"נ.

ונראה, דאף אם אינו ברור בודאי מ מצוי שאין התאמה ונמצא מ"מ אם נותן קעביד מצוה רבה, הוצאת הכליה מסכנת אותו וכוונת אינו נקרא חובל.

וקיצרתי כאן, ועיין בח"ג (סימן שם הענין בארוכה מכל

ונשאלתי באדם נשוי, שאחיו כליות, והרופאים או לקחת מקרובים, והוא מוכן לתרום מתנגדת לכך בכל תוקף, וטענתה, ש הניתוח, וכן שבעלה ישאר בעל מו בכליות מעכשיו אין לו תקנה, ו שהשתלה תצליח, וע"כ דורשת ש

ונראה, שאשה נשואה עולה עמו וכיון שלדברינו אין עליו ורק רוצה להתחסד לקיים מצוה וזכותה להתנגד, כיון שהתחנתה ע שלם, ועליו להשפיע עליה בנעימ חשש סכנה עבורו והמצוה רבה, וכ שותפה עמו במצוה, ושלוש יה

סימן שפט

זירוז לידה

נשאלתי אודות זירוז לידה שג לידה על ידי פעו הגורמות לצירים וליציאת העובר האחרון ישנם רופאים המייעצים

והנהגות

חושן משפט

תשובות

תקעד

את העיר או להביא מים מעיר אחרת. וממילא בנדרין דידן שהחולה נמצא בסכנה, ואפשר להציל אותו, לכאורה חייב.

מיהו נראה לענ"ד, ד"חייך קודמין" הנלמד מפסוק "וחי אחיך עמך", נכלל בזה גם אבר המחיה, והיינו שאפילו אם יפסיד מקצת חיותו, כבר אינו חייב מדין הצלה, וכליה שהיא אבר המחיה [שאם לא יהיו לו כליות כלל ימות, ונמצא שכליה היא אבר מחיה] אינו חייב להקריב כדי להציל חבירו.

ואף שמפורש בשו"ע (סימן שכ"ח) שאין מחללין שבת לסכנת אבר ולא הותר לחלל שבת אלא לאיבוד חייו כפשוטו שנאמר "וחי בהם", י"ל דלגבי להציל חברו שחיובו מ"והשבות לו" או מ"לא תעמוד על דם רעך", שורש חיובו הוא כשיש באפשרותו להציל את חברו, ועומד ואינו רוצה לעזור, אבל כאן שרצונו להציל ורק נמנע מפני שחושש לאבד אבר חיוני, אינו דומה לעומד על דם רעך, ולכן אינו נכלל בלאו זה. נוכן יש להוכיח מהסוגיא (סנהדרין עג.) דאיתא שם דקרא ד"לא תעמוד" אתא לאשמעינן שחייב לשכור פועלים שיכראו להציל את חברו, ולא נקטה הגמ' דאשמעינן רבותא טפי שחייב אפילו למסור אבריו].

והאמת שיש לצדד שמה שכתב בשו"ע שאין מחללין שבת לסכנת אבר היינו ביד או רגל וכדומה, אבל מותר לחלל שבת בשביל הצלת כליה שהוא אבר המחיה, אבל אין לי הוכחות לזה.

אבל מה שהוסיפו כמה רבנים לומר, שאפילו לגבי תרומת דם, ויש חולה שיש בו סכנה לפנינו וצריך דם, רק שהתורם מצטער קודם מהפחד, וצריך ליטול אח"כ תרופות למנוע צער, שאינו חייב להציל כה"ג נפש, נראה שח"ו לומר כן, שכשיש לפניו אפשרות להציל נפש וצריכים

שתרצה ואין הבעל יכול לעכב ולומר שאם תאכל יותר מדאי או אם תאכל מאכל רע ימות הולד, מפני שצער גופה קודם. והטור פליג ע"ז. ובשו"ע אהע"ז סימן פ' (סי"ב) הביא ב' הדעות.

וב"בית שמואל" שם כתב שמדובר בספק סכנה לולד, ומ"מ סבירא ליה לדעת הרמב"ם דמותר לה לאכול, ומדמה זאת לפלוגתא בגמ' נדרים (דף פ:) שאם יש מעיין בעיר אחת ואנשי העיר צריכים את המים לכביסה, ובעיר אחרת צריכים אותם לשתייה, שלדעת ר' יוסי כביסתן קודמת לחיי אחרים אע"ג דאינו אלא צער. (אלא שתמה, מדוע פוסק כאן הרמב"ם כר' יוסי נגד רבנן. וכבר העירו, שגם בשאלות פסק כר' יוסי).

הרי שיוצא לדעת הרמב"ם שהיא דעה א' בשו"ע, שאף שהולד עתיד למות, אינה חייבת להצטער. וא"כ לנ"ד, כ"ש שאין אדם מחויב להכניס עצמו לצער רב להציל חבירו.

ותמוה, דפשיטא שאין לומר ח"ו שבשביל שיהיה לה יותר נוח מתירים לה לסכן את הולד, וכן תמה שם להדיא ב"חלקת מחוקק" ונשאר בצ"ע (וע"ע בבה"ט מש"כ שם). ולענ"ד נראה דמיירי שהחשש רחוק ומדין סכנה אין לחשוש, רק שהיתה הו"א לומר שכיון שהבעל חושש, אע"פ שהוא רק חשש רחוק, מ"מ כיון שהולד שלו, תהיה זכותו לדרוש ממנה להמנע, קמ"ל שאינה משועבדת להצטער כדי שלא יהא חשש סכנה, אבל אם באמת יש בזה סכנה או אפילו חשש סכנה ממשי, פשיטא שלכ"ע אסור. וגם רבי יוסי שמקדים כביסתם, הוא דוקא במקרה שהחשש לסכנה רחוק. (וע"ע ב"אחיעזר" ח"ג סי' ט"ז) ועיין ב"הפלאה" (בקונטרס אחרון) שכתב דבמקום צער בלבד ודאי שסכנה עדיפא, והא דר' יוסי מקדים מי כביסת בני העיר לשתיית בני העיר האחרת, מיירי שאין חשש סכנה לעיר השניה כיון שיכולים לעזור

שכלו חודשי העיבור לפי חשבונם לקבוע זמן ולעשות אז זירוז, והנשים רגועות שיודעות מעיקרא זמן הלידה.

והנה גדולי הפוסקים והמקובלים מתנגדים לזה בתוקף, ומובא בשם הקדוש האריז"ל שהכותב קמיע ליולדת המקשה לילד ומזרז לידת העובר גורם לו לעתיד מיתה טרם זמן הראוי לו ועלול לגרום לו ימים רעים, שורש התנגדותם הוא שאף שנראה לנו שזמן העיבור נגמר ומוכן הולד לצאת לעולם כפי ראות עינינו, הקב"ה הוא הקובע את הזמן הראוי, ואולי לא נגמר עדיין ועלול להזיק אחרי שנים הרבה, וגם ידוע שמזל הילד תלוי בזמן שעת הלידה ועלולים לשנות לרעה, ולכן יש למנוע את זירוז הלידה אלא אם רופא טוען שיש בזה נדנד סכנה.

אמנם נראה דהיינו לפני שהתחילו צירי לידה, אבל כשרחמה החל להפתח כמו בהתחלת לידה, אז פועלים שיצא הולד, עיין תוס' (סוטה יא:): פועה היינו לחש שלוחשים לאשה והולד יוצא כמו שעושים עכשיו באוני האשה, וכן הוא ב"בעלי התוספות" על התורה (שמות א'-ט"ו), ומשמע שכשהחל תהליך הלידה מותר לזרוז, ואף שעלולים להקדים בכך את שעת הלידה לא קפדינן.

ודברים תמוהין מצאתי בשו"ת "אגרות משה" (יו"ד ח"ב סימן ע"ד) שכתב שאסור לזרז לידה שכן הקב"ה ציווה לנו להוליד והבטיח שלא יהיה בזה סכנה כלל, שהעונש בשביל חטא עץ הדעת הוא רק בייסורי לידה ולא במיתה, אבל זה דוקא בלידה רגילה, אבל כשמזרזין את הלידה מוקדם מכפי שצריך להיות על זה אין הבטחה, ומכניסה האשה עצמה לסכנה, והדברים תמוהין, שבמציאות אנו יודעים ורואים אצל אלפי נשים שעשו זירוז ולא שמענו שהסתכנו.

אותו, שישתמט מפני פחד או תרופות לא שמענו. ועיין מ"א (ס"ס קנ"ו), ומסתברא שכה"ג חייב מן הדין, אבל בכליות שמפסיד אבר המחיה אף שאינו מאבד חייו, נראה שלכו"ע אין בזה חיוב מן הדין, וכמש"נ.

ונראה, דאף אם אינו ברור בודאי שיצליח, שהרי מצוי שאין התאמה ונמצא חובל בעצמו, מ"מ אם נותן קעביד מצוה רבה, דכיון שאין חוצאת הכליה מסכנת אותו וכוונתו להציל נפש אינו נקרא חובל.

וקיצרתי כאן, ועיין בח"ג (סימן ש"ס) שדגתי שם הענין בארוכה מכל צדדיו עיי"ש.

ונשאלתי באדם נשוי, שאחיו צריך תרומת כליות, והרופאים אומרים שעדיף לקחת מקרובים, והוא מוכן לתרום, אבל אשתו מתנגדת לכך בכל תוקף, וטענתה, שמפחדת מעצם הניתוח, וכן שבעלה ישאר בעל מום, שאם יחלה בכליות מעכשיו אין לו תקנה, וגם לא ברור שהשתלה תצליח, וע"כ דורשת שימנע מלנתח.

ונראה, שאשה נשואה עולה עמו ואינה יורדת, וכיון שלדברינו אין עליו חיוב מן הדין, ורק רוצה להתחסד לקיים מצוה וזה מפריע לה, זכותה להתנגד, כיון שהתחנתה עמו בתור אדם שלם, ועליו להשפיע עליה בנעימות שאין בזה חשש סכנה עבורו והמצוה רבה, ובהסכמתה תהא שותפה עמו במצוה, ושלוש יהא ביניהם.

סימן שפ"ט

זירוז לידה

נשאלתי אודות זירוז לידה שגורמים הקדמת לידה על ידי פעולות רפואיות הגורמות לצירים וליציאת העובר מוקדם, ובזמן האחרון ישנם רופאים המייעצים לנשים לאחר

יא מים מעיר אחרת. וממילא ה נמצא בסכנה, ואפשר להציל ו, לכאורה חייב.

נ"ד, ד"חייך קודמין" הנלמד חי אחיך עמך", נכלל בזה גם ינו שאפילו אם יפסיד מקצת חייב מדין הצלה, וכליה שהיא לא יהיו לו כליות כלל ימות, ו אבר מחיה] אינו חייב להקריב יי להציל חבריו.

בשו"ע (סימן שכ"ח) שאין בת לסכנת אבר ולא הותר לחלל יד חייו כפשוטו שנאמר "וחי להציל חברו שחיובו מ"והשבוח מוד על דם רעך", שורש חיובו שרותו להציל את חברו, ועומד , אבל כאן שרצונו להציל ורק 'ש לאבד אבר חיוני, אינו דומה , ולכן אינו נכלל בלאו זה. נוכן וגיא (סנהדרין עג.) דאיתא שם מוד" אתא לאשמועינן שחייב שיבואו להציל את חברו, ולא מעינן רבותא טפי שחייב אפילו למסור אבריו].

לצדד שמה שכתב בשו"ע שאין ין שבת לסכנת אבר היינו ביד או ל מותר לחלל שבת בשביל הצלת המחיה, אבל אין לי הוכחות לזה.

זיפו כמה רבנים לומר, שאפילו מת דם, ויש חולה שיש בו סכנה , רק שהתורם מצטער קודם יטול אח"כ תרופות למנוע צער, יל כה"ג נפש, נראה שח"ו לומר יו אפשרות להציל נפש וצריכים

Vol. IV

Yonatan that is recorded in the Palestinian Talmud.

R. Meir Simchah of Dvinsk, *Or Sameah*, *Hilkhot Rozeah* 7:8, adduces support for this position from phraseology employed by Rambam in codifying the rule regarding exile in a city of refuge. The Mishnah, *Makkot* 11b, states that a person who has inadvertently committed an act of homicide for which he is required to go into exile may not leave the city of refuge under any circumstances. Rambam follows the statement recorded in the Mishnah in ruling that the exile may not depart from the city of refuge even if "all of Israel are needful of his succor" and, moreover, "if he leaves he surrenders himself to death." The latter phrase does not occur in the Mishnah and *Or Sameah* suggests that it was added by Rambam in order to establish the underlying rationale, i.e., the reason that the exiled manslaughterer is not required to disregard the rules regarding exile in order to preserve the lives of others (as he would be required to do with regard to other provisions of law) is that he is not obligated to endanger himself to save others from certain death.¹⁶

The same author, in his novellae on the Pentateuch, *Meshekh Hokhmah*, Exodus 4:19, finds an intriguing allusion to this principle in the verse "Go, return to Egypt for the people who sought your life have died." Since God explicitly commanded Moses to return to Egypt, all other considerations would appear to be immaterial. Why, then, does Scripture expressly tell us that Moses was informed that the danger had passed? *Meshekh Hokhmah* comments that God's command to Moses was inherently no different from any other commandment of the Torah and, despite the fact that Moses' mission was designed to rescue the lives of the children of Israel, Moses was under no obligation to risk his own life in fulfilling a divine command. Hence Moses might legitimately have declined to undertake the mission of rescue.¹⁷ Only divine assurance that the Heller, *Sefer ha-Mizvot*, p. 195; and R. Ovadiah Yosef, *Dinei Yisra'el*, VII, 31-32.

16. Cf., however, R. Shlomo Yosef Zevin, *Le-Or ha-Halakhah* (Tel Aviv, 5717), pp. 15-16, who cogently argues that this proof is not conclusive. See also, *Klei Hemdah*, *Parashat Pinhas*, who sharply disagrees with *Or Sameah*. See also R. Ovadiah Yosef, *Dinei Yisra'el*, VII, 26, who analyzes other talmudic statements cited by *Or Sameah*.

17. Similarly, when God directed Samuel to anoint David as king, Samuel responded, "How can I go? If Saul hears he will kill me" (1 Samuel 16:2). In both instances, self-endangerment serves not simply as exemption from performance of a statutory commandment but even as grounds for avoidance of an *ad hoc* command. See R. Yitzchak of Vilna, *Bet Yitzhak* (Jerusalem, 5733), *Parashat Bo*.

danger no longer existed made it impossible for him to decline on a plea of self-endangerment.¹⁸

II. Transplants

R. David Ibn Zimra, *Teshuvot ha-Radbaz*, III, no. 627, addresses another, and perhaps even more intriguing, question as well. A certain feudal potentate demanded that a Jew permit him to amputate "an organ upon which life is not dependent" and warned that if that individual refused to acquiesce to the amputation the life of another person would be forfeit. Radbaz was asked whether there exists an obligation to sacrifice a limb in order to rescue the life of one's fellow. Radbaz astutely divides the question into two separate issues: 1) Is there an obligation to endanger oneself in order to preserve the life of another? and 2) assuming that the amputation itself poses no danger to the rescuer, is a person required to sacrifice a limb in order to save the life of another?

To the latter question Radbaz responds that the Torah, "whose ways are ways of pleasantness" (Proverbs 3:17), could not possibly demand the sacrifice of a limb even for such a noble purpose.¹⁹ Nevertheless, a person who is willing voluntarily to make such a sacrifice without endangering his own life acts in accordance with the highest traits of piety and merits approbation. If, however, the procedure involves self-endangerment, Radbaz dismisses the act as that of a "pious fool."²⁰

18. The comments presented in *Or Sameah* and *Meshekh Hokhmah* serve to establish that self-endangerment is not required even if the entire community of Israel, rather than a single individual, is endangered. Cf., however, R. Abraham I. Kook, *Mishpat Kohan*, nos. 142-144; *Klei Hemdah*, *Parashat Pinhas*: R. Isaac ha-Levi Herzog, *Teshuvot Heithal Yitzhak*, *Orat Hayyim*, no. 34; R. Ovadiah Yosef, *Dinei Yisra'el*, VII, 38-40; and R. Pinchas Baruch Toledano, *Baroka* i, III, 32.

19. Radbaz' interlocutor informed him that he had "found it written" that sacrifice of a limb is obligatory in order to save the life of another person. That view is espoused by R. Menachem Recanati, *Piskei Recanati*, no. 470, and is cited by R. Yehudah Ashkenazi of Tiktin, *Be'er Heiteiv*, *Yoreh De'ah* (Amsterdam, 5529), 157:13, who declares that "some say" that it is indeed obligatory to sacrifice a limb in order to preserve the life of another person; cf., *Nahal Eitan*, *Hilkhot Ishut* 21:11. See also *Hagahot Mordokhai*, *Sanhedrin*, sec. 718, who states that a person may cut off the limb of another in order to save his own life.

20. The term "pious fool" would appear to denote a person who is foolhardy in his pursuit of pious deeds and assignment of this appellation certainly implies that such acts should not be encouraged. However, in context, the term does appear to connote that the act performed by the individual is forbidden. Although

the verse "and your brother shall live with you" (Leviticus 25:36) is cited by R. Akiva, *Baba Mezi'a* 62a, as establishing that one dare not give preference to the life of another over one's own life, that discussion serves only to prohibit the sacrifice of one's own life on behalf of another but not to prohibit acceptance of a measure of danger in order to save the life of another. To be sure, as explicitly stated by *Teshuvot Radbaz*, III, no. 1,052, the principle expressed in the dictum formulated by the Gemara, *Sanhedrin* 74a, "Why do you think that your blood is sweeter than the blood of your fellow?" is valid in the converse as well, viz., "Why do you think that the blood of your fellow is sweeter than your own blood?" However, application of that principle would require passive nonintervention only when the danger to one's own life is greater or equal to the danger to the person in need of rescue. In a situation in which the danger to the endangered person is significantly greater than the danger to the rescuer that consideration does not appear to be applicable. Hence, although the Torah does not demand self-endangerment even under such circumstances, the act of rescue, when posing a hazard to the rescuer, should be regarded as discretionary, albeit foolhardy, rather than as prohibited.

Nevertheless, *Ziz Eli'ezer*, IX, no. 45, sec. 13, cites Radbaz' use of the term "pious fool" in ruling that self-endangerment is forbidden even for the purpose of preserving the life of another. That position is reiterated in *Ziz Eli'ezer*, X, no. 25, chap. 7, secs. 5 and 12 and no. 25, chap. 28. See also R. Chaim David Halevi, *Sefer Assia*, IV (5743), 256-257, and R. Shemayah Dikhtovski, *Ne'ot Deshe*, II, 155-156. An identical view is also espoused by R. Moshe Hershter, *Halakhah u-Refu'ah*, II, 123. However, in the course of resolving the contradiction between *Teshuvot Radbaz*, III, no. 1,052 and *Teshuvot Radbaz*, V, no. 1,582 (see *supra*, note 10), Rabbi Hershter limits the prohibition to situations in which the potential danger to the rescuer is equal to, or greater than, the danger to the person to be rescued since he regards Radbaz as requiring intervention when the danger to the victim is disproportionate to that of the intervener. *Ziz Eli'ezer*'s discussion is rather confusing since he also resolves the contradiction in a manner similar to the resolution presented by Rabbi Hershter (see *supra*, note 10), but in his definitive rulings does not seem to apply the principle that arises therefrom. Most striking is his ruling in *Ziz Eli'ezer*, XIII, no. 101, to the effect that blood donations cannot be compelled because of the attendant danger. See *infra*, note 28. As will be shown shortly, *Ziz Eli'ezer*'s rulings with regard to kidney transplants are also inconsistent with this principle. Moreover, *Ziz Eli'ezer*, IX, no. 45, sec. 5, himself states that Resh Lakish's self-endangerment did not reflect a controversy with Rav Yonatan but represented an act of piety. That statement is inconsistent with the view that self-endangerment is prohibited.

A number of authorities explicitly declare that, under such circumstances, self-endangerment is discretionary but permissible. *Teshuvot Minhag Yitzhak*, VI, no. 103, declares that the controversy between *Hagahot Maimoniyot* and Radbaz is limited to whether or not there is an obligation of rescue when there is a hazard to the rescuer but that all agree that "it is permissible if he so desires." *Minhag Yitzhak*, however, qualifies that statement with the caveat that self-endangerment is permitted only if such self-endangerment will "with certainty" lead to the rescue of the victim. See *supra*, note 8. R. Moses Feinstein, *Iggerot*

Mosheh, Yoreh De'ah, II, no. 174, *and* 4, explicitly permits a person to risk his own life in order to save the life of another provided that he does not expose himself to "certain death." Similarly, R. Samuel ha-Levi Wosner, *Teshuvot Shevet ha-Levi*, V, no. 119, reprinted in *Halakhah u-Refu'ah*, IV, 139-142, finds no transgression in endangering oneself in order to preserve the life of another provided that the probability of survival is more than fifty percent. R. Moshe Dov Weiser, *Ha-Torah ve-ha-Medina*, VII-VIII (5715-5719), 311, also regards self-endangerment for purposes of rescuing another person to be permissible. See also Jacob Levy, *No'am*, XIV (5713), 319.

The hazards involved in donation of a kidney are not insignificant. See *infra*, note 109. Accordingly, the propriety of transplantation of a kidney from a living donor is directly related to the resolution of the issue of whether or not a person may risk his own life in order to preserve the life of another. Despite his earlier cited comments in resolving the contradiction found in Radbaz' responsa, in *Ziz Eli'ezer*, IX, no. 45, sec. 13 and *Ziz Eli'ezer*, X, no. 25, chap. 7, secs. 5 and 12, Rabbi Waldenberg asserts that, pursuant to the opinion of Radbaz, such donations are prohibited. Although in *Ziz Eli'ezer*, IX, no. 45, sec. 13, Rabbi Waldenberg concludes that such transplants cannot be sanctioned unless it is medically determined that "the matter does not entail possible danger to the life of the donor," in *Ziz Eli'ezer*, X, no. 25, chap. 7, he incongruously cites his earlier discussion of this topic and rules that such transplants may be permitted "where the danger is not certain and medical science states that it is reasonable to assume that as a result both will remain alive." That conclusion is inconsistent not only with his earlier ruling but also with his discussions in the same chapter. R. Pinchas Baruch Toledano, *Baraka* i, III, 26 and 32, similarly understands Radbaz as prohibiting self-endangerment and rules that donation of a kidney by a living person is forbidden. R. Saul Israeli, *Baraka* i, III, 35, notes 1 and 2, takes no definitive stand with regard to whether self-endangerment constitutes a transgression but opines that Radbaz' negative view regarding self-endangerment is limited to situations involving a significant immediate danger. He also suggests that Radbaz' comments are limited to the danger experienced in the loss of an external organ that would render the donor a cripple. However, neither qualification of Radbaz' position is supported either by the text of the responsa or by an analysis of the underlying position.

The earlier cited authorities who permit self-endangerment for the purpose of preserving the life of another would certainly sanction transplantation of a kidney from a live donor. Such procedures are also permitted, at least under usual conditions, by R. Ovadiah Yosef, *Dinei Yisra'el*, VII, 41-43; *idem*, *Yehaveh Da'at*, III, no. 84 and *Halakhah u-Refu'ah*, III, 61-63; R. Shlomo Zalman Auerbach, as cited by *Nishmat Avraham*, II, *Yoreh De'ah* 157:4 (sec. 2), s.v. *al ha-kav* li; R. Moshe Hershter, *Halakhah u-Refu'ah*, II, 124; R. Saul Israeli, *Baraka* i, III, p. 35, note 1 (cf., however, *idem*, p. 36, note 2); R. Moshe Meiselman, *Halakhah u-Refu'ah*, II, 119-125; R. Chaim David Halevi, *Sefer Assia*, IV, 257; and *Ne'ot Deshe*, II, 156.

It is certainly clear that Radbaz himself not only permitted amputation of a limb in order to preserve the life of another but also lauded such a sacrifice as an act of inordinate piety and voiced such approbation despite his observation that

Although Radbaz emphatically declares that the Torah would not demand the sacrifice of a limb because "its ways are ways of pleasantness" that statement is essentially conclusory and does not really serve to explain the basis upon which exemption from such a requirement is based. It is, however, not at all difficult to fill in the lacuna in Radbaz' reasoning. The obligation to preserve the life of one's fellow, while mandating both personal intervention and expenditure of financial resources, is not all-encompassing. In general, the fulfillment of a positive commandment requires the expenditure of no more than one fifth of one's net worth. However, the obligation not to violate a negative commandment is much more onerous. A person is obligated to spend his entire fortune rather than transgress a negative commandment. The commandment to preserve life is not expressed solely in positive terms, but is repeated in negative language—"nor shall you stand idly by the blood of your fellow." Transgression of that commandment, however, is through passive nonperformance rather than by means of an overt, forbidden act. Since no overt act of transgression is involved in failing to rescue an endangered person, is the expenditure of twenty percent of one's financial resources sufficient, or, since the commandment is couched in negative terms, does the fulfillment require expenditure even of one's entire fortune? There is significant dispute among rabbinic scholars with regard to the resolution of that question.²¹

Formulation of a monetary maximum in limiting obligations for fulfillment of a *mitzvah* serves to establish limits with regard to nonpecuniary matters as well. Although it is a truism that many matters of importance in human life cannot be acquired in exchange for money and hence do lose of blood resulting from perforation of an earlobe has been known to result in loss of life, Radbaz explicitly maintained that even the relatively high risk associated with amputation of a limb, particularly in his day, did not rise to the threshold of risk acceptable only to a "pious fool." The comment of *Zif Eli'ezer*, IX, chap. 45, sec. 11, stating that, "since the multitude has trodden thereupon," the surgical amputation of a limb does not rise to the halakhically significant threshold of danger is both empirically incorrect and contradicted by Radbaz' comments concerning perforation of an earlobe. See Jacob Levy, *No'am*, XIV, 322. Accordingly, contrary to the comments of *Zif Eli'ezer* and others, prohibition of a kidney transplant from a living donor cannot be sustained even according to their understanding of Radbaz. Cf., *Ne'ot Deshe*, II, 156.

21. See sources cited in *Hiddushei R. Akiva Eger, Yoreh De'ah* 157:1 and *Pithei Teshuvah, Yoreh De'ah* 157:4. See also R. Shalom Mordecai Schwadron, *Teshuvot Maharsham*, V, no. 54; *Teshuvot Shevet ha-Levi*, V, no. 174; and *Nishmat Avraham*, III, *Hoshen Mishpat* 426:1.

not carry a price tag, it is certainly possible to express a hypothetical value for such matters in monetary terms. A burden that cannot possibly be avoided upon payment of a fee can nevertheless be evaluated monetarily in terms of how much one would be willing to expend in order to avoid the burden, were that to be an available option. A burden may be evaluated in terms of how much a person would be willing to spend in order to escape this onus. If the sum equals more than one fifth of a person's financial resources he need not assume that burden in order to fulfill a *mitzvah*. If it may be assumed that people in general would willingly expend a fifth of their net worth in order to avoid such a particular burden, the burden in question need not be assumed in order to fulfill a *mitzvah*. Thus, *Teshuvot Helkat Yo'av*, I, *Dinei Ones*, sec. 7, rules that a person need not expose himself to the risk of illness in order to discharge a religious obligation. Although *Tosafot, Pesachim* 28b and *Yevamot* 70a, fails to offer an explicit explanation, it is presumably this consideration²² that constitutes the basis of *Tosafot's* ruling that a person need not submit to a surgical procedure in order to become physically capable of fulfilling a *mitzvah*.²³ Normal people, endowed with a balanced set of values, would cheerfully part with much more than one fifth of their possessions in order to avoid surgery or the threat of significant illness.²⁴

There are also burdens that a person would cheerfully surrender his entire fortune in order to avoid. A person would do so if he deemed the burden to be more onerous than the loss of all his earthly possessions. Such a burden need not be assumed even in order to save a human life since no authority requires the expenditure of more than one's entire fortune even for that noble purpose. Radbaz presumably assumes that a reasonable person would place a higher value upon a limb or an organ than upon material wealth and hence would willingly expend his entire fortune in order to preserve a limb or organ of the body.²⁵ Consequently,

22. Cf., however, *Teshuvot Pri Yitzhak*, I, no. 32.

23. Cf., however, *Me'in, Yevamot* 72a.

24. For a further discussion of the absence of an obligation to expose oneself to illness in the performance of a *mitzvah* see sources cited by R. Ya'akov Weingold, *Halakhot u-Re'iyah*, IV, 339-362, and *Nishmat Avraham*, III, *Hoshen Mishpat* 420:4 (sec. 3). See also R. Moshe Stembuch, *Halakhot u-Re'iyah*, IV, 147. Cf., however, R. Chaim Pinchas Scheinberg, *ibid.*, pp. 125-138.

25. See *Iggerot Mosheh, Yoreh De'ah*, II, no. 174, *anaf* 4, and R. Moshe Meiselman, *Halakhot u-Re'iyah*, II, 116-118.

In a similar vein R. Jacob Emden, *Migdal Or, Even Bo'hen* 1:83, declares that a person is not obligated to accept "severe and bitter pain" in order to preserve

Radbaz rules that a person need not sacrifice a limb in order to prevent the execution of a fellow Jew. However, although not mandated, expenditure of more than that which is normatively required, when such is feasible, does constitute an act of piety. Accordingly, Radbaz remarks that a person who is prepared to sacrifice a limb in order to save the life of another is deserving of highest approbation.

The essential factor serving to distinguish limbs and organs from wealth is that material resources can be replenished while body organs cannot be regenerated. The reason that a person is prepared to surrender his entire fortune rather than sacrifice a limb is that the lost limb can never be replaced. That rationale is certainly absent in the case of replaceable body tissues such as blood and bone marrow. Certainly, the phenomenon of some people selling blood for extremely modest sums is rather common. The discomfort of blood donation is generally limited to the prick of the needle. Aspiration of bone marrow is performed under anesthesia in order to eliminate pain. The donor is kept in the hospital for one or two days for observation. Occasional infection is readily treated with antibiotics. Usually, the only side effect is soreness in the area of the pelvis from which the bone marrow is aspirated. Donations of both blood and bone marrow are not at all burdensome because, generally, both are present in the body at levels in excess of need and, moreover, when removed in medically acceptable quantities, are replenished within a rather short period of time. In bone marrow donations the quantity removed is between three and five percent of the donor's total bone marrow and is restored within two or three weeks. Accordingly, it would seem that Halakhah would compel donations of such tissue in life-threatening situations, just the life of another. It is readily understood that excruciating pain constitutes a greater burden than loss of one's fortune. In *Even Bothen* 1:13, R. Jacob Emden offers a similar analysis of the remarkable statement of the Gemara, *Sanhedrin* 75a, declaring that a woman should not engage in sexually provocative activity in order to save a person from death because of the "dishonor of her family." R. Jacob Emden explains that the degradation and embarrassment engendered by such conduct is more onerous than loss of an entire fortune. See also *Iggerot Mosheh, Yoreh De'ah*, III, no. 179 and *Teshuvot Minhag Yitzhak*, V, no. 8. Cf., however, R. Ovadiah Yosef, *Dinei Yisra'el*, VII, 24, who expresses difficulty in understanding R. Jacob Emden's comments in light of the many sources indicating that a person must suffer discomfort and even pain in order to save the life of another. If R. Jacob Emden's position is understood to be in accord with the foregoing comment the difficulties are resolved: R. Jacob Emden refers only to pain the burden of which is at least equal to the burden of losing one's entire fortune while the sources cited by Rabbi Yosef refer to a much lower level of pain.

as it mandates dedication of financial resources for the purpose of saving a life. Since the burden of such donations is *de minimis* it falls far short of a burden equal to twenty percent of one's net wealth and hence would be mandated according to all authorities, provided, of course, that the procedure does not endanger the life of the donor.²⁶

To be sure, although there is no reported case of fatality as a result of bone marrow donation, the removal of bone marrow is not entirely without risk. The risk to the donor is, however, limited to the hazard of general anesthesia.²⁷ Nevertheless, it may be argued that the risks of general anesthesia in an otherwise normal and healthy person do not rise to the threshold of risk of which Halakhah takes cognizance.²⁸

There is an obvious tension between the pertinent talmudic dicta bearing upon actions which pose a hazard to life or health. The Gemara, *Shabbat* 32b, declares, "A man should not place himself in a place of danger." Yet elsewhere, (*Shabbat* 129b and *Niddah* 31a as well as other places), the Gemara cites the verse "The Lord preserves the simple" (Psalms 116:6) as granting sanction to man to place his trust in divine providence and to ignore possible danger. The Gemara itself dispels what would

26. Cf., R. Moshe Meiselman, *Halakhah u-Refu'ah*, II, 118, who concludes that donation of blood and skin is obligatory. Similarly, R. Samuel ha-Levi Wosner, *Teshuvot Shevet ha-Levi*, V, no. 119, reprinted in *Halakhah u-Refu'ah*, IV, 139-142, apparently regards ordinary blood donations as mandatory. See, however, *infra*, note 28.

27. Until now, medical studies conducted in conjunction with bone marrow procedures have failed to uncover a linkage between donation of bone marrow and an increased incidence of either mortality or morbidity. In the unlikely event that further studies yield data pointing to the existence of such a causal connection the issues herein discussed will require reexamination.

28. Cf., *Zitz Eli'ezer*, XIII, no. 101, sec. 6, who rules that even donation of blood cannot be regarded as compulsory because of the attendant danger. A similar view is advanced by R. Moshe Dov Weiner, *Ha-Torah ve-Ha-Medina*, VII-VIII, 311. An identical ruling, but without accompanying explanation, is reported in the name of the *Brisker Rav*, R. Yitzhak Ze'ev Soloveitchik, by R. Avigdor Nebenzahl in a letter to the editor, *Assia*, vol. 14, no. 1-2 (Elul 5754), p. 208. Rabbi Waldenberg, *Halakhah u-Refu'ah*, IV, 143, advances an additional, albeit fanciful, reason for his refusal to regard blood donations as mandatory. Citing the verse "For the life of the flesh is in the blood" (Leviticus 17:11), Rabbi Waldenberg argues that requiring the donation of more than a minimal amount of blood (the quantity of a *revi'it*) is tantamount to requiring a person to surrender his life. Apart from the obvious objections that might be raised, that position is difficult to maintain in view of the fact that the Talmud regards bloodletting as therapeutic and beneficial in preserving health. Cf., *Iggerot Mosheh, Hoshen Mishpat*, II, no. 103.

otherwise be an obvious contradiction by stating that certain actions which contain an element of danger are permitted since "the multitude has trodden thereupon."

The concept embodied in this dictum is not difficult to fathom. Willfully to commit a daredevil act while relying upon God's mercy in order to be preserved from misfortune is an act of hubris. It is sheer audacity for man to call upon God to preserve him from calamity which man can himself avoid. Therefore, one may not place oneself in a position of recognized danger even if one deems oneself to be a worthy and deserving beneficiary of divine guardianship. Nevertheless, it is universally recognized that life is fraught with danger. Crossing the street, riding in an automobile, or even in a horse-drawn carriage for that matter, all involve a statistically significant danger. It is, of course, inconceivable that such ordinary activities be denied to man. Such actions are indeed permissible since "the multitude has trodden thereupon," i.e., since the attendant dangers are accepted with equanimity by society at large. Since society is quite willing to accept the element of risk involved, any individual is granted dispensation to rely upon God who "preserves the simple." Under such circumstances the person who ignores the risk is not deemed to be presumptuous in demanding an inordinate degree of divine protection; on the contrary, he acts in the manner of the "simple" who pose no questions. An act which is not ostentatious, which does not flaunt societally accepted norms of behavior and does not draw attention to itself, is not regarded by Halakha as an unseemly demand for divine protection. The risk involved may be assumed with impunity, even for purely discretionary purposes, if the individual desires to do so.

The current mortality risk of general anesthesia for all patients is generally estimated as being in the neighborhood of 1 in 10,000.²⁹ Although precise data seem to be unavailable, there is strong reason to believe that mortality attributable to anesthesia in healthy young adults is far lower, particularly

when the patient is anesthetized for only a brief period.³⁰ That risk is commonly assumed in undergoing elective surgery and is accepted even for purposes of cosmetic surgery. It seems to this writer that in our society that hazard is either disregarded or accepted with equanimity. Since "the multitude has trodden thereupon" it is a hazard which is to be ignored for purposes of halakhaic consideration.³¹

III. *Pediatric Donations in American and Israeli Case Law*

The permissibility of tissue donations by a minor, even with his or her consent, presents a far more complex problem. The legal ramifications of the problem are illuminated by a ruling of an Illinois court in July, 1990. A twelve-year old boy, Jean-Pierre Bosze, was diagnosed as suffering from leukemia and failed to respond to available therapy. His physicians predicted that he would die unless he underwent a successful bone marrow transplant. A number of family members were tested but were found to be incompatible as bone marrow donors. The boy's father, Tamas Bosze, had been named in a successful paternity suit by a woman to whom he was not married. Subsequently, Jean-Pierre's mother, Nancy Curran, gave birth to fraternal twins fathered by another man. Jean-Pierre's father requested Nancy Curran to permit the twins, who were three years old at the time, to be tested in order to determine possible compatibility for a bone marrow transplant. Since the twins and Jean-Pierre were half-siblings, tissue compatibility was a distinct possibility. Nancy Curran refused to accede to this request. Thereupon, Mr. Bosze filed suit in Cook County Circuit Court to compel her to permit the test to be performed. On July 18, 1990 his suit was dismissed.³² In her decision, Judge Monica Reynolds declared that "to subject a healthy child to bodily intrusions" would "seriously impinge and forsake the constitutional rights of the child and

30. Two studies conducted in the early 1970's indicate a marked decrease in prospective mortality in patients who were either healthy or had mild systemic disease. However, the death rate reported in those studies represents overall prospective mortality, rather than deaths from anesthesia exclusively. See *Anesthesia*, pp. 723-724.

31. Other facets of the obligation to donate blood and bone marrow are discussed by this writer in an article published in *Ha-Pardes*, Heshvan 5752, pp. 11-14.

32. *New York Times*, July 19, 1990, p. A17, col. 2.

נשמת אברהם

חביר כחם (מוכר ובריר בכרך ג חאהצ"צ נערוח ⁶⁵ אלמלא נדוהו לזענא מישאל ונוריה הוה פלחו לצלמא, וילף מזוה יסורים קשים ממותה, וראה כחמה שלמה ⁶⁶ שדך אם מחורב להציל חבירו אם הוה לו בורן או סדוהו ותר.

והנה כותב מר"ן ⁶⁷: פסקו לה מונותה הראויים לה הורו היא מתאוה לאכול ותר או לאכול מאכלות אחרות, יש מי שאומר שאין הבעל יכול לעכב מפני סכנת הולד שצער גופה קדם ⁶⁸, ויש מי שאומר שיכול לעכב ⁶⁹. והחלק מחוקק ⁷⁰ והביט שמואל ⁷¹ המהים על הרמב"ם וכתובים שאם לול ספק סכנה ולה אין סכנה רק צער מהיצי חזיר דמכח צער הסכר הולד, ואם גם לה סכנה, לא יצטרע מי שחולק על זה וחיזה קודמין בראי ⁷². ומביין שהכלל ידוע שכשמודן כותב ר"א וי"א רענו לפסוק כסברה השניה ⁷³, אז כמילא גם לדעתו, חייב אדם לסבול צער כדי להציל חבירו מסכנה.

אך כתב לי הרמשיץ ארעבאך וצ"ל ⁷⁴: הצער שמתאוה לאכול אינו כל כך גדול ואין להשוות צער גדול מאד לצער קטן כזה, עכ"ל. וראה מה שכחבחי בכרך ג, אהצ"צ סי' פ ס"ק א, ושאלו מה הדין לגבי מחור שמתעצבים על אנשים, חולקים שהם גורעים ממיתה כדאמרין באלו ציונים והערות

(58) פ' שילח סי' קכ"ט אות ג, (59) ע"פ צ"א, (60) אה"ע כלל ט"ז ס"ק כ"א, (61) כ"ד י"ד חנה נשחט ע"פ ש"ע (62) מב"ל ע"ד באבן בחן פנה א' אות פ, (63) שם אות ע, (64) בא"ן ס"ק ה, (65) כחמח נ"ל ע"פ (66) חרש סי' ת"ב ע"פ א, (67) אהצ"צ סי' פ ע"פ יב - והנה ל' מורד גורש מביט שליט"א, (68) ע"פ חרש סי' ת"ב ע"פ א, (69) אהצ"צ סי' פ ע"פ יב - והנה ל' מורד גורש מביט שליט"א, (70) שם ס"ק כ"א, (71) שם ס"ק כ"א, (72) וכן ראה הרמב"ם הל' אישות פ"ח ה"א, (69) דעת הטור שם, (70) דעת הטור שם, (71) שם ס"ק כ"א, (72) וכן ראה שם בבב"ב (73) ק"י הדין א"ר סי' ט ס"ק ג, וי"ד חרש חסד, כלל הפסקים סי' ג ס"ק י"ד כש"ח חש"ד, נסמך הנהגות, אלה רבו, חופה בכסוי, י"ד מלאכי וברכי' (אורח סי' ט ס"ק ו' וסי' ט ס"ק כ"א) וראה בשו"ע יב"ע אומר ח"א אורח סי' ט ס"ק א וז"ל ח"א א' (פ"ט ש"ק) בשם הרמשיץ ארעבאך וצ"ל. שכתב בכרך ג אהצ"צ סי' פ ס"ק א (פ"ט ש"ק) בשם הרמשיץ ארעבאך וצ"ל.

נשמת אברהם

למסור נפשו על כל המצוות כדעת הרמב"ם דהרי בל"ז שם ל"ה גול שהרי ה' קשור כבדצי המטה ור"ל יצא שם שר ורק משום שעבר על הקנה חכמים ורצו י"ל ודול הרי אבידרי דשפ"ד כמ"ש בגמרא ב"ק קי"ט דהנהל את חבירו שי"פ כאילו נטל נשמתו וכתב"ג יש לחסיד ופרוש למסור נפשו וכמ"ש הר"ב סי' רכ"ה לענין סתם יום האסור להתפאות דהרי אבידרי דש"ז אבל שאר כל אדם בודאי שרי להציל נפשו מסכנה בממון חבירו כשאין לו לשלם ג"כ דהרי הגמול עצמו מחורב להוצילו בממנו עכ"פ עד חומש ל"כ"ע וממלא דחמנא אפקרי' ממנוי' לגבי' דהאסור הוא רק כשיש לו לשלם נטל צ"ד שלא לשלם נכשיש בחורים מי ששי"ט וכתובים ב"ק שם ד"ה מהו דהאביעא הוא רק אי חייב לשלם כשהציל ומקום הספק הרי' כמ"ש אי ינאם כיון דמקום פ"צ אפקיר דחמנא ממנוי' לגבי' וכתב"ה אחי' ליד"י שור אינו מחויב בהשבה ועי' מטה מ"ג רצ"ב, (והערה נכדו ה"ג שילוס מודרי הכותן וצ"ל: א"ה במש"ב פ"ט מ"ב ד' דבזקוק ע"ע לשלם מקרי דשע"ע בחיטו בי"ע נ"ב ע"ד ד"ה אחר אבי' דחזירי דחמקו טעות אסור דהונות אדעתא דהחזיר האונאה וכן הוכיח בנחת"ט סי' רכ"ב סק"ב מדבריהם אולם בהור"ש שם הניח בצ"ע ועי' מ"ז ס' ש"ל).

ציונים והערות

(53) פסקי רקנטי סי' ת"ח, אור שחם הל' רחצו פ"ד ה"ח, חוסי' דהרי' רמא ע"פ צ"ב וראה אומרים, (54) שו"ת רדב"ז ח"ג סי' א' (ת"כ) וראה הערותיו של החת"ם על הגד"כ ח"ג ע"פ צ"ב וראה ב"י סי' סמ"ט, אג"ש, מ"ח, ע"ה ל"ל, פ"ח ח"ג סי' ת"ח, שו"ת צ"ח אלו"ח ח"ג סי' טו פ"י א"ח ג' וראה במש"ב כ"ד י"ח חש"ד ע"פ ק"ט, (55) כ"ד כ"ב נסח חש"ב ע"פ צ"ב, (56) מ"ס ק"ט, (57) ל"ג צ"ב.

נשמת אברהם

וכריאתם, כשפטרתו המחוקק היא לעזור להחליט אחרים בעתיד, האם גם כאן מותר לעשות כן בהסכמת הנחיק ובענין קטן כגון לקחת דם זכר, ועתה לי הגרשיז איצטראך וצייל שאם החלה נמצא לפניך והוא כמצב מסוכן, אז וראי מותר לאדם לסבול אפילו צער גדול כגון לחורס כליתו כדי להציל את החולה המסוכן. וכשמדובר במחוקק וניסן ללמד על מחלה או על היטפול בה כדי לעזור לחולים בעתיד, אז מותר לאדם להטעים לעבור צער קטן כגון שיקחו ממנו דם וכדומה, ובכגון דא יש לו בעלות על גופו, וכן מותר לרופא לבצע מחקר כזה בהסכמתו של הנחקר.

3. הלכת פנים. כותב בחוריה⁷⁵: הוכח תוכית את צמיתן. יכל אפילו משתנים פני⁷⁶? היל⁷⁷: ולא חשא עליה חטא. וכן⁷⁸: תג תגא קמיה דרב נחמן בר יצחק, כל המלכין פני חבידו בריבס כאליל שופן וימים וכן⁷⁹: אין לו חלק לעולם הבא. וכותב הניס⁸⁰: נראת האי רלא חשיב ליה כהדי ג עבדות (שאין) עומדים בפני פיקוי צי צי וצי וצי, משום דעבדות הלכות פנים אינה מפורשת בורה ולא נקט אלא עבדות המפורשת, עכ"ל. ורבינו יונה⁸¹ - אחר שהביא דבשלת עבדותו ש גם כן אבק עבדות דחרת ואל חרביזי וכו' ואלח יחרת, עכ"ל.

ציונים והערות

75) וקרא יתי. 76) עריק טו פ"ב רמב"ם דעות פ"ד ה"ח. 77) וקרא שם. 78) ב"ס ח פ"ב. 79) שם טו פ"א. רמב"ם חובל ומקט פ"ד ה"ח. 80) מוטה י צ"ב דיה נח. וראה בחשיש שם שמתחן את המלה שאין. 81) שער השוטה שער שילשי סי קל-קל"ט. 82) מוטה שם. ב"רבות מ פ"ב. 83) סי קעב. 84) סי קעב. 85) פאה פ"ב רמב"ם חרביזי במחוקק בורה כקונטרס אחר לסי' גא כשם וכתב חם, ופיה אחרת סי קט ס"ק ה, שיה שבת יעקב ח"ב סי קטח וחשיח מערכת האלין סי צה, וראה גם בפסחים מ פ"ב חמשיך אבל ורבות ח פ"א ד"ה חלום. - ויחידים ב"רבות פ"ה מ"ד (וראה שם בחו"ט) וקראי ובראשון לציון שחלקים מליץ, ושידית נ"ב חריגה קי"ד סי קסא.

וש מעשה ידו שדא זריבא לבעלה חזי מעיקר ושאינה חזת לעשות מלאכה מי פ

נשמת אברהם

כתב לי הגושי"ז ארעבראך זצ"ל ואין זה דומה למה שכתבתי במחת שלמה¹ וכשמזדית שבת כוללתה² שלהעיר אדם משנתו או לקח ממנו את האוכל שלו עבר חולה שיש בו סכנה נקרא צע, ומוטב לחלל את השבת אפילו באיסורי תורה כדי לספק לחולה שיש בו סכנה אם צרכיו מלצער את חבירו, שהרי מותר וגם מצוה לחלל שבת עבור חולה שיש בו סכנה, ולכן אין לנו לצער חנם אנשים אחרים.

ועיין מה שכתבתי בכרך ב חירי"ד⁴.

בחולה שאין בו סכנה, כתב הגרי"ש אלישיב שליט"א⁵ דכשהורפא נמצא במקום שאין מחסור בטרופא והדבר בזה שבד החולה להשיג רפא. שיטפול בו, גם המקרה אשר אליו החזק הורפא אינו ענין דחוק ומסוכן אשר על כיוצא אמור החירוי הרי זה משובת, כהר"צ רשאי הורפא לא לקבל את החולה בזמן שהוא עסוק באפיקולו ובמנתחו הוא, עכ"ל.

כתב לי מר"ד הגרי"ז נחבידט שליט"א: אפילו במקום סכנה שהורפא צריך לבוא, אל אם כנות החולה לקרוא דקא אותו כיון שאכל רופא זה אינו צריך לשלם (וכדומה, חזקן שאינו מחויב, עכ"ל. וראה בפר"ך ב יר"י סי' שול"ס ק"ה (עמ' תכ"ט) מה שכתבתי כשם המהרש"ם.

ציננים והערות

(1) חז"א סי' 1. (2) פלי"ט סע' סה ו-ע. (3) סי' קנ"ו סי"ב. (4) סי' קנ"ו סי"ב. (5) סי' קנ"ו סי"ב. (6) סי' קנ"ו סי"ב. (7) סי' קנ"ו סי"ב. (8) סי' קנ"ו סי"ב. (9) סי' קנ"ו סי"ב. (10) סי' קנ"ו סי"ב.

מעשה ידו שדא זריבא לבעלה חזי מעיקר ושאינה חזת לעשות מלאכה מי פ ש

סימן פ מעשה ידו שהיא חייבת לבעלה ודיני פניקה ושאינה רוצה לעשות מלאכה

סעף יב פסקו לה מונות הראוים לה, ודרי הוא מראה לאכל ותר, או לאכל מאכלות אחרות, יש מי שאומר שאין רבעל יכול לערב, מפני סכנת חול, (א) שצער נופה קודם, ויש מי שאומר (ב) שכול לערב

נשמת אברהם

(א) שצער נופה קודם. לפי שכל על אותו, צריכים להתחנן ולבקש ממנו תרומה מי עצה, האם אפשר לחייב אדם להתחנן ולקיים מצוה גדולה של פקח נפש, אך בכל אופן אין להפעיל עליו שום חבירו מודאי סכנה. ואמנם אין ממש סכנה לחייו מזה עצם (פרט לסכנה מועטה של חבורה, כדי לחייבו להיות חורם, זה בגלל פחדו מהקצת סכנה שדבר. אך אם רק מודור על צע ואפילו של כאבים, אפשר לחייבו לסבול כדי להציל את החולה אם דעת הפוסקים אם חייב אדם לסבול צע כדי להציל את חבירו מנפשות וראה שם בשם השאלה דוד שכותב שאינו יכול לכופו דאף וזי שיש בזה סממנים לרפואה להחלילה מחויב למכור להחלילה בשוין, עכ"ל. אם אינו רוצה ומעלה חבירו, אין יכולים לכופו כזה, ובפרט צע דגוף שלא מציעו בהשבת גופו של חבירו אלא בטרחו או לאגוריה פועלים כאמור בסנהדרין דף ע"ב ע"א, דמשמע ולכן עצמו או צע גופו אינו מחויב וכו', עכ"ל. וגם בשו"ע שם מוכחא שח' ידעתי בענין זה, וא"כ יכול הוא לומר קים האוכל לבוא ולספול בחולה שיש בו אפילו ספק סכנה, ודאי חייב לעשות כל מה שכתבתי לו זצ"ל: וכתב לי הגושי"ז ארעבראך זצ"ל: אמנם צריכים להסביר לו שיש עליו מצוה, ואם הסיכוי להחלילה הוא יותר ממומשים

ציננים והערות

(1) סי' קנ"ו סי"ב. (2) סי' קנ"ו סי"ב. (3) סי' קנ"ו סי"ב. (4) סי' קנ"ו סי"ב. (5) סי' קנ"ו סי"ב. (6) סי' קנ"ו סי"ב. (7) סי' קנ"ו סי"ב. (8) סי' קנ"ו סי"ב. (9) סי' קנ"ו סי"ב. (10) סי' קנ"ו סי"ב.

נשמת אברהם

ונעת ואיתי בשו"ת שאלת דוד דם רעך, שמחריב אף להטריח ולשכור להגדיר פרדמאן ויל מקאלוקי" שכותב פועלים, משמע דלפני עצמו או צער גופו על דברי הרמב"ם הגדיל בשו"ע ח"י: אינו מחריב, דאי לא הכי היה לו להגמרא ותי"כ הוכחה שהמכנה היה שיערב החלב לומר דאי מהשבוהו לו אינו מחריב בצער הגוף לצער עצמו להצלת ממון חברו שהרי אף בממנו אמר אם היה כהל מסלע, שלו קודם, וכפרט צער חולי גופו מוכרח דאינו מחריב לצער עצמו בצער חולי, ויל שיכיר לפרל לחול בשביל הצלת חברו, וכפרט סיכון חולד לחלב שאינו מכירה אין זה ובר ברור והרבה ולדות יכולים להחיותו בבציעים חולב, איך לכופר בוה, וכפרט צער גופא שלא מצינו חרובא בהשבת גופו של חברו אלא בסטרו או לאגוריה פועלים כאמורם לה סכנה וחוקה שגם להצער גופו יכול לסבך בסנה דף ע"ב מקרא ולא תעמוד על של השאלת דוד.

ציונים והערות

(14) ח"ב אה"צ סי' ו' בזה"נ.

נשמת אברהם

ביד לטחוטו שלא ילך לאותו עיר אחרת שהוצי' המכ"צ, מ"ם במקום צער בלבד שלטתו היטונה לפי שהחטים שלהם הם והחטים ברשותו וחייבת קדושין דחיי אחרים) וכו' והפאות ישאל פ"ק דפאה מ"א וכו'. וכ"כ כרי"ב בשו"ת אג"ע דיד סי' קמה ע"ש וכו'. ומצאנו חמא רמשי"ע ליד להפלאה, הוא ורבע יהודה בר קלירמוס משפירא (וכו' של ה"חלק) כס' יחויס תנאים ואמוראים עמ"ל, שהגבא המהלוקה של ר' יוסי ורבען נכתב, ונמ"ד דאפשר לבד הוצי' האחרת ע"י טורח להספק ממשין אחר או שהם ילכו למקום אחר וכו', והא דאי שובל מקום שיש פקח נפש ברור צריך להשתדל להציל אפילו ע"י טורח וציון אם אי אפשר בענין אחר, שכיח שניתן לחלל שבת בשביל פקח נפש כ"ש שצריך לענות עצמו בשביל פקיד ולפום צערא אגרא, כנתי"ד וכו'. ודלא בהגאון הנצי"ב על השאלות סי' פ ואח"כ קמו אות ד, ודעמיה שמפשיש הגמי' בודרים בספק נפשות של אחרים ממש וכו', עכ"ל של הראשיל הגר"ע יוסף שליט"א.

ועיין מה שכתבתי בהמשך¹² ובכרך ב ח"י¹³. ודעתי להוכיח מהכלל שכשמוך כותב י"א דעתו דעתו לפסקא בסכנה דשניה, ומכללא גם לדעתו, חייב אדם לסבול צער כדי להציל חברו מסכנה. אך כתב לי הגרש"ז אויערבאך זצ"ל: הוצעו שמתחלה לאבול אינו כל כך גדול ואין להשוות צער גדול מאוד לצער קטן כזה, עכ"ל.

ציונים והערות

(11) מזה שובל מה כדן ט' חשילי פ"ב י"א חזא בשו"ת יבית אהרן ח"ד ח"ד סי' ו' אות י'. (12) יוסף חשי"ם עמ' 49. (13) סי' קמ"ג סוף דף ג' (עמ' קצ"ב).

סימן קב

עוד בענין הג"ל להג"ר

כ"ח שבט תרפ"ה, ליובאן.

מש"כ כתר"ה בשם ס' ערוך השלחן שמוכית מהטור
חורמ ס' תט"ז דיכול לסלק לא בחשב כורה
ופטור במפקיר ועוד כתב שכן משמע מכל הראשונים.
תמיהני מה מצא בטור שם דכוותה הטור יש לפרש
שהפקיר קודם שהיה לו פנאי לסלק. וכן מפורש
בב"י שהעתיק לשון הרא"ש או נודע להם ולא הי"ל
פנאי לסלק והפקירום ולא סלקום פטור דהו"ל מפקיר
נזקיו לאחר נפילת אונס, חזינן מפורש שאיירי בהפקיר
קודם שהי"ל פנאי לסלק. ומה שבספרי הרא"ש
שלפנינו נכתב בחצאי מרובע תיבות או שהי"ל פנאי
חזינן מהב"י שאחד הגיה זה בטעות דבספר הרא"ש
שלפני הב"י לא היה כתוב זה. ונמצא שגם ברא"ש
מפורש שהפקיר אחר שהיה יכול לסלק חייב וא"כ
דאי סובר כן גם הטור. וגם הב"י דלא הביא חולקים
ע"ז. ורש"י בדף מ"ח דחוק לומר דסובר כתוס'
דא"כ ל"ל להזכיר דעליה לסלוקי. וכ"ש הג"י שראה
דברי התוס' ולא כתב רק טעם רש"י דעליה לסלוקי
שמשמע דלא סבר כתוס'. והכא אפשר שגם התוס'
יודו כדכתבתי במכתבי הראשון והריב"א בשט"ם
סובר כן בפירוש דכחביא כתר"ה בעצמו. ובדף מ"ח
הביא השט"ם כן גם בשם הר"י ישי' ובשם הרא"ה
בשם הר"ה. וא"כ איך כתב בעה"ש שכן משמע מכל
הראשונים בעת שארבה ראשונים אלו סברי מפורש
דחייב ולא מצינו חולקין ע"ז רק בגללים שהתם
שאני שהפקיר תיכף כדבארתי. ולכן אין דבריו
נכונים בזה לע"ד. וס' ערוך השלחן אין אצלי לעיין
בו.

ומשה"ק כתר"ה על הטעם שכתבתי על מה שלא
קנסו בשור המועד. מהא דקנסו אף למ"ד מפקיר
נזקיו לאחר נפילת פשיעה פטור. הגה לא מצאתי
מפורש שקנסו גם למ"ד מפקיר נזקיו פטור דמתני'
סובר דחייב וא"כ אפשר שמ"ד פטור יפלוג על דין
דקנס. ומש"כ כתר"ה שאין שייך לקנס בשור המועד
צדק כתר"ה ואני לא אמרתי אלא שיש לומר גם
טעם זה.

ידידו.

משה פיינשטיין

סימן קג

אם מותר להניח לרופאים להוציא ממנו
דם להרוחת ממנו

כ"ח תשרי תשכ"ג.

מע"כ ידידי מר משה גבריאל סטעפאנסקי
שליט"א.

בדבר אם מותר להניח להרופאים להוציא ממנו דם
להכין בעבור חולים שיצטרכו לזה כדרך הרופאים
בזמננו שמכניסין דם אדם לחולים מסוכנים לרפואתם
והוא באופן שאין בזה דין הצלת נפש משום שעדיין
אין כאן חולה אך מכינים להחולים שיזדמנו ומי
יודע אם יבא הדם הנה שיוציאו ממנו לחולה שרוחים
איסורים בשבילו. אם רשאי בשביל הריוח שמשלמין
בעד זה שהוא צריך להמעות. הגה בב"ק דף צ"א
פליגי תנאי שר"ע דבמתני' סובר דאין אדם רשאי
לחבול בעצמו ור"ע בברייתא סובר דאדם רשאי לחבול
בעצמו. והרמב"ם רפ"ה מחובל פסק דאסור לחבול
בעצמו. ובתוס' מפורש שלמאן דאסור הוא אפילו
לצורך וא"כ אסור אף שהוא לצורך הרוחת ממנו.
דגם הצורך התם הוא להרוחה כהא דטפחה על ראשה
להרויח כאיסר שמן. ודוחק לחלק בין ריוח קטן
לריוח גדול.

אך לכאורה יקשה ע"ז מהא דמסיק הגמ' דהתנא
דשמעת ליה דאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו והא
ר"א הקפר ברבי שסובר דגזיר הוא חוטא בזה שציער
עצמו מן היין וק"ו להמצער עצמו בחבלה. והא דאי
מסתבר שאם יש לו תנאת ממון או שאר הנאה
כשיצטער עצמו ולא ישתה יין שלא יהיה אסור.
א"כ גם החובל בעצמו שילפין מזה אף שהוא מקי'
אין לאסור כשהוא לצורך הרוחת ממון או לשאר
צרכים. ואיך כתבו התוס' שאפילו לצורך אסור לו
לחבול בעצמו. וצריך לומר שבין המונע מלשותת
בשביל איוה הרוחה אינו מצטער כלל מזה כיון
דהנאותו מהריוח גדולה מצערו דכשישתה ולא ירויח
הרי יהיה לו עוד יותר צער מזה שהפסיד הריוח
שהיה יכול להשיג ע"י שלא ישתה היין. דהא כל
הצער ממניעת שתיית יין הוא רק מצד שמתאזה לזה
והרי מתאזה יותר להריוח. אבל בחובל עצמו שהוא
צער ממש לא מצד תאוה לא מתחלף זה בצער שלא
ירויח שהוא רק מצד תאוה להריוח. ומה שמתרצה
לחבול בעצמו בשביל הריוח הוא שמצד רצונו
הגדול להרוחת הממון רוצה לסבול הצער שזה אסור.
וגם לדינא הא לא קי"ל כר"א הקפר ברבי ומ"מ
פסק הרמב"ם דלחבול בעצמו אסור כדאיתא בהג"ר

י"ד סימן רל"ז סק"ה. א"כ הוא מלמוד אחר י'
הוא בכל אופן אף לצורך. אבל מ"מ אם לר"א ו
ברבי היה צריך לומר דמותר לצורך היה ראייה נ
לכר"ע כיון שלא מצינו חולק. וגם הא ע"ז ו
ר"ע במתני' שאיירי אף לצורך הביא מר"א ו
ברבי הרי שגם לר"א הקפר ברבי אסור לחבול ב
אף לצורך לכן צריך לומר כדדירצתי.

אבל בחבלה זו להוציא דם ע"פ השגחת הרו
יש טעם גדול שלא לאסור. דהא מצינו שבו
הקודמים היו נוהגין להקזי דם אף רק לאקולי כמ
בשבת דף קכ"ט. וגם איתא שם אמר שמואל נ
דמא כל תלתין יומין בנעוריו עד ארבעים
ואח"כ עד ששים שנה אחת לשני חדשים ואף
ששים אחת לג' חדשים עיי"ש ברש"י ובהגמ"י
מדעות בשם ר"ח איתא גירסא אחרת דלא נ
הנדפס. ולכן אף שנשתנה אח"כ כמו בזמן הר
כדכתב בפ"ד מדעות הי"ח שיקי רק בצריך
ביותר ואחר חמשים שנה לא יקוי כלל ועיין
ועתה נשתנה עוד יותר שאין מניחין להקזי
מ"מ ודאי גם עתה איכא גם רפואה בזה דלא
שינוי גדול כ"כ. וגם היום מוציין הרופאים
בלא צער. ולכן אפשר אין לאסור בחבלה זו
דס. והרוצה להקל אין למחות בו כיון שהיא
גדולה.

ידידו.

משה פיינ

סימן קד

אם מותר להתפרנס ממשחק הכו
שיש בזה חשש סכנה רחוק מו

נשאלתי מאחד אם מותר להתפרנס ממשחק
הכדורים שנקרא באל בלע"ז שיש
לסכנה כדאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן. ו
שלע"ד יש להתיר דהא מפורש בב"מ דף קי
קרא דאוליו נשא נפשו מפני מה נתלה באיל
את עצמו למיתה לא על שכרו אלמא דמותר לו
אף כשאיכא חשש סכנה לאופן רחוק. וממי
כשיש חשש שיהרוג אחרים באופן רחוק כזו
דמאי שגא מחשש דליהרג בעצמו דגם להו
עצמו יש איסור לא תרצת ומ"מ מותר בחש
כוה לצורך פרנסה א"כ גם בחשש סכנה אחר
יש להתיר בחשש רחוק כזה וגם אם לא נ
לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו. אנ

סימן קנ

ותר להניח להרופאים להוציא ממנו דם להרוחת ממון

ח תשרי תשכ"ג.

י"ב ידידי מר משה גבריאלי סטעכאנסקי ז.

אם מותר להניח להרופאים להוציא ממנו דם בין בעבור תולים שיצטרכו לזה כדרך הרופאים שמכניסין דם אדם לתולים מסוכנים לרפאותם ואופן שאין בזה דין הצלת נפש משום שעדיין אין חולה אך מכינים להחולים שידוטנו ומי וס יבא הדם הזה שיוציאו ממנו לחולה שדוחים ס בשבילו, אם רשאי בשביל הרווח שמשלמין ה שהוא צריך להמעות. הנה בב"ק דף צ"א תנאי שר"ע דבמתני' סובר דאין אדם רשאי בעצמו ור"ע בברייתא סובר דאדם רשאי לחבול והרמב"ם רפ"ה מחובל פסק דאסור לחבול ובתוס' מפורש שלמאן דאסור הוא אפילו וא"כ אסור אף שהוא לצורך הרוחת ממון. וצורך התם הוא להרוחה כהא דטפחה על ראשה ח כאסור שמן, ודוחק לחלק בין ריוח קטן גדול.

וד לכאורה יקשה ע"ז מהא דמסיק הגמ' דהתנא י' ליה דאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו והא זקפר ברבי שסובר דנזיר הוא חוטא כזה שציער מן היין וק"ו להמצער עצמו בחבלה, והא ודאי י' שאם יש לו הנאת ממון או שאר הנאה טער עצמו ולא ישתה יין שלא יהיה אסור. גם החובל בעצמו שילפינו מזה אף שהוא מק"ו לאסור כשהוא לצורך הרוחת ממון או לשאר כ, ואין כתבו התוס' שאפילו לצורך אסור לו ל בעצמו. וצריך לומר שביין המונע מלשתות ל איזה הרוחה אינו מצטער כלל מזה כיון תו מהריוח גדולה מצערו דכשישתה ולא ירוח יהיה לו עוד יותר צער מזה שהפסיד הרווח ; יכול להשיג ע"י שלא ישתה היין, דהא כל ממניעת שתיית יין הוא רק מצד שמתאוו לזה מתאוו יותר להריוח, אבל בחובל עצמו שהוא ממש לא מצד תאוה לא מתחלף זה בצער שלא ז שהוא רק מצד תאוה להריוח, ומה שמתרצה ל בעצמו בשביל הרווח הוא שמצד רצונו ל להרוחת הממון רוצה לסבול הצער שזה אסור. לדינא הא לא קי"ל כר"א הקפ"ר ברבי ומ"מ הרמב"ם דלחבול בעצמו אסור כדאיתא בהג"א

י"ד סימן רל"ז סק"ו. א"כ הוא מלמוד אחר שלכן הוא בכל אופן אף לצורך. אבל מ"מ אם לר"א הקפ"ר ברבי היה צריך לומר דמותר לצורך היה ראייה מיניה לכ"ע כיון שלא מצינו חולק, וגם הא ע"ז שאסר ר"ע במתני' שאיירי אף לצורך הביא מר"א הקפ"ר ברבי הרי שגם לר"א הקפ"ר ברבי אסור לחבול בעצמו אף לצורך לכן צריך לומר כדחירצת.

אבל בחבלה זו להוציא דם ע"פ השגחת הרופאים יש טעם גדול שלא לאסור. והא מצינו שבדורות הקדומים היו נוהגין להקין דם אף רק לאקולי כמפורש בשבת דף קכ"ט, וגם איתא שם אמר שמואל פורסא דמא כל תלתין יומין בנעוריו עד ארבעים שנים ואח"כ עד ששים שנה אחת לשני חדשים ואף אחר ששים אחת לג' חדשים עיי"ש ברש"י ובהגמ"י פ"ד מדעות בשם ר"ח איתא גירסא אחרת דלא כבר"ח הגדפס, ולכן אף שנשתנה אח"כ כמו בזמן הרמב"ם דכתב בפ"ד מדעות הי"ח שיקין רק בצריך לזה ביותר ואחר חמשים שנה לא יקין כלל ועיין בכ"מ, ועתה נשתנה עוד יותר שאין מניחין להקין כלל, מ"מ ודאי גם עתה איכא גם רפואה בזה דלא יהיה שינוי גדול כ"כ, וגם היום מוציאים הרופאים כמעט בלא צער, ולכן אפשר אין לאסור בחבלה זו דהקוה דם, והרוצה להקל אין למחות בו כיון שהיא סבא גדולה.

ידידו,

משה פיינשטיין

סימן קד

אם מותר להתפרנס ממשחק הכדורים שיש בזה חשש סכנה רחוק טובא

נשאלתי מאחד אם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים שנקרא באל בלע"ז שיש לחוש לסכנה כדאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן, והשכתי שלע"ד יש להתיר דהא מפורש בב"מ דף ק"ב על קרא דואליו נושא נפשו מפני מה נתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו אלמא דמותר להתפרנס אף כשאכא חשש סכנה לאופן רחוק, וממילא אף כשיש חשש שיהרג אחרים באופן רחוק כזה מותר דמאי שנא מחשש דליהרג בעצמו דגם לתרוג את עצמו יש איסור לא תרצח ומ"מ מותר בחשש רחוק כזה לצורך פרנסה א"כ גם בחשש סכנת אחרים נמי יש להתיר בחשש רחוק כזה וגם אם לא נימא כן לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו. אבל ודאי

מסתבר שהוא דוקא כשהאחר ג"כ נכנס לזה ברצונו דודאי אין לו רשות להכניס אף בספק הרחוק כזה את אלו שלא ידעו או לא רצו להכנס אף בספק רחוק כזה.

אחר זמן הראו לי שבטוב"ת י"ד סי' י' ג"כ פסק כן לענין להתפרנס מצידת חיות עיי"ש והנאני.

משה פיינשטיין

סימן קה

בהשמת הרמב"ם שמחוסר אבר פסול בעגלה ערופה

מע"כ ידידי הרה"ג ר' אפרים גרינבלאט שליט"א.

קושית הכ"מ פ"י מרצח ה"ב מ"ט השמיט הרמב"ם הא דירושלמי שמחוסר אבר פסול בעגלה, לא ראיתי תירוך בדבריך והיא קושיא גדולה דאף שלא הוזכר בגמ' דידן יש לפסוק כירושלמי כיון שלא מצינו להיפוך, ותירוך השירי קרבן לא נכון כלל דלפסול טרפה ולפסול מחוסר אבר הוא ענין אחד כדמשמע מירושלמי, ול"ד לתירוך תוס' בקידושין דף נ"ז לענין איסור הנאה שהוא ענין אחר, אבל תירוך מראה הפנים לכאורה הוא תירוך נכון דהירושלמי תולה זה במה שפסול מחוסר אבר בקרבנות בני נח וכיון שהרמב"ם השמיט דינא דר"א שפסול מחוסר אבר לקרבנות בני נח אלמא דסובר דכשר ואין חלוק בין מום למחוסר אבר לכן כשר מחוסר אבר גם בעגלה, אבל אף שלא מצינו הדין ברמב"ם בהלכות איסורי מובח ומעצ"ק מוכרחין לומר שפוסק כר"א דפסול מחוסר אבר לבני נח בקרבנות דידהו דהא פסק בפ"ג מע"ז הי"ד דשחט לה בהמה מחוסרת אבר פטור והוא מטעם דלא אסרה תורה אלא באם חזיא לגבוה לכה"פ לבני נח בבמה דידהו ומחוסר אבר פסול מדרי"א כמפורש בע"ז דף נ"א, וא"כ הרי מוכרח לומר שפסק כר"א דלא כתירוך מה"פ, ונשארה הקושיא מ"ט לא פסק כהירושלמי שפסול מחוסר אבר בעגלה ערופה כדקשה הכ"מ בצע"ג.

ומשה"ק ידידי על הרגמ"ה שכתב בחולין דף י"א בעגלה ערופה וצריך שלא יהא בו מום כקדשים, מהא שמשנה מפורשת בטוטה דף מ"ה דאין המום פוסל בעגלה, ברור שהוא ט"ס דלבד זה קשה הא מזה שמום פוסל ליכא ראייה לדין הרוב שהרי

ההצלה, דייחן שמחוייב להצלה חבירו.
ואף פחד גדול ייתכן שהוא כעין סכנת
נפשות.

בתרומות דם אין חשש סכנה, ולכן בכל מצב של פיקוח נפש
שאינו יכול לעשות על ידי אחרים, מצוה על האדם להקריב
מגופו כדי להציל את חברו, וכן ראוי לעשותו¹⁵. ואל לו לדקדק

15 כן כתב בספר שערים מצרינים בהלכה חלק ד סימן קצ ס"ק ד. הסביר
דכין שמעשים בכל יום שעושים כן, לא נכלל בדרך ספק סכנה.

16 מ"ד הנ"מ הלכשטאט שליט"א. יש הנקטים שהאדם מחוייב
להקריב מגופו להצלה, כפי שהבאתי לעיל את דעת הגדוה"פ שיתבאר
שליט"א. ובאמת כן כתב הגר"ש אויערבך ד"ל (חובא בשמח אברהם
כרך ד אר"ע סי' פ ס"ק א ע"ב קצ"ד). וכן הגר"ש האגור שליט"א (בהשוכה
הגבוהה - שבו"ל ח"ד ר"ט). וכן הוב' ש"י בריין (תוס' - שער
המצרינים בהלכה סי' קצ ס"ק ד). ומקור מהר"ן דלא תמנע על דם וכו'.
והחייב הוא לחתור על כל צדדים להציל, ונראה שכן הוא גם לחת מגופו.
וכן משמע גם מהא דכל מה שלא נספק להלכה את דברי הגמרי' בשם
הירושלמי הוא לענין ספק הסכנה, ולא לענין צד התרומה מגופו כשאין
סכנה. מהנסיח, לא נחקלנו במציאות שניתן להגדירה כאינה יכולה להתעשות
על ידי אחרים באופן מהלכ. כך שאין מה לדון אם להריב. (וכ"כ שמו
י"דברד", בהשוכה הגבוהה - צ"ח אלקינר חט"ז כג) כתב דאנע מחוייב לחת
שליט"א, (בהשוכה הגבוהה - צ"ח אלקינר חט"ז כג) כתב דאנע מחוייב לחת
מחוייב העצמים, והגדיר תרומה דם בחי העצמים (ראה החיוב הוא רק לחתור על
לכ"כ שלדעתו אין חייב בכלל לתרום מגופו, אלא החיוב הוא רק לחתור על
כל צדדים, ואף במצב שלא נשקפה לו סכנה (וכן כתב ברי"ג סי' קא אתא א.
זכתה זאת אף לדעת הירושלמי). ואף הוא הודיש שיש בזה מצוה גדולה.
וכן בשו"ת משנה הלכות (להגדיר הקטן קליין גארי"ד אונגוואר, מהר"ת
סי' תנ"ג) תולה צדדים להסמק בזה, וראה לעיל הערה פ דעת הגרי"ד זצ"ל.
מענין השיעור ובה מוטל הספק יתורה משמחת" על הגרש"א זצ"ל.
עמ' 280. ישי"כ למחבר הגביר הוב' יוסף אליהו שליט"א, יסמך ג'..

לסכן את עצמו בכדי להציל את חברו¹⁶. אבל לכאורה בספק
הרחוק הנוטה יותר לצד ההצלה ייתכן שמחוייב להציל את
חברו¹⁷. ועל זה הדינש הגדוה"פ שייבאר שליט"א: "אלא אם כן
יש סיכוח רפואיות שאינו יכול לתרום דם, וכדומה".

ג. הדין בתרומת דם

בכל מצב של צורך בדם, ישנה מצוה
בתרומת דם. וכשיש מצב של פיקוח נפש
לפנינו, שאי אפשר לתרום דם על ידי
אחרים, אזי מצוה לתרום דם, וכך ראוי
לעשות.

ויש מי שאומר שאין בכלל חייב לתרום
דם, אך אשרי חלקו של מי שיוכל לעמוד
בוה.

בכל מצב שיטנו סיכון לתרום, אינו
מחוייב לתרום דם להציל את חברו.
מלבד בספק סכנה רחוק הנוטה לצד

13 עין מג"ח מצות ולו אתו ד'. שביאר רן דה בסבא ורמה יתחייב להביט
עצמו בספק סכנה בשביל לקיים מצוה, והלא וחי בהם כתיב. ועפ"י מוכן
מדרש בספק הרחוק ישנה מצוה. אמנם לאו דלא תמנע חסד משאר לאדם.
14 שבט הלוי חלק ה ח"ט תשובה ר"ט. וע"כ בצ"ח אלקינר חלק טו סימן
כג, שדן בדרך הספק.

ד. תרומה למאגר הדם

כשיש מחסור במאגר הדם, והרגילות היא שמתחדשים מצבים של פיקוח נפש, בודאי שראוי ומצוה על בעלי סוגי דם נדירים לתרום דם.

כיון שהמצאות הינה שהרבה ניצולו ממיתה ודאית על ידי שהיה הרכה דם מן המוכן, ובפרט במצבים המתחדשים שאנם צפירים מראש, לכן קיומו של מאגר דם חשוב, ומצוה לתרום לצורך זה²¹.

וממילא, מצב של מחסור כדם במאגר הדם, מוגדר כ"פיקוח נפש", ובדאי שבמצב כזה ראוי ומצוה על בעלי סוגי דם נדירים לתרום דם, כיון שהדבר אינו יכול להעשות על ידי (מספיק) אחרים²².

והסיק בעל פה הוא הדין בתרומת דם דהיי כאיבר שלי, ואין נפק"ם במה דנועו מחליף.

21 על פי רש"ב משה שם.

22 כן הסיק מר"ד הג"ע ה"ם ה"לכרשטאם שליט"א בנר"נ עמ"ס.

ביותר על חלשות גופו, כי המרקוק טופו לבוא לידי כך¹⁷. אבל אם זו סכנה ממש, אסור לו לתת מרמו¹⁸.

אבל הגר"א וולדנברג שליט"א פוסק דהיות תאמר בתורה "כי נפש הבשר בדם היא"¹⁹ והכיעית דם היא שיעור חיותו של אדם, נחשב הדבר כנטילה של שיעור חיותו, ואי אפשר להיזכר לתרום; ולכן הרשות בידי כל אחד לחוש לנפשו ולא לתרום מרמו. ואף אם אין בזה כל סכנה, לפעמים בא המוות עליו אפילו בגלל הפחד. ואף לדעתו, מידת חסידות מיתה יש בזה, ואשרי חלקו של מי שיוכל לעמוד בזה²⁰.

שטייע לרב בעסקי הצדקה המרובים: יום אחד באתי לרב, וכולי דאגה. הייתי אמור להיות מנוחת נוחות קשה, והלכתי לצריקים רבים לקבל את ברכתם ולברואתי. אלא שהתורה לא נתנה לי מנוח. באתי לר' שלמה-למן ושאלתי: "האם הרב מכיר צדיק שעריך לא הייתי אצלו, שאלך אליו לקבל ברכה?" אמר לי הרב: "אמת מחפש צדיק? לך אל הרב א. הוא צדיק אמיתי". הביתי את הרב א. כחלמיד ותיק של הרב, הונה בתורה יומם ולילה ובעל מידות, אך לא הביתי מרדע הרב מכנה אותו צדיק "אמיתי". העזתי להעלות את אי-הבטתי, והרב ענה לי בהתנגשות: "אמת ידוע שהרב א. מקפיד לתרום דם לבנק הדם בכל 3 חודשים; כך הוא עושה לא שנה ולא שנתיים, אלא כבר 30 שנה; אדם כזה, שמוכן לתת את גופו לזולת - זהו צדיק אמיתי; ממש כדאי לקבל ברכה".

17 והסיק בעל רש"ב משה (ח"כ תשובה צד): "דק למעשה יחוש לעצמו, שידוע שהרופאים בהולים מאוד להוציא דם כזה, ואינם מתחשבים אם יחלשו אותו, וא"כ הוי כדבר שאינו מעלה ארוכה שאסור". ועיין בהערה הבאה.

18 המצב כיום בארצנו, שאין שום חשש כזה משום שלא מתרמים במי שמסתכן בהתנוותו; ואף ישנן הוראות מחמירות ביותר, שלא מתרמים דם אפילו כסידור רחוק.

19 וקרא ד, יא.

20 צדק אליעזר שם. וכבריו ביאר הגר"ד פורבסקי שליט"א (כד קדש ח"ד ט"י נב עמ"ס), דאינו מחוייב בעיקר הדין לתת מאוביו להצלת חברו.

33 בדמיון חי

בחשש לסכנות, למרות שגם בתרומת דם רגילה אין חשש לסכנה בגלל ההוראות המהירות לגבי כשירות החורמים.

ו. תרומה תמורה תשלום ואיסור חובל בגופו

אין לקחת תשלום בעד המצוה של הצלת נפשות. אך לכאורה אין מניעה בדקירה והוצאת דם תמורת תשלום לצורך מחקר וכדומה.

אין איסור להרבות בכמות הדם הנלקח, כשאין בזה סכנה לתורם.

חייבים להחזיר אבדה בחינם, מלבד "דמי בטלה" שמוותר לקחת²⁵. לכן אין לקחת תשלום בעד המצוה של תרומת דם, מלבד החזר הוצאות²⁶. ואף דמי בטלה צ"ע²⁷.

אבל באופן כללי לצורך מאגר הדם וכדומה, ישנה אפשרות הלכתית של תרומת דם לצורך פרנסה²⁸.

25 חו"מ וסה סעף א.
26 יו"ד נב סו"ס יב. ועיין חו"מ שכו סמ"ע ס"ק ב.
27 ושב משד: שם.

28 יש לצייך כי ההוראות כמד"א אוסרות זאת לחלוטין, וככל מצב שהוא, כלל דמי בטלה וכדומה. הדין הזה לא מקובל בארצות המודרניות, ולפי הניסיון ישנה חשיבות עליונה לכך שהחורמים יהיו מתנדבים, וכך

32 בדמיון חי

ה. תרומת טרומבוציטים

לכאורה דינה של תרומת טרומבוציטים שווה לתרומת דם. ואף החשש לסכנה בזה הרבה יותר רחוק.

בענין תרומת טריות דם (טרומבוציטים - כפריים), היינו שמסננים חלק ממרכיבי הדם ואת שאר המרכיבים מחזירים לתורם, וזאת על ידי לקיחת כמות קטנה של דם לסינן, ולאחר החזרת הנותר מונה לוקחים כמות נוספת²⁹: איך מכיין שבמצאות ישנה פחות סכנה מאשר בתרומת דם, משום שאין איבוד של מרכיבי דם (מלבד הטרומבוציטים), איך לכאורה דינה של תרומה זו הינה כמו כל תרומת דם³⁰, ואף ניתן להקל יותר

29 דעת רופא חרדי יו"א, ורופא המומחה למקצוע זה. אמנם כתבו הפוסקים, שתרומת טרומבוציטים היינו שמוציאים כל דמו ומסננים חלק מן החומרים ומחזירים את הדם לגופו, וחשיב סכנה. משום שמוציאים את כל הדם ומסננים ורק אח"כ מחזירים, שהארס נמצא במצב של ודאי סכנה ורק דאח"כ ניצול ממנה, ורק דע"י פעולה חדשה מחזירים את דמו הרי שמבחינים אותו למצב של פק"ג, ורק דע"י פעולה חדשה מחזירים את דמו וניצול מהסכנה. ואף דוחוין שמהרפאים, חשיב כסכנה שיוציאים ממנה, ואין להכריע עצמו לסכנה אפילו צ"ע להציל (שבה"ל שם וצ"ח אליעזר שם). אולם כל זה במצב בו מוציאים את כל דמו, אבל בדרך המקובלת הינם, כפי שפירשתי למעלה, אין את הסכנה הזו וחשיב סכנה. ואכן חשיב לי הגר"ש וואזנר שליט"א, בעל שבט הלוי (כמכתב ע"י הגר"ש קליין שליט"א, מובא בסוף החוברת). ודין שבאופן זה אין חשש סכנה, מצוה רבה לתורם הדם כאופן הנ"ל.

24 הסכים עמדי כזה מנ"ר הנר"ם הלבןשאס שליט"א.

35 בדמיק חיי

נריבירט שליט"א כתב שאין כזה בכלל איסור חבלה³⁵. והוסיף בנושמת אברהם בשם הגרש"א זצ"ל, דכיון שעושה מצוה אין כזה שם של חבלה כלל.

אם יש איסור חבלה, אזי גם על מחדיר המחט ישנו איסור של "פן יוסיף להכותו"³⁶ כשאינו לצורך.

מכיון שהאיסור הוא בפעולה של הדקירה³⁷, כשדקרו בהיתר אין מניעה להוסיף ולהרבות ככמות הדם הנלקחת כשאין כזה סכנה לתורם³⁸, עכ"פ בעת הצורך³⁹.

ז. ביטול תורה

כשא"א לעשות ע"י אחרים, אין איסור ביטול תורה בשביל לתרום דם. ויש להקפיד למעט כזה ככל האפשר, כגון

הלכות (ח"ד סי' רמה ובמהדר"ת החת"ם ס"י תנ"ך). וכן כתב בשו"ת שבה"ל (ח"ה סי' ריט), והוסיף דלצורך פרנסה שרי כדרך בני אדם המסתכנים לפונותם, אין בשו"ת משנה הלכות לא העלה צד זה ואמר רקירה לצורך ממוך.

34 הובא בנושמת אברהם שם.

35 דברים כג. ה'; שו"ת משנה הלכות חלק ד סימן רמה אות ה'.

36 בניטוד להלכות שבת, שישנו איסור גם בשאיבה של דם.

37 מו"ר הגר"ם הלברשטאם שליט"א.

38 עיין בהערות הגרש"א שטורן שליט"א אותיות ב-ד בעניין איסור דמנה אבד.

34 בדמיק חיי

ברקירה רגילה של מחט רפואית, באופן שלא בא למטרת נזק וחבלה, יש חשש איסור חובל בגופו³⁴. אבל מאידך ייחזק שכל האיסור הוא באופן של רצון להזיק (ובא ע"י מריבה ומדון ח"ו)³⁵, וכאן הרי אין כוון כוונה.

דעת הגר"ם פיינשטיין זצ"ל, דאפשר דאין לאסור בחבלה זו דהקוה דם בתרומה עבור שכן, והרצתו להקל אין למחות בו³⁶. אבל בנושמת אברהם הכיח בשם הגרש"א ארעזרבאך זצ"ל וכן בשם חלמדידו הגר"י נריבירט שליט"א (ואולם בטעמים שונים) דאין בכלל איסור כזה (וממילא גם לצורך מחקר רפואי מותר)³⁷. מדברי הגר"ם פיינשטיין זצ"ל משמע שישנו איסור חבלה³⁸. ורק דלא אסר בחבלה זו דהקוה דם. אבל ראיתי שהגר"י

מכחיחים את איכות הדם שיהא ללא מחלות וסיכונים.

29 מקור איסור חובל בגופו בבבא קמא ז ע"ב, ובשו"ע חר"ם תכ סעיף לא. 30 דייק זאת הגר"י נריבירט שליט"א בלשון הרמב"ם (חובל ומדק פ"ה ח"א) שכב "דרך נציון". (ומה דאזנא ברפוסים "כיון" הוא ט"ס, ואכמ"ל). תעין כזה בשו"ת משנה הלכות חלק ד סימן רמה אות ו שאמר, וכספר שבת שבתן סעיף לה שהתיר.

31 אג"ם חר"ם א קג. וראה בדברי שם דבמקום דלא שכיחי שיבוא הדם הזה לחולה שדוחים איסורים בשבילו, לכאורה התורם לא נכנס לגדר של מציל נפש. הגר"ם הקטן קליין שליט"א (בתשובתו הנזכרת - שו"ת משנה הלכות ח"ד רמה אות ז) אסר זאת לגמרי, מלבד לצורך רפואי לתורם. ומשמע על פי דברי הגר"ם זאנער שליט"א (בתשובה הנזכרת - ריש משנה ח"ב צד), דמי ברזב מצוי כרי שיהא בגדר של מציל נפש, ומחייבים לרפא גם את האחרים. הגר"ם שיינברג שליט"א נשאל אם יש להמנע מכל מאדו שהיא צורה של תרומת דם, והשיב: "לענין דם המתורם הוהלך לעבריים נראה לי דאין כזה קפידא."

32 נשמת אברהם ח"ב יריד שמש סק"ג (ג-3) רסח. ועיי' שם סי' קנז סי"ק ד (2).

33 וכן הפנה מו"ר הגר"ם הלברשטאם שליט"א. וכן כתב בשו"ת משנה

להתרים בזמנים בהם בלאו הכי הלימוד
רפוי, ולערוך את ההתרמה בקירוב
למקום הלימוד; וכד'.

כתב הגדול"פ שיינברג שליט"א: "לענן ביטול תורה, הנה אף
שודאי שכל העוסקים שם הם עוסקים במצוה קדושה, וכשאי
אפשר על ידי אחריים מבטלים תורה בשביל זה; אבל בודאי שיש
להקפיד, למעט ככל האפשר בביטול תורה בדבר זה. ולכן יש
להשתדל לעשות התרומות אלו בזמנים בהם בלאו הכי הלימוד
רפוי; כמו בבין הזמנים, או בבין הסדרים וכדומה. וגם אם יש
אפשרות להביא את מכשירי ההתרמה בקירוב למקום הלימוד
של התורמים³, ולמעט מהם את זמן ההליכה לתרומה, ואת
ההסתובבות ברחובות וכשווקים; בודאי שמחוייבים לעשות
כן."

³ אין לערוך התרומה דם בתוך בית כנסת, אפילו לצורך מניעת ביטול תורה
על ידי מניעת סלטולים בדרך. וברוחק אולי בעזרת נשים או בכניסה (מרי"ד
הגרים הלכרשטאט שליט"א).

פרק ב' - דיני תרומות דם (דיני הקזת דם תרומת דם ובדיקות דם)

"תכנס להקזי דם אומר יחי רצון מלפניך ה'
א-ל-הי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאתי כי
א-ל רופא נאמן אחזה ורפואתך אמת, לפי
שאין דרכן של בני אדם להתרפאת אלא
שנהגו, כי רופא חגם אחזי". וכשיצא אומר
כא"י רופא חוליס".
(על פי ברכות ס"א)
ורמב"ם הל' ברכות פ"י הכ"א)

א. מהי הקזת דם

נזכרו בחז"ל זינים רבים מסביב להקזת
דם, וחלקם נוגעים לנו במציאות של תרומת
דם.

* ביאו זאת הטי"ז (יו"ד שולן ט"ק א) "הזיעו שהוא מתנצל למה מבקש
רפואה על ידי ההקזת שהוא לפי הטבע, אף שאינו מן הראוי לעשות כן אלא
לבקש רחמים להנצל על ידי רחמים של מעלה, מכל מקום כיון שכבר נהגו
לעשות רפואה על ידי הטבע גם אני עושה כן, ועל כל פנים אני מודה שהכל
בא על ידך ועל זה חולק אביי ולא לימא שכן נהגו, וגם התורה הסיכמה על
זה שיהא רפואה על פי הטבע, כי יודה תורה לטוף דעת האדם שלא יהיה
זכאי כל כך שתבא רפואה על ידי גס מן השמים..."

Rabbi CHAIM P. SCHEINBERG
Rosh Yeshiva "TORAH-OR"
and Member House of Kinyas Mitzvah

הרב חיים פיינמאן
ראש ישיבת "תורה-אור"
ועדה הרוחנית של קניית מצוה

נס"ד ש"י כהנא, חשנה

לכבוד הרב"ר אברהם יעקב גולדסטיין שליט"א

מכתבו קבלתי לפני הארגון החשוב "כ"כ מלכה" ונתנה לה
ששאל אותי יש להורג נדב על מלכ" נפש מושאל נראה כי
דברואל כן הוא, וכל מי שיש בידו כלי נשק ויהיה אחר
מישהו, הרי הוא מלכ" עולם מלכ", וע"י האמת דם בדם
הנעדר מה נדא כן הוא, ולכן נראה דאם יש מלכ" על פניו
ועליונים סוג דם נדב מלכ" דאם יש מלכ" על פניו
מי שיש לו דם כזה להורג אחר, אלא"כ יש סיכנון להורג
שאינו יכול להורג דם, ובראיה.

ג. ולענין ביטול חורה, הנה אין שוראי שכל העוסקים הם
עוסקים במלכות קדושה, וכאשר אמר ע"י אחרים מבטלים חורה
כשביד זה, אבל בראי שיש להקפיד למעט בכל האפשר בביטול
חורה בלבד זה, ולכן יש להשתדל לעשות העדמות אלו בזמנים
הם בראיה הלימוד רפ"י, כמו בבין הזמנים, או בבין
ההורים ובראיה, וגם אם יש אפשרות להגיד את מלכ"י
ההורים בקירוב לקיום הלימוד של החידושים ובעצם מלכ"י
זמן התלכ"ה להורים, ואם ההסתובבות בחורבות ובשוקים נראת
שמוציאים לעשות כן.

ג. דם מלכ"י חי אינו מלכ", ולכן אין קפידא לכתוב
לחמשת מלכ"י זה, וגם אין צורך למכור מלכ"י דם שנפסל.
דכל זה שייך רק בדם היוצא מן המלכ"י ולא מן החי.

ולענין ברכה על המים, אם אינו צמא ככל, אין לו לנדב על
המים אלא"כ יש בהם סכנה.

לענין נזקין במו שאלא החורג המעט כיאות ובראיה נגד
ג. נזק בכל החורים, יענין בשו"מ סימן א' בגנין גביה
המלכות נזקין בזה"ל, ובסימן ש"ו לענין אומן שחזק ריש
חילוקים אם הוא אומן או לא, ואם עומד בחינם או שובר.
וככל מקרה הוא נידון בפני עצמו וצריך שאלה חכם.

ומה ששאל אם מותר לנצל את מ"א ולחזק דם בשביל בריקת
הדם בראי פלגין שיש חזקה למ"א בראייה חס, שצדיקים
הם לו מאוד בראי אין להם קפידא בדבר זה, ותמיד שיהיה
להם דם בממות פדויה הנמצא להם.

הרב פנחס שחרן, ג. ירושלים, ת. ג. 979 סל, גבעתיים, יקרא
L. Pines, Hahar, B. Jerusalem, P.O. B. 9979, Tel. Givatayim, Yisrael

הנה יש לדון מה דינה של תרומת דם, אי חשיבא כהקדש דם או
לא. ובספר שמירת הגה"צ (סי' נד סעי' כד הצי' מא) כתב ד"א
להחמיר אפילו אם הוציא הורפאים דם רק לברדיקה, ואילו
הגרש"א זצ"ל פסק דרך כשהוציא דם לצורך טיפול, אבל
לבריקות לא. ולכאורה מבואר שהוא הדין לתרומת דם שבה אנו
דינים, שגם כן אינה לשם טיפול. ובעירוף דהוי פיקוח נפש נראה
דיש להחיר בלי שום מניעות.

ואולי יש להקפיד בדברים הקלים, כגון ליטול ידיים, וכן לא
לעמוד מיד. וכן מה שזה להקפיד שלא יתרום מי שכא מן הדין
אם יש אחר. וכמו כן נראה שכאשר מארגנים ימי החלמה,
לחתחילה יש לארגנם בימים שחז"ל לא אמרו להקדש בהם דם.

הרב מרדכי הלפרין

חזרה מהסכמה להורמת מח עצם – מכוא לדיון ההלכתי

א. תיאור אירוע כואב

1. רקע עובדתי

הגב, אורנית דרוקמן, אם לשניים, שהחלימה בשנת ה'תש"ס מסרטן השר, אוכחנה שלוש שנים לאחר מכן כחולה בסרטן דם מסוג לוקמיה מילואידית, ואשפזה במרכז שיבא בהל השומר. היא הגיבה היטב לטיפול מיוחד לבלימת המחלה, ובמקביל החלו חיפשים אחר מח עצם לצורך השתלה. החיפוש כלל מאגרים בארץ, ובמקביל החל תהליך חיפוש במאגר עולמי שמרכזו בעיר לידן בהולנד. נמצאה תורמת מתאימה בישראל, צעירה דתית בת 19, בת שדרות ממרכז הארץ.¹

2. נדחלי תרומת מח עצם

לפני קבלת תרומת מח עצם יש לבצע טיפול מכין, בטיפול המכין – כימותראפיה והקרנות, הורסים את מערכת החיסון של החולה, כדי למנוע את רחיית שתל מח העצם שאמור להציל את החולה.

לאחר הטיפול המכין, החולה מוכן לקבלת תרומת מח העצם, ועליו לקבלה תוך זמן קצר ביותר. בהעדר מערכת חיסון, ללא השתלה של מערכת מחליפה החולה לא יכול לשרוד יותר מאשר זמן קצר.

חריטה של התורם מוכוונותו לתורם לאחר טיפול ההכנה, משמעותה המיידית היא מוות של החולה תוך זמן קצר.

לכן כל מי שמסכים לתורם מח עצם מקבל מהרופא המטפל הסבר מלא על התהליך ועל משמעותו. מובהר לו, בין היתר, כי חזרה מההסכמה לאחר הטיפול המכין, משמעותה גור דין מוות על החולה.

התורם חתום על הסכמתו למתן התרומה ומתחייב בחתימתו שלא יחזור בו, ולא יגרום בכך למוות החולה.

נוסח הסעיף שעליו חתום התורם כולל את המשפט הבא בו הוא מאשר שהוסבר לו כי "טרם ההשתלה החולה מקבל טיפול כימי אגרסיבי, אשר הורס את מח העצם שלו, ללא קבלת תאי אב ממני – החולה ימות".²

המודל הבינלאומי

מפתח מועד למאמרי רפואה והלכה

שנדפסו בספרי השו"ת ובכתבי עת תורניים

בשנת תשס"ח

מכתבים למערכת

198-196 הטיית חץ והטיית הגה של מכונת

– מחלקת הפוסקים

– הרב זאב פרימר

203-198 הערות על אסיא פט-צ (א)

א. שימוש במשחית בשבת

ב. הפרת התחייבות לתורם מח עצם

ג. דימום בלקיחת גלולות

205-203 הערות על אסיא פט-צ (ב)

206-205 עוד על הפרת התחייבות לתורם מח עצם

207-206 האם יש דין כתם אצל נוסלי גלולות?

208 עוד על מקום "בין השניים"

211-209 הרגשה בהלכות נדה – סימן או סיבה?

215-212 סדרי ביורר אי פריון וניתוי ביצוע ספרמורם

220-215 רפואה מציאות (הלכה

– הערות לסיומנים ראשונים

– הרב מרדכי הלוי פטרפורין

המשותפים בקובץ

222-221 שירות אסיא לקוראים

230-223

1. ראה מאמר המשפטי של ד"ר אבי יעריט, הפרת התחייבות לתורם מח עצם, אסיא פט-צ.

עמ' 61-27.

2. "תרומת תאי אב – מידע לתורם" www.cancer.org.il; ברכת יוסר "לדעת יותר על השתלה מח עצם" (2007) www.docinfo.co.il. הובא במאמר של יעריט, הע' 1 לעיל.

בפעולת ייאוש תרומה בתה של אורנית תאי מח עצם לאמה, על אף שתחתמאמה ביניהן הייתה חלקית.

כצפוי, התרומה לא צלחה וגורלה של אורנית נחרץ. כל הנסיגות להסכמי לתרומת כי היא הורגת את החולה על ידי החלשתה – לא עזור. כל שנותר לאורנית ולמשפחתה היה להמחין בסבלנות למוותה הקרב.

בי"ד טבת תשס"ז, נפטרה אורנית כתוצאה מהטיפול הכימותרפיים שריכזו את תאי מח העצם, בהערד תאי מח אחרים, שהתרומה – לא תרמה.

ב. מבוא לדיון החלכתי

לדיון החלכתי שני חלקים. הראשון: תוקפה של ההחייבות לתרום מח עצם. השני: ההשלכות של דיני נפשות על החובה ועל הכפייה.

תוקפה של ההחייבות לתרום מח עצם

בחלק זה יש לדון בתוקף ההחייבות מהחייבות הבאות:

1. דיני קניין הקשורים לסוגיית 'קניין אחי' או 'קניין דברים' כלשון הגמ' ב"ב ג.א;
2. דיני קניין הקשורים לשאלת בעלות האדם על גופו ויכולתו ההלכתית להקנות חלקים מגופו לזולתו;
3. דיני נדרי מצווה ושבוטות מצוה.

השלכות של דיני נפשות

חלק השני ענינו מצוות וחובות הנוגעים להצלת חיים מצד אחד, ואיסורים הקשורים בפגיעה בחי' אדם מצד שני. לכידוד הסוגיית הקשורות לחלק השני מן הראוי לענות על שש השאלות הבאות:

1. האם אדם מקיים מצווה בתרומת מח עצם לזולתו?
2. האם אדם מחוייב לתרום מח עצם לזולתו?
3. האם ניתן לכפות אדם להציל את חברו ע"י מתן תרומת מח עצם?
4. במצב של הסכמה לתרום, כאשר החולה קיבל טיפול מכין שהרס את מערכת החיסון בגופו, האם מותר לתרום לחזור בו מהסכמתו?
5. אם התרום חור מהסכמתו לאחר הטיפול המכין, האם הוא מוגדר כרצח על פי ההלכה?
6. אם התחור מהסכמתו מוגדר כרצח בגרמא, וניתן למנוע את הרציחה ע"י פגיעה גופנית ברצח, האם הפגיעה הגופנית מותרת?

חשוב לרשע כי בניגוד לעבר, כיום ניתן לקחת מח עצם מוריד של התורם ולא רק מדיקור של עצמות גורלות כפי שהיה בעבר. התורם מקבל במשך ארבעה ימים וריקת "עטיפונג" המעודדות יצור תאי אב במח העצם שעבורות אחר כך לזרם הדם הדיקפי. תופעת לואי של הגרופונג עלולה להיות תחושת שפעת קלה וכאבי עצמות קלים הניתנים להפנה באמצעות משככי כאבים שגורתיים.

לאחר ארבעה ימים, מותרת צינורית לוריד של התורם, דם התורם עובר דרך הצינורית למכשיר מיוחד (שמוזכר מכשיר דיאליזה) המפריד ממנו את תאי האב שנוצרו במידה רבה עקבות הניפונג. תאי האב הללו נאספים בשקית, ושאר הדם מוחזר לגופו של התורם באמצעות צינורית המוחזרת לוריד הזרוע השנייה. התהליך אינו כרוך בהרדמה או בכאב ולא בתופעות לואי משמעותיות.

חליך האיטוף נעשה בישיבה או בשכיבה במשך כמה שעות הניתנות לניצול. בתרומת מח העצם אין סיכון משמעותי לתורם והתרומה אפילו אינה גורמת לאיבוד דם. תוך 24 שעות מתרומת מח העצם מתרכבים מעצמם התאים שהופרדו מזרם דמו של התורם, הם מוחזרים דרך עירי לגופו של התורם. משם הם מגיעים אל מח העצמות של החולה ומתחילים לייצר שם עוד תאי אב בריאים.³

3. ביצוע התהליך אצל אורנית

לאחר חתימת התרומה על הסכמתה החל התהליך המכין בגופה של אורנית. אורנית קיבלה במשך יומיים טיפולים כימותרפיים אינטנסיביים שהפחיתו את כמות התאים המרכיבים את מח העצם ואחראים על ייצור כל תאי הדם בגופה. במקביל, הגיע לבייתה של התרומה איש צוות רפואי כדי לתת לה וריקת נרפונג ראשונה, על פי הכללים הבינלאומיים המקובלים.

4. הסירוב הקטלני

ביום השני לטיפול הכימותרפי, חזרה בה התרומה לפתע מן הכוונה לתרום וסירבה להמשיך בתהליך התרומה. במשך 24 שעות הופעלה מערכת לחצים על התרומה, רכנים בכירים ניסו לפעול במסע שכנוע נמרץ – אך ללא הועיל. גם הכטחות של נרבנים כי לאחר התרומה תקבל התרומה כסף לכלכלה למשך כל ימי חייה לא נשאו פרי.

3. מדריך הליפון 'עטילת אברים להשתלה מתורם חי' – הכיטים הלקחיים, 'אסיא מה-מר' עמ' 34-61, ספר אסיא ט עמ' 321-348 (2004).

הרב משה שטרנבוך

הסכים לתרום מה עצם אם רשאי לחזור בו

נשאלתי על עובדא שאירע בחוליה שהיה זקוק לתרומת "מוח עצם", ומצאו בחורה עם אותו סוג דם שהסכימה לתרום מהמוח עצם שלה.

והנה בכדי שיועיל לחוליה תרומת המוח עצם שמושתלים בו, צריך קודם לרכא המוח עצם של החוליה עצמו שלא יפעל פעולתו ואחר משתללים בו מוח עצם חדש שפועל הפעולה הרצויה בנזף האדם, (ואחר שרכאו המוח עצם שלו אם לא ישתלל בו מוח עצם חדש, הרי מכיין שאין לו מוח עצם כלל, ימות החוליה לאחר זמן קצר). ולכן אחר שהסכימה הבחורה לתרום רכאו המוח עצם של החוליה, ואחר זמן קצר, ולכן הווד לה אביה המוח עצם שלה וחזרקה לה זריקה והרגישה לא טוב ולכן הווד לה אביה ואמה שתחזור בה מהסכמתה לתרום וכן עשתה, ומת החוליה אחר זמן קצר. ונשאלתי אם הבחורה הייתה רשאית לחזור בה מהסכמתה לתרום.

ולענין נראה דאף אם אין אדם חייב לתרום מהמוח עצם שלו כדי להציל חבירו, (וכמו שאינו מחויב ליתן אחד מאבריו כדי להציל חבירו וכמו ש"בפי"ט קנ"ז ס"ק ט"ז). מ"מ פשוט דבנז"ד אסורה לחזור בה, דכיון שרכאו המוח עצם של החוליה עצמו על פיה (שהודיעו לה שעל סמך שהיא תתרום מוח עצם מרכאין קודם המוח עצם של החוליה והסכימה וע"ס כן רכאו המוח עצם של החוליה), אם חזרה בה ולא תתרום המוח עצם, נמצא שגרמה למיתת החוליה ועוברת באיסור רציחה ולכן אסורה לחזור וכופין אותה לתרום. (ובחידושי הגר"ח ריש הלכות יסרה"ת דעתו שאפי' כשיעבור איסור רציחה בשוא"ת [וכנוד"ד] ג"כ הדין הוא דיהרג ולא לעבור). וכמוכן שכ"ז אם לדעת הרופאים אין לה סכנת נפשות אם תתרום.

ומה שהבחורה טענה שצריכה לחזור בה כיון שאביה ואמה ציוו עליה כן, הנה מפורש ברמב"ם (ברכות נ. ב"ה) שכן הכשר מצוה) שאין חיוב מצות כיבוד אב"א רק בדבר שיש לאב הנאה כמאכילו ומשקהו (כרי"ב, אבל כשמצוה לעשות דבר שאין לו בה הנאה אין הכן חייב לשמוע לו.

וכן משמע בחנ"ס שם בשם ר"י, ומפורש כן במהרי"ק שאם האב מוחה בבנו לישא איזו אשה שהפוך בה א"צ לשמוע אל האב. והיינו טעמא שאין לו לאב הנאה, וברמ"א ס"ס ר"מ פסק כדברי מהרי"ק. (עיי' מה שביארנו בזה בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' רע"ה) ולכן שלא לתרום מוח עצם שאין לאב הנאה מכאן חיוב לשמוע לו.

אסיא צ"א-צ"ב (כרך כ"ג, ג-ד) סימן תשע"ב

הדין המודחב בסוגיא השוכה זו נמצא עדיין בתהליך כתיבה, ועוד חוזר למעור. אולם עקב פסק הלכה חשוב של ראב"ד העדה החרדית, המאן הורב"ר משה שטרנבוך שליט"א, שנמסר עכשיו למערכת אסיא ואשר מכריע הלכה למעשה בששת השאלות האחרונות, הקדמנו את פרסום המבוא, השאלות ותשובותיו ההלכתיות של הגרמ"ש.

לפסק ההלכה הברור של הגרמ"ש, ראוי להוסיף מקור הלכתי הנוגע לשאלה הששית – האם מותר למנוע רציחה בגרמא על ידי פגיעה גופנית באיש גורם המוות, בשלכ שביץ סיזם פעולתו לכין אברן הדידים הצפוי.

הגרמ"ש פנינטיין זצ"ל התייחס לשאלה דומה באגרות משה חלק י"ד ב', סימן קצ"ד, ענף ג. הדין שם הוא לגבי עדי שקר שגורמו להרשעת חף מפשע ולחליבו במיתת בית דין. במצב כזה בו הדרך היחידה למנוע את ביצוע ההרמזה היא בכריתת יד העדים,

"...אף שהדין לא שייך שחיובם דהדי אין נאמנים לדינא במה שחזרו בהן, מ"מ הם עצמם שידעו שיהרג על ידם היו מחויבים דאי לקטוע ידם כדי שלא יעברו על איסור רציחה ולא יעשו כדרי שבנים גם על חטא דרציחה העונש הוא גזרל טובא אלא רק על איסור עדות שקר לבד, ...ולכן דואי היו העדים מחויבים לקצץ ידם, ומוכרחים לומר שלא רצו רשעים אלא לקצץ ידם כי לא שבו בתשובה גמורה אף שחזרו בהם."

במילים אחרות, אילולא החיסרון של העדר "נאמנותם לדינא של עדי השקד במה שחזרו בהן", אם הדרך היחידה להצלת הנדון הכריתת יד עדי השקד, הייה בדין מחויב לכפות את הכריתה. הרי שדעתו של הגרמ"ש זצ"ל היא כדעת הגרמ"ש כל"א, שאם הדרך היחידה למנוע את הרציחה בגרמא מלהתממש היא פגיעה גופנית בגורם, הודעה בגרמא – הפגיעה הגופנית הזו מותרת ומחויבת על פי דין, כמבואר שם.

תשובתו של הגרמ"ש מובאת בעמוד הבא.

4. בשלכ שלפני פעולת הגרמיה, לכאורה ברור שההצלה מותרת מדין ריבוי, המתייר למנוע פגיעה בנפש אדם גם במחיר פגיעה בדרך. הסברא נחתם שסיבת ההיתר קיימת לפני התממשות הדיפה אפילו בשלכ שלאחר הפעולה, ויש לנו כאן מקור ברור לכך מדברי המסכים. כמו כן חשוב להודיש, כי על אף שמדויק אז רוצה בגרמא רצו מסור למסכים ולא לכדי, הני מילי דאף לאחר שגורם כבר הנוק. אך בשלכ הכניס, בין גמר פעולה המיוק לבין היותו חנוק, בית דין בכ"ז כופין את המיוק למנוע את היותו חנוק. העיקרון מבואר בתשובות הרשב"א בסמן א"ף וצ"ב: מי שפגע מקצת חובי השליש השטר עד שיפגע השוא החל השליש החזיר למלוה חזר ונבה כל החוב והשליש מורה בכך פטור מדיני אדם שאין זה אלא גרמא בדיקין. ואם עדיין לא נבה חזר משמתין לשליש עד דמקבל עליה כל אונסא דאזי ללוה מרמס אותו שטר דכל גרמא בדיקין מחייבים את החנוק לסלקו עכ"ל. (הובא בב"י, תרמ"ט, נה, א).

ד"ר אנדריאס בוקס
ד"ר דוד גיליס
חרב ד"ר יוסף יצחק ליפשיץ

משאבת אינסולין לחולי סוכרת בשבת

- ראשי פרקים:**
- מבוא רפואי
 - מבוא הלכתי
 - טיפול בחולה שיש בו סכנת בשבת
 - חשמל בשבת
 - כתיבת צג אלקטרוני בשבת
 - חזקת בשבת
 - סיכום

א. מבוא רפואי

השאלה של שימוש במשאבת אינסולין בשבת על פי ההלכה חוזרת ועולה לאחרונה בשל השימוש המוכר בצורת טיפול זו במחלת הסוכרת.

מחלת הסוכרת נקראת כך משום שעיקרה הפרעה ביכולת של הגוף לשמור את רמות הסוכר בדם בתחום הרצוי. על פי הגדרות מקובלות, אדם נחשב כחולה בסוכרת אם רמת הסוכר בדמו גבוהה מ-126 מ"ג בבוקר לפני שהוא אוכל, או כאשר ערך המוגלובין המסוכרר (HbA1c), בריקת דם הנוגת אינדיקציה על רמות הסוכר שהיו בגוף במשך שלושת החודשים האחרונים) יותר מ-6.5% (תקין 4-5.8, עם הבדלים קלים בין מעבדות שונות). ברמות סוכר גבוהות יותר עולה הסיכון לפגיעה במערכת גוף שונות הנחשבות "אברי מטרה" לסיכוכי סוכרת, אברים הכוללים כלי הדם הקטנים והגדולים, לב, עיניים, כליות וגפיים. הוכח כי טיפול בסוכרת המונע עליה חריגה של הסוכר לאורך שנים יכול להקטין את שכיחותם של נזקים אלו ואת חומרתם. בנוסף, החולה עלול להגיע לידי סכנת חיים מיידית אם רמת הסוכר בדמו גבוהה או נמוכה באופן קיצוני.

מחלת הסוכרת נחלקת לשני סוגים:

סוכרת מסוג 1 (Type 1 diabetes mellitus), אשר נקראת כפי העם "סוכרת נעורים", נובעת מחסר אינסולין והטיפול בה מחייב הזרקת אינסולין לגוף, וסוכרת מסוג 2 (Type 2 diabetes mellitus), הנקראת כפי העם "סוכרת מבוגרים" נובעת משילוב של חוסר תגובה מספקת לאינסולין וירידה ביכולת הגוף להפריש אינסולין. בשלביה הראשונים של סוכרת מסוג 2 אפשר לטפל

וכ"ש בנוו"ד שא"ע לשמוע בקולם, כיון שאם תחזור בה תעבור באיסור רציחה ולא הותר לעבור איסור משום מצות כבוד אר"א וכדאיתא בכמה מקומות בש"ס.

ובעיקר הדין אם חייב אדם לתרום "מות עצם" כדי להציל חיי חברו, נלע"ד דאף שלדברי הרופאים אין שום סכנה לתרום גם לעתיד ולדבריהם מחלוקה המוח שנשאר בדמו של התרום ואחר כשלושה חודשים יהיה המוח הים של התרום כפי שהיה מקודם שחם, מ"ט כיון שאצלנו עדיין לא הוכח שאין יוצא מכך שום סכנה בעתיד, א"א לחייב לתרום מוח עצם.

אמנם אף אם אינה חובה, ברור דמצוה גדולה וחסד היא להציל נפש מישראל.

אבל בתרומת דם כיון שחזור מיד לאיתנו חייב לתרום כדי להציל חיי חברו.

(3) ומ"ש בשם הרמב"ם. הוא נפרק א' מהלכות רוח (ה"ד) ומ"ש ומיהו אם יש לו טמון וכו'. כן כתב הרא"ש לשם: וכחנן רבינו נשחט מה שכתב שם שם גויס או לסטים מחשבים עליו רע לרץ לגלות און חבירו או לפיכך הגוי: וכתבו הגהות מיימונית (דפ' קושטא) עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפילו להכניס עמנו נספק סכנה חייב ע"כ ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק: וכפ' המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (פנהד"ן ל. נמשנה):

אברך יי' אשר יעצני ועד כה ברכני להחל' ולגמור הספר המפורסם הזה ביאור ארבעה טורים אשר קראתיו בית יוסף כי התחלתי בא"נדר"נו פל"י שנת רפ"ב והשלמתי בעיר צפת אשר בגליל העליון תוכיכ ביום ד' י"א לאילול שנת ה'תק"ר אור ונתעסקתי עוד בהגהתו ובטהודורא תניינא עד שנת ד"ש. אוחילה לא' אחלה פניו יזכני שיתפשט בכל ישראל למען אהיה ככלל מצדיקי הרבים. ויזכני לחבר עוד ספרים הרבה לזכות רבים. ולמען רחמי וחסדיו לא תפסוק תורה מזרעי בדכתיב (ישעיה נב כא) לא ימוש מפך זרעך ומפי זרע זרעך אמר יי' מעתה ועד עולם:

תם ונשלים שכח לבורא עולם

בגופו בין בממונו ומיהו אם יש לו ממון להציל עצמו חייב לשלם לזה: (3) והרמב"ם כתב הרואה שחבירו טובע בנהר או שלסטין באין עליו ויכול להצילו או שישכור אחרים להצילו ולא הציל או ששמע שגוים או מוסרים מחשבים עליו רעה ולא גילה לאוזן חבירו והודיעו. או שידע בגוי או באנס שהוא קובל על חבירו ויכול הוא לפייסו בגלל חבירו ולהוציא שטנה מלבו ולא פייס וכל כיוצא בזה עובר על לא תעמוד על דם רעך ואם מצילו הרי כאילו קיים עולם:

מי שאינו מלווה כאילו שופך דמים וכופין ללויה כדרך שכופין לצדקה ובית דין היו מחקים שלוחין אדם העובר ממקום למקום ואם נחעצלו בדבר זה מעלה עליהם הכתוב כאלו שפכו דמים אפילו המלוה לחבירו ארבע אמות יש לו שכר הרכה וכמה שיעור ליה שיתחייב אדם בה רב לתלמידו עד עיבורה של עיר והאיש לחבירו עד תחום שבת ותלמיד לרבו עד פרסה ואם היה רבו מובהק עד שלש פרסאות עכ"ל והוא בגמרא פרק קמא דברכות ופרק הירואה [א].

ובילקוט מהר"ש מצאתי האידנא אין נהגין ללוות תלמיד לרבו עד פרסה משום דבזמן הזה מוחלין על כבודם ויש לילך עמו או עם חבירו עד לפני שער העיר או לכל הפחות ארבע אמות עכ"ל:

דרכי משה

וכתב הרמב"ם עוד (שם ה"א-ב) גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור כגון בקור חולים וניתוחם אכלים והוצאת המת והכנסת כלה הלוויית אורחים אף על פי שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט יח) כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה לאחרך בתורה ובמצות ושכר הלוויית אורחים מרובה מן הכל והוא החוק שחקקו אברהם אבינו עליו השלום ודרך החסד שנהג בה מאכיל עובדי דרכים ומשקה אותן ומלווה אותן וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני השכינה (שבת קכז. שבעות לה:). שנאמר (בראשית יח ב) וירא והנה שלשה אנשים וירץ לקראתם ולווייתם יותר מהכנסתן עכ"ל וכן הוא במדרש וירא פרשת וירא אליו:

פרישה

חייב דש"ם. ר"ל חייב לשלם לזה מה שהוציא: (3) והרמב"ם כתב ב"י. עובר על לא תעמוד ב"י. וכחנן המגיד משנה בירושלמי מסיק אפילו להכניס עמנו נספק סכנה חייב ע"כ שטעמו שם שם גויס או לסטים מחשבים עליו רע לרץ לגלות און חבירו או לפיכך הגוי: וכתבו הגהות מיימונית (דפ' קושטא) עבר על לא תעמוד וכו' בירושלמי מסיק אפילו להכניס עמנו נספק סכנה חייב ע"כ ונראה שהטעם מפני שהלה ודאי והוא ספק: וכפ' המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא (פנהד"ן ל. נמשנה):

חדושי הגהות

תכו [א] לא מלאמי כן לא נמ"ק ולא נפרק הרוואה אף עיקר הדברים נכונה (מו:). וקל"ה מה פק אף עומדין (נמ"ס ל.א): ברוך ה' אשר עד כה עזרנו. נפלאות מתורתו יראנו. ובאורח מישור ינחנו. ואמר סולו סולו פנו דרך מפלה לאלהינו: נשלם הפור הרביעי. בעזר צור מושיעי:

פרק ז

הלכה ח: הגולה אינו יוצא מעיר מקלטו לעולם כו' אפילו כל ישראל צריכין לתשועתו אינו יוצא משם לעולם כו', התיר עצמו למיתה:

הוסיף רבינו טעם למה אינו יוצא, הלא פקוח נפש דוחה כל מצות שבתורה, ומכש"כ פקוח נפש דכל ישראל, ואסתר תוכית, רק דנגד הטבע אין לנו להוסיף אחרי מצות יוצר הטבע, חוקר כליות ולב, הוא אמר כי אם יחס לבב הגואל להרגו אין לו משפט מות, תו אין יכולים ב"ד להמיתו, וכיון שהותר דמו לגואל הדם אין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חבריו מסכנה ודאית, כן נראה, ומוכח מזה דלא כהגמ"י בשם ירושלמי דתרומות (עין שם פ"ח סוף ה"ד) שהובא בכסף משנה פרק א' (ה"ד) דחייב להכניס עצמו בספק סכנה, ומירושלמי גופיה אינו מוכח למעין היטב בו:

כן מה שראיתי מביאים בשם הרדב"ז שחייב לקרן את עצמו אבר כדי להציל חברו, נ"ל דאינו כן, וקצת סעד לזה מהא דאמרו בסנהדרין (דף מ"ד ע"ב), וכששמעו חכמים בדבר אמרו להחזירו א"א כו', דקא הדרי בהו כו', וברש"י שם (ד"ה דבעיא), והיה להן לומר לעדים שיקוצו את ידיהם, ועדים שנקטע ידן קודם מיתה אחר שנגמר דין פטור, וכדאמר שמואל (שם מ"ה ע"ב) דבעי לקיים בו יד העדים תהיה בו בראשונה כו', ועל כרחין דאינו מחויב לקטוע ידו להציל פלוני, אף דע"י עדותן שקר נהרג בחנם, וזה קצת סעד, ואכ"מ, ועין סמ"ע (ח"מ) סימן תכ"ו בזה, וראה מש"כ בפ"ד בזה:

הלכה טו: אע"פ שהחובל באביו בודח כו' אם חבל כו':

נ"ב, גמרא ערוכה (מכות דף ת' ע"ב) עיי"ש:

פרק ט

הלכה ו: ראה כסף משנה. ונראה דרבינו מפרש כן, דבאמת קושיית הגמ' (ב"ב כ"ג ע"ב) וניזול בתר רובא דעלמא צ"ע, דבשלמא הך דמקשה וניזול בתר רובא בדאיכא אחריתא דנפישא מינה שפיר פריך, דטפי מסתבר שמהם ומסיבת העיר דנפישא נהרג, ושפיר היו צריכים זקני העיר ההיא להתודות ולמדוד, ויתקיים מצותו מעיר שיש בה רוב, ולא קשיא כלל מנמצא אצל עיר שאין בה ב"ד שמודדין מעיר אחרת (סוטה מ"ה ע"ב), דהתם סלק העיר הזאת כמי שאינה, ומודדין מעיר אחרת שיש בה ב"ד, דאל"כ תבטל מצותה, אבל הכא שאם ניזול בתר רובא, ורובא עדיף, מודדין מעיר דנפישא מינה, ושפיר פריך [עין תוס' שם (ב"ב כ"ג ע"ב ד"ה מתיב)].

אבל הך קושיא דניזול בתר רובא דעלמא, דע"כ הפירוש ולכך לא ימדדו כלל אל שום עיר, אינו מובן, דהא בכה"ג מודדין מעיר אחרת אע"פ שאינה קרובה כלל, רק דצריך למדוד מצוה וגזירת הכתוב, וצ"ע, ומוכרח לפרש כן, דכיון דרובא עדיף, ומן הדין צריך לשער שהיא מעיירות האחרים, ואין ס"ד שהתורה תצריך ותצוה למדוד ולהביא עגלה ערופה, נגד כלל המסור בכל התורה דרוב עדיף מקרוב, ומשני ביושבת בין ההרים, פירוש, ואז מורה השכל שהוא מן העיר הזאת בפרטיות, ולכך גזרה התורה חק וכלל שצריך למדוד אל העיר הקרובה, ואע"פ שיש כמה אופנים וגוונים, דרובא דעלמא מורה בפרטיות שאינה מן העיר הזאת דוקא, מ"מ גבי כל עיר בפרט מסתבר טפי שהוא מן העיר הזאת יותר מכל עיר יחידית בפרטות, ואם נימא דניזיל בתר רובא דעלמא יבטל מצות מדידה, שפיר הצריכה התורה למדוד.

ובן מוכרח, דניחוי דהגמ' (סוטה מ"ה ע"ב) שקיל וטרי הרבה אם אפשר לצמצם או לא, אם צריכים להביא שתי עגלות, האם יש סברא

מעשה במזיד אינו גולה, לפי מותר להרגו בכ"מ, הן שלא ועשה, דכאשר זמם ולא כאשר א שייך גואל הדם, שעדיין חי יגלו, וע"כ דאף במקום דלא אלי הדם הו"א דיגלו משום ד תלמודין (שם), וכן מוכח נ בשגגה את העבד גולה, אף אין לו חייס ומותר בבתו (ב), ומאן איהו גואל דמו, הא יש הלכות אלו (פרק א' הלכה ב') לירושא הוי גואל הדם, ומאן ועבד, ועיין בנוזר (דף ס"א ע"ב) בשיטה, וע"כ דגולה משום הא דנגמר דינו ומת מוליכין (מכות י"א ע"ב), הרי דמשום אותו. ואולי יש ליישב בזה (ה"ג) בהא דאם הרג גר תושב לה, דכתיב והיו לכם הערים, ודריש (שם ט' ע"א) לכם ולא הוא שגר תושב אינו נקלט ונהרג, דלזה דין כל ישראל גר תושב שהרג העבד שאין לו אינו נהרג, רק גולה, כמש"כ סף משנה, ולכן שפיר כתבו מכות (ב' ע"א) ד"ה מעידין כו' יבשותק ואינו טוען מזיד הייתי פי דאין אדם מתחייב על פי דאם מזיד יהרגנו גואל הדם מצא דפוטרי עצמו מיד גואל לא מתחייב עצמו, ודוק:

ז שהיה מקצב כו':

ש בירושלמי (מכות פ"ב ה"ד), ילן (שם ד' ע"ב) א"ש למעין. פרק ו' מחובל ומזיק הלכה ד' ז לנוזיקין, א"כ לכולהו שינויי ליה עליה היא ופטור מגלות, יעו"ש, ודוק:

ואשון לציון דמפריס כיו שיש לכרע משום דהפס ליה לאגריב, דים ודף קי"ז צי אסור לכליל פלמו צממון חצירו אלא וישנו דכסס לא איתכניא מלכ מיד, דאין מרויס צמכ שכלוכ, ממכ שלא כיכ מלכ ולא כיכ לו משכונ, וללאורכ קשכ הא הוא מחויצ לכולות, וא"כ המשכונ הוא לכנאח, דחפס אחוציכ וכו"י ש"ש, ומכ לי אומן

בידך מאומה מן החרם ב) וכתוב ונתן לך רחמים • כל המרחם בידוע שהוא מזרע אברהם וכל שאין מרחם בידוע שאינו מזרע אברהם ולא מיבעיא דאפשר ליה דחייב לעשות צדקה אלא • אפילו עני המתפרנס מן הצדקה יעשה מהן צדקה שנאמר ועניתך לא אענך עוד אמר רב יוסף שוב אין מראין לו סימני עניות: ואילו בני מתא דכרו נהרא ואית מתא אחריתי דלית להון מיא מיתבעי להון למיתן להון מיא למישתי דכתיב וחי אחיד עמך ג) ואי אמרי • ניתן לכו דמי בירא לא מיתבעי למינסב מינהון דתניא • עשרה דברים התנה יהושע וזה אחד מהם מעיין היוצא בתחלה מסתפקין ממנו כל בני העיר • ואי ליכא בההוא למישתי אינון ובני מתא אחריתי חייהון קודמין לחיי אחרים:

דחפס אחוציכ וכו"י ש"ש, ומכ לי אומן שטושכ לשכר או מלכ שטושכ צמכ שמתויב, אלא הכוס' לטעמיכו שאינו מחוייב לכולות צלי משכונ, וא"כ שפיר קאמרי שאינו נעשכ ש"ש, שכרי אס לא כיכ נוטל משכונ לא כיכ מחויב לכולות, אבל לפי דבריו דחייק"ל דמחויב לכולות צלי משכונ בקו"ל, נימא דמפריס כיו שיש דהפס ליה אחוצי. ונר"י יסוד אחר על קר הכוס, דכגמי מדויק צאומן דהפס ליה לאגריב, דלא צעי למיעל ולמיפק אזורי, ולא קאמר שלא יכפור, וכיינו משום דכפירכ

ברם יולא אלא שכם חפרו דרך שניכס וכו"לואו לכם ומלד כדון ודאי אין לכם אלא דמי חפירכ צזכ קאמר רציו דלא מיתצטי למינסב מנכון ולכיות שוין צזכות כמים וזו כי חקנת יכושע שאין כמים שייכין אלא למקום שטיפתן כאשר יצואר. וכנכ פוי בחקנכ מפרשי רשיי וחוס' דמעין כנוצע בחלקו של יחיד שייך לכל בני העיר ומשום ככי כקשו הכוס' מכא דאי צע"ג ד' מ"ז דמיא דנצטי מארעמי' כיו מים של יסיד, וישנו לחלק צין חפר לינא מאליו ע"ש, וא"כ לא שייככ חקנכ זו לשתי עיירות דרק כח של יחיד גרע יכושע לגצי צירו אבל ודאי צשתי עיירות נשאר על עיקר כדון ולפי זכ כפי' אין לדברי רציון מקום, אבל הכוס' ע"ז שם כהצו צזכ"ל ר"ל ואין יולאין חוץ לשדיכס, דאלו כיו יולאין חוץ לשדיכס כהני מעין שינא צתחלכ צני בעיר מסתפקין ממנו כיו לפי זכ פיי בהקנכ שאין כולכיס צנכר בשוטף אחר במקור שינא ממנו אלא כולכיס אחר כשטיפכ, וכן דעת ברמב"ם פ"כ מכלכות נזקי ממון שכתב צזכ"ל וכן כהנכ שכמעין כיונא צתחילכ צני אוחכ בעיר שינא צגבולס מסתפקין ממנו אע"ג שאין עקרו בחלקס ואין לאחרים לכסהפק עמכס ממנו עכ"ל. ופיי שכמעין כיונא כיינו ממקורו ושוטף למרחוק זכו צו צני בעיר ששוטף שם אע"ג שאין במקור צתלקס, וסייס ואין לאחרים כיו ר"ל אפיי כיכ במקור מסיר אחרת אין לאחרים של אוחכ בעיר טענכ לכסחפק עמכס מחמת שכמקור מחלקס, ולמד ברמב"ם דזכ כדון שייך אפיי צשתי עיירות מדברי רציו אלו, דאי אמרי צני מתא אחריהי שכמקור יולא מצין שניכס ניתן לכו דמי כירא וכמים גס שלנו לא מחצטי למינסב מנכון דלא הלי צמקור אלא צשטיפכ מתקנת יכושע דחניא עשרכ דברים כיו ולשון כתקנכ קאי ציחיד שינא במקור מחלקו של יסיד ושוטף על כל בעיר וכי כתקנכ דמסתפקין צשוכ כל צני בעיר שכולכין צחר כשטיפכ. וכיינו דאמר רצרי"כ ונותין

אסור, וא"כ נטילת המשכונ אינא אלא כמצריה ארי, ואינו צזכ ש"ש דאצרוחי ארי לאו כנאכ מיקרי, משא"כ למינל ולמיפק אזורי כדרך צאומן ודאי מיקרי כנאכ. וזכ א"א צמשכונ שצקצלים על כלואכ, דמי לא משכנתא משכונ דלא חש כלכ לפדותו כלל, וא"כ יכא נריך למיעל ולמיפק אזורי, משא"כ אומן, דמסתמא ככע"צ שמתקן או עושכ לו כלי נלרך כוא לשמשיו, וינא לקבלו. וזכ פשוט, אלא שכחוס' לטעמיכו צצ"ק דניט דאפיי אצרוחי ארי אינו אלא כ"ז שכארי מרחוק, ולא כשכוא מוחזק צירו, וא"כ גס כפירכ לגמרי אינא נחצנת לאצרוחי ארי, אבל שיטת רשיי אינא כן, כמוש"כ שם כחוס' צשמו ז"ל, ומחצנא כישוב כמוש"כ וכיא שיטת ר"ח ז"ל. ב) וכתוב ונתן לך רחמים כו. צכא ג"כ אכופא דקרא סמוך, דכתיב ונתן לך רחמים ורחמך וכרצך כאשר נשצט לאצותיך, ודרשו ז"ל ורחמך שירחמו עליך ג"כ, כאשר נשצט לאצותיך, מי שיש לו רחמים מרצו של אציה. רשיי צינכ. ומפרשי אשר נשצט לאצותיך שייכיי לך מדת כרחמים, וככי מפרש צצמיר פ"ח ודיר פ"ג הא דכתיב ושמר כי אלהיך לך את צצרות ואת כחסד אשר נשצט לאצותיך, שנשצט שחכא לך מדת כחסד פ"ש, וכדאי פיי בעל מקרא אחריונא. ג) ואי אמרי ניתן לכו דמי כירא כו. כנ"ל. דחיי עשרכ דברים כו' לכאורכ קאי על הא דלעיל דלית למחא אחריתי וכציו ראיכ שא"ל לשלם מדחיי עשרכ דברים כיו ואי שם אמר רצכ צרי"כ ונותין לכם דמים ולית כילכחא כווחיי וכן כצין בעל ראשון לציון ורשס עלכ ככי מסיק צצ"ק דפ"א צ, אבל אין זו אלא הימנא. מכ שייך חקנת יכושע לכאן, כהס כיי כתקנכ שלא יכא יחרון לצעל כמעין על כל בני בעיר ואפיי מעות אין לו מצני בעיר שכמים שייכיס לכולס צשוכ אבל ככא דרק משום פקורי מחוייבים ליתן לצני פיר אחרת מים אבל כמים כוא שכלס, ואמאי לא יקבלו השלומין וכדאי צצ"ק

י"א נ"א

י"א נ"א

י"א נ"א

י"א נ"א

ריב העמק ראה שאלתא קמו שאלה

ונותין לו דעיס, פי עכ"פ דלריכין לשלם לו דמי המקור
וליה כילכתא כוותי, אבל רבינו כוסף דכ"כ נשתי
עיריות שכולין נתר כשטיפה ולא אתר העיר שחמקור
שם וכמשיכ כרמז"ס. ובש"מ כתב נשמו של כר"מ
מסרקטא וז"ל ומעין כיואל
מחלכ בני העיר שילא
נגזולן מסתפקין ממנו אט"פ
שילא נשדכ כמיוחדת לא
מבני העיר אינס יכולים
לעכב על בני העיר מליכנס
ולשאוב כו' ולא אחרים
עמכס אלא מדעתס אט"ג
שאין עיקרו נגזול עכ"ל. גם
כוא ז"ל עומד נזכרו של
כרמז"ס דככל תלוי נשטיפה
אלא שבעמיק עוד דלוחה
תקנה לא כי אלא לחועלת
רבים וכיינו דדייק לשון
התקנה בני העיר כו' וא"כ
אפי' יאל מחלק ראובן ושטף
לחלק שמעון לבדו, אין שמעון
יכול לעכב ג"כ על כל בני
העיר, דטפ"י דין המים של
ראובן אלא מלד התקנה
הולכים אחר כשטיפה אבל
לא לחועלת היחיד נחלקה,
אלא נשזיל כל בני העיר.
עכ"פ עיקר פי' זה מדברי
רבינו למדנו, ולא כרש"ל
ביש"ש שם שדחה פי'
כרמז"ס בקו' תלושות ע"ש.
צריך צמימר הני דכרו נהרא
כו'. ע"ל. ד) וכן הלכתא.
משמע דפוסק כר' יוסי אט"ג
דיסודאכ הוא משום דשמואל

לסכנת נכמתן וכניסתן, דסכנת נכמתן נכמתן
משא"כ נכמתן וכניסתן אפשר שיבואו לידי סכנה, אבל
כמה ז"ל כולקין נדרך בלא נכמת ואינס, מסתפקים,
וכמכ ז"ל אינס נאום לידי שמוס נכעדר כניסת, אלא
דמכ"מ ספק ס"נ כוא, וס"ל
לח"ק דחייב לכנס נספק
ס"נ נשזיל ודאי פי"ג של
נצירו כמשיכ ככ"י ח"מ סו'
נכ"ו נשס כגכמ"י, ור' יוסי
פליג ע"ז, ופסק רבינו כר"י,
ולא משום דשמואל קאי כוותי
אלא כיון דכ"י קאמר שמואל
דיש נזכ ספק ס"נ, ממילא
כלכ כר"י דאין לכנס
נספק סכנת נפשות נשזיל
ודאי פי"ג של נצירו, וכפסק
כוא עפ"י כירושלמי תרומות
פי"ג דר"א נחפס נספיתא
א"ר יונקן יכרך כמה נסדיונו,
פי' ישאר נמקומן, ואין לנו
לכנס נמקום סכנה, ואט"ג
דמסיים דא"ר שמעון או אלא
קטיל או מהקטיל אלא איזיל
ואשזיב נחילא וכיינו שכי
כגכמ"י נצירו, אי' דיש
לכנס נספק ס"נ נשזיל
ודאי פי"ג של נצירו אבל לא
פסק רבינו ככ"י, ועי' מש"כ
פי' שלח סו' קכ"ט אור ד'
דר"ל נציר הכו נמדה
הסודות אבל הכא נמילתא
נצני העיר לא שייך לכחמסד
ולסכן טפלי דלאו בני מחילה
ינכו אס אין כדון ככ"י.
ונראה לכוסף דעיקר פליגתא
דח"ק ור' יוסי היא פלוגתא דצן פטורי ור"ע נתיב צפ'
נכר וכנכאכ צ"מ ד' ס"ב אי' שנים שכיו הולכים נמדר
ואין ציד אי' אלא קיהון של מים אס שותכו אי' מגיע
לישוב ואס שותים אותו שנים שניכס מתים דרש צן
פטורי ישחו שניכס וימותו שנא' וחי אחיך עמך, א"ל ר"ע
וחי אחיך עמך חייך קודמים לחי נצירך. כך כוא נתיב
וצ"מ כנכאכ קלת נלשון אי'. ולכאורכ דעת צן פטורי
תמוכ, וכי נשזיל שא"ל לקיים וחי אחיך מחוייב כוא
לכמית אי"ע ח"ו, ואיזו תועלת תכ"י מכ שיתן גם לנצירו.
אלא בענין דאס ישחו שניכס עכ"פ יחיו יוס או יומים
גם שניכס, שלא יגיעו לישוב, ואולי עד ככ יודמן
לכס מים, משא"כ אס לא יתן לנצירו ככ"י ימות נדואי
נלמא, וצא ר"ע ודרש וחי אחיך עמך חייך קודמין, והפ"י
אפי' ספק חיותו קודמין כדאי ציומא ד' פ"כ צ' וחי
נכס ולא שימות נכס, ודרש מכאן אפי' ספק ס"נ
דומכ כל כמלכות, דומי משמע ודאי שלא יצא נשום ענין
לידי סכנה כמשיכ כחו' נד"כ ולפקח וכ"כ נכתיב וחי
אחיך עמך ודרשין חייך קודמין פי' ודאי חייך קודמין.

ראשון לציון

הלכר
שם חוספת' נ"ב
פי"א

נדרים פ"א.
ורדיסוס אי'
(פ"יט)

נאון אסנרי'
משום דשמואל וכו'
דלית' שם ר"ש פ"א
[והיילכך ז"ל]

ראשון לציון

פעמים, ע' ספרי וסכרין דף ל"ג, ורצונו מפרש כח
דאטיג שכר נלמד אחד מכבד"ד ילקכו פס שניה
אח אף כלדק עמו. ולא יפוש כדיין על תלשות דעתא
דכבד"ד שיאמר בא אנה חזי דקאחי אצתרא דיידי.
ומעין זכ דרשו בספרי דייני

ונשמות מכאן קרא דתנא
מנין ליונא מביד זכאי שאין
מחזירים אותו לחובב שנאמר
לך נדק תרדוף, פי' מי שילא
לדק פעם אחד תלדיקבו בדין
הזכ לעולם ולא תשוב
לכרשיעכו. מיכו בדיני ממוני

וְאִי אֶפְשָׁר לִפְרֹשׁ הַכִּי בְּדִין אִי
 דּוֹדָאֵי טַעֲמָא חֹזֵר בְּדִין, אֲלֵא
 בְּשֵׁי דִינִים קֵאֵי וּכְמַשְׁכִּי
 רְבִינוּ, וּכְמָה פְּנִים לַחֲוָרָה
 וְהַכֵּל לְפִי סִבְרָה חֲזָל. מִיבֹר
 בְּכַתְּי חֶסֶד כִּיז וְכך כְּנוֹסַח
 שֵׁם וְדִינֵי אֲסוּר לִקְבֹּל שׁוּמַדָּא
 דְּכִהִיב וְשׁוּמַד לֹא תִקָּח וְתִנָּח
 וְשׁוּמַד לֹא תִקָּח לִי כו'. אֲדָא
 אֲפִי לִזְכוּת אֵת הַזְּכוּאֵי וְלַחֲיִיב
 אֵת הַחֲיִיב אֲסוּר כְּדִרְכָּה דְּאִמַּר
 רַבִּי מִיט כו'. כִּי בְּכַתְּי, וְעִי
 בְּסִי קִיט. ג) דְּאִמַּר רַבָּא כו'.
 מִפְּרֹשׁ רְבִינוּ טַעֲמָא דְּרַבָּא
 קֵאֵי עַל צְרִיחָא ז', וְכִי
 פִּרְשִׁי מִיט דְּשׁוּמַדָּא לְמַכ
 אֲסוּר לִיטְלוּ לִזְכוּת אֵת הַזְּכוּאֵי,
 וּמִפְּרֹשׁ הַטַּעַם מִשּׁוֹם שְׂכוּלָא
 חַד וְאִין דַּעְתּוֹ מִתְקַרֵּב לְדָד
 הַחֲבוּבָה לַחֲיִיב אִיט וְאִפִּילוּ
 מִתְכוּוֹן לְדִין אֲמַת. וְאִכְ כו' לֵאל

שומד מנציח'י' לזכותו אם
יבס צבוח ליכא טעמא דרצא,
פס דף ק"כ א' גצי קרנא
עבד כזי וככתיב ושומד לא
יכא דלא שקיל מהרוויכו,
רנא כיון דשקיל מהרוויכו לא
אחי לאללוי דינא מי שרי
כ"ל אס ללמד שלא לזכות
לא מוכח מכאן אלא צלוקא
ימ אסור דילמא יטב בטעות
דאסור וכסמ"ע ס"ט כ' וכוון
כ לקבל מהרוויכו צבוח ואפי'
יך פס באי טעמא וכמס"כ
גמ דעתי צזכ, דמניל לכס"ס
זו דלא מיירי אלא צבד. וחו
וכ"ה כ"מ היכא דלא שקיל
ללוי דינא, משמע דאפי' בלא
ול מחד אפי' לזכות את כזכאי
כ כזי מוצעו ליכ וכ"ה כ"מ
לא פשיטא דלחד אסור אפילו
אינו

קמח שאילתא דמחייבין דבית ישראל
למפרש מחלבא ומדמא
דכתיב כל חלב וכל דם לא תאכלו וגו' כוליה
כדאיתא בפרשת אחרי מות * :

פרשת שופטים

קמט שאילתא דמחייבין דבית ישראל
(א) למידן דינא דקודשא
שנאמר שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך
ואסיר לדייני לקבולי שוחדא ולאצלויי דינא
ולהכיר פנים שנא' לא תטה משפט לא תכיר
פנים ולא תקח שוחד ב' וכד אתו תרי בעלי
דינין וטענין טענתהון ומודכי חד מיניהו
והדרין וטענין טעניתא אמדיי אחרינא וחזי
זכות לקדמאה לא לימא מר מסתייה דקא זכי
בקדמיתא איחייביה השתא משום חלישות
דעתא דבעל דיניה אלא אכל מילתא דחזי ליה
זכותא חייב לזכווי ולאוקמי דינא על קושטא
דכתיב צדק צדק תרדוף תניא • ושוחד לא
תקח למה נאמר אם תאמר שלא לזכות את
החייב ושלא לחייב את הזכאי כבר נאמר לא
תטה משפט אלא אפילו לזכות את הזכאי אסור
לקבל שוחד • כדתניא ג' • אמר רבא מ"ט
דשוחדא כיון דמקבל מידי מיניה אקרב דעתיה
לגביה והו"ל כגופיה ואין אדם רואה חובה
לעצמו :

ברם

וידוע דכלכך כ"ע, וכוונתו כ"י יוס"י ומש"כ לא כצ"ח
 בפוסקים צריחא זו כלל, דמדרש דר"ע וכמשל דשים
 שבו כולקין צמדבר למדנו שאין לכנסם לחשם ס"ג
 בשביל ודאי פ"ג של חזירו וכבר הובא צרי"ף ורמ"ש
 פ"א"ג אס לא מנר מדת חסידות
 ככה דירושלמי צעובדא דר"ל.
דמחייבין דב"י דמפרש
 כ"י. שא"י זו

סימן זכ.

ויעקר שאלתו זו מקומה
כאן דנפ' זו כתיב וחנת
מזקרק ומלאך ואזכר' דדס
וכמנ"כ פס.

(א) למידן דינא דקושטא.
כל"ל וכ"כ נכת"ו.

כן כגיד כרדיל זיל. ודריש
 מסיפא דקרא דכחי ושפטו
 אחת בעס משפט זדק, ולאו
 כדיונו דכתב רביונו זפי, דברים
 ריש סוי קימ, דשס הזכיר
 מל מניית כדיונים שיהיו
 יוראי כי למידן דין דקשוט
 כמשכיש צס"ד, והכא מזכיר
 אס כדיונים מל דין אמת.

כתובות קפ

והע"ג דבספרי דריש מוכאי קרא ושפטו את כעס וגו' זה מננו כדוינין, רבינו כדעת בהגמרא ס"ל דדריש אזכרה על מננו כדוינין מוכתיב לא הטע' לך משליכ וגו' כמש"כ שם, ואין לומר דהגמרא מפרש באי קרא ג"כ למננו כדוינין ולעשה ול"ס, אאל"כ שכרי

ועדות. ע"כ.

פֶּשֶׁטָה דְקָרָה מִיּוּרֵי זְאֻזְכֶּרֶת כְּדִיּוּנִים, אֵלֶּה דְכִסְפֵּי
מִכְרִית מְדַכְדֵּר נֶאֱמָר לֹא הָטָה מִשְׁפָּט מִכִּתְלֻמוֹד לִוְמֵר
מִשְׁפָּט זָדָק, אֵלֶּה זֶה מִנּוּי־כְדִיּוּנִים, וְהִי אִיהָ דְזִמְנוּ
כְּדִיּוּנִים יֵשׁ גִּי' אֲזַכְרֶכֶּה מִכִּיכָה וְחִיתִי לִפְרֵשׁ שְׁלֵל כְּפֶשֶׁטָה
דְּקָרָה. וְאִין לִוְמֵר דּוּלָה הָטָה וְגו' דְרִשְׁיִן שְׁלֵל יֵהָ כְּדִיּוּנִים
שְׁלֵל גְּמִירָה, וּשְׁפָטוּ אֵת כַּעַם מִשְׁפָּט זָדָק אֲחִי לִכְזָכִיר
עַל מִנּוּי כְּדִיּוּנִים שִׁכְרִי דִיּוּנִים וְרָאִי ה' שְׁכָרִי הֵא גִי'כ
מִדְכָּתִיב כִּזְבוּ לִכֶּם אֲנָשִׁים וְגו' נִפְקָה לָן כַּמְזָכָר דְּזִכְרֵי
דְּרִצְיָנוּ כַּעַם וְעִ"שׁ צִטְעֵמָה דְּמִילָהָ דְּמִשְׁמַטּוֹ דְּקָרָה כִּי
כִּזְכָּר, וְעִ"כּ כִּכָּל לְדַעַת כִּסְפֵּרֵי זְאֻזְכֶּרֶת שִׁכְרֵי גְּמִירָה
מִיּוּרֵי וְאִ"כּ חֲלֻמוֹד דִּין פְּלִיג, וְרִצְיָנוּ דְּעַתָּה כִּתְלֻמוֹד קָאִי.
וְהָעִיג דְּזִכְרֵי כִסְפֵּרֵי שׁוּפָטִים פִּי' אִי כִּהְצִי דְּעִ"כּ
עֵשֶׂה זֶה מְזָכִיר צִשְׁטִי מוֹמָחִין לִמְנוֹת כִּיּוֹתֵר רָאִוי, דְּאִינוּ
רָאִוי כֻּלָּל מֵלֵא הִכִּירוּ פִּינִים צִמְשֶׁפֶט נִל, מִכִּי כִיּוּ
לִכְסְפֵּרֵי דְּמִפְרֵשׁ כֻּלָּאוּ דֵּלֵא חִכִּירוּ פִּינִים צִמְשֶׁפֶט זֶכֶר
צִמְיִית דִּיּוּנִים, וְכִי אִפְשָׁר לִפְרֵשׁ וּשְׁפָטוּ אֵת כַּעַם
מִשְׁפָּט זָדָק. וְכַמְשִׁכּ, אֲזַל לְדַעַת כַּגְמָרָה לֹא מִתְפָּרֵשׁ
כֻּלָּאוּ דֵּלֵא חִכִּירוּ וְגו' אֵלֶּה צִדִּין שְׁבִין שְׁנֵי צִפִּי' כַּמְשַׁמְטוּ
וְכִי וּשְׁפָטוּ וְגו'. (ב) וְכֵן אֶתוּ תְרִין כו' דְּכָתִיב צִדִּק
צִדִּק תִּרְדּוּ. כִּרְכֵּב דְרֵשׁוֹת נִשְׁנוּ עַל הָא דְכָתִיב שְׁנֵי

סליקא), דאף היכא דיש דין קדימה לא, מי"מ כחז
ז"ל אמר ר' יוחנן א"י קדוש מדבר וכו' וכל הקדימות
היא אלא להקדים ולא לדחות נפשות חיו, וע"כ אם
שניכם שנים שזריכים להחיות נפשות בלחם לר' ומי
לחז, נאמר זה קודם, אבל כשיש לאנשי ירושלים אפילו
רק לחם לר', שוב אין להם שום חשיבות עד שיגיע לכל
אחד מהעוירות האחרות ג"כ כשיעור הזה, ושוב
מהמחר שיעברו למותרות וכסות וכדומה יש הקדמה
למקדש שיהי שוב בשבוע הזה ג"כ, וכן בכל מילי לא
אמרו לדחות אלא להקדים, ולא עלה זה על הדעת
מעולם, ויעי' (גדרים ד"פ ע"ב) חייבם קודמים וכו'
עיי"ש מבואר בג"ל וכו' א"כ מ"ש היכא דאין
דין קדימה רק בדרגון תלי מילתא בג"ל.

כ"ז כתבתי להעיר אותך ואין עמי להאריך
יותר, ואברך חזק ואמן בחורב ויראה.

וחתום בצרכי

יצחק יעקב ווייס

סימן קג

א. הנודר צדקה לעני, ונמצא שאינו נצרך לזה.

ב. אי מותר לאדם בריא למסור אחת מכליותיו בשביל רפואת חבריו.

הנה ראיתי בסמ"ע (ח"מ סי' תכ"ו) שהביא בשם
הגמ"י שכתב בשם הירושלמי דמחויב להכניס
עלמו בספק סכנה, אבל הרי"ף והרמב"ם והרא"ש
והעו"ר והש"ע השמיטוהו, והפח"ש שם הביא בשם
ספר אגרות אחרות ע"פ השמעה, משום דהש"ס דין
פליג ע"י עיי"ש, ועי' באר היעב"ש פת"ש (יו"ד סי'
קנ"ז סי"ק ע"ו), באר אמר הכר לשראל הנח לקצוץ
אבר אחד, ואם לא אמית את ישראל חסידך, דפליגו
בזה, וד"ז הלוי בפלוגתא (שנח"מ שם) בג"ל,
וכדמוכה מדברי הפת"ש (בח"מ), והרדב"ז בחש"י
(ח"ג סי' תרכ"ה) חילק בין אם יש סכנה או לא,
דאם אין סכנה כיו מזה חסידות, וביש סכנה, כיו
חסיד שוטה, ובגד"ד בודאי איכא סכנה על הכתוב
בעלמו, וגם להבא על חסרת כוליה שלו, וגם מה
דמשמע לכאורה דהפלוגתא רק אם נר"ץ או לא, אבל
מותר אם רואה, כל זה דוקא אם יכניס עלמו לספק
סכנה יזיל את חסידו בצירור, ועי' בזה בספר כלי
חמד על התורה (פ' תל"א דקנ"ב מדפי הספר),
ויש לנדר כל זה, וכתבתי כעת רק להעיר. ואי"כ עוד
חזון למועד בעה"י.

וכעני בזה ידידושה"ע כל הימים וחומס בכל
חומתי ברכות.

יצחק יעקב ווייס

שיש לו מאה זכוכים ליתן לעניים, שגדול שכרו שיתלקס
למאכ עניים, מאשר יתן הכל לעני א' או ב', כי זה
שנתן למאכ עניים החי מאכ נפשות כח עב"ל, והב"ח
הביא כן בשם קדמונים, ובדאי כון לדברי הרמב"ם
בפיה"מ דאבות בג"ל, אבל חידוש שלא הביאו הב"ח
והמג"א מדברי הש"ס (עירובין) והש"ע (ביו"ד סי'
רנ"ז) בג"ל, וכן חימא על החת"ס (ח"מ סי' ק"ח),
שהביא רק מדברי המג"א בג"ל, וגרר אחריו בתי
חזון נחום (סי' ע"ח), דהביא רק מדברי המג"א
ובחת"ס, וחמא בזה על הביא מאיר (יו"ד סי' רנ"ט),
ולא הביאו מדברי הש"ס (עירובין) והש"ע (סי'
רנ"ז) ול"ט.

וע"ד שכתבת בקונטרסך שם, דאף עפ"י שיטת
היעב"ז ד"ל, אם יש למשל המרשה אנשים
שאינן להם כרי הספקה אף ליום, צריך ליתן להחמשה,
מאת ליתן רק לאחר שיספיק לו לכמה ימים, והארבעה
היו רעבים המרשה ימים עכ"ל.
הצדק עמך בזה, דכרי יותר מזה מבואר בדברי
החת"ס בחשוכה (יו"ד סי' ל"ד ד"ה בזה

ב"ה, יום ה' ד' אייר י"ט למגב"י תשכ"א לפ"ק
מנשטת יצ"ו.

שוכט"ס לכבוד ידידי הרב הגאון המפורסם לשבח
ולתהלה וכו' כש"ת מוה"ר שלמה בומגרטען
שליט"א.

אחדשת"ה, הנני לקיים מצא שפתי להראות מקום
לדין מי שנדר ליתן צדקה לעני, ונמצא
שג"ז צריך לזה.

הנה הדין הזה מקורו בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ה)
בזו לו בחזקה שאין לו ומנאל שיש לו וכו',
ועי' שם בפירושים שכל גליון בירושלמי, ובש"ע (יו"ד
סי' רנ"ג ע"י ז') שני דעות בזה עיי"ש, והארכתי
בנדון זה בספרי שו"ת מנחת יצחק (ח"א סי' קנ"ג
ק"ד) עיי"ש. ועי' בעו"ז (שם סי' רנ"ג סק"ה)
שכתב דאם לא יראה העני הוא פטור מן הכנה.

וע"ד אשר דברנו בנוגע להמצאת הרופאים, במה
שמרכיבים כוליה מאדם בריא, באדם אחר
שכוליתו נתקלקלה, אם מותר לאדם בריא להניח
ליפול כוליה אחת משלו בשביל רפואת חבריו, ודברנו
במה הרחצה את חבריו מוכע בים, אם צריך להכניס
עצמו לספק סכנה בשביל הצלת חבריו.

בפועלים ואומנים" שאין זכרים במשע, מלאכתו לא יספיק לפרנסתו ופרנסתו כג"ל, משמע בא זולת זה דינם כמו שכתובים.

זה דו"ש

יצחק יעקב ווייס

לעניים רבים

זה לעני א', (ואין בידי ספר בג"ל), ה' יעשה בדברי הש"ס (עירובין) בג"ל, [בש"ע (בסי' רנ"ז) ביו"ד] בג"ל. לדברי הש"ס בג"ל, י"ל דיש לחלק בין 1. תרומות ומעשרות לשאר צדקה, דשאי דאין לבע"כ רק עובת כאלה, ויש בגון או בנית, ע"י מחיר (פאה פ"ח), במקל לנבא צדקה, ויש חילוק בנתינת לבשלו, וכדאיתא שם (בסי' רנ"ז) ע"י צדקה לר"ך לומר שלא ירבה לקרוביו א' (וכמו שהבאתי לעיל מדברי הגמ' : ע"ז הרמ"א דוקא גבאי צדקה, אבל ליתן צדקה שלו או מעשר שלו למו והם קודמים כמו שכתבתי (בסי' יבבאור הגר"א שם כתב על דברי ל' ע"ל סי' רנ"א סי"ג, ואף דתן ב' מיל וכו' דוקא במשע עני עכ"ל, (מ"ו), ה' מיל (שאין רואה נחלק מעשר עני שבידו ורואה להביל ממנו נוטל מחלה) (ומאנע לקרוביו) ונתן וכו' עיי"ש, וכו' זה דלא כנבא 2. כתב הגר"א דשאי דהם דמירי 3. דינו במקל כבשלו ומקל כנבא 4. ב' בנוגע ליתן רק לכך אחד, דדוקא 5. מתנותיו לכך אחד, אבל לא בסתם 6. שר כספים שלו, אבל יוקע מדברי 7. בה דהב"ד בכל צדקה לא יתן לאדם 8. לידו סי' לחם שמים, וראיתי שהעיר 9. ש"ס (בעירובין), וכתב לחלק בין 10. צדקה, לפי שהכהן יש לו ליעול 11. ה' ויש לו די ספוקו, ועוד מ"ל לא 12. אלא בעשיר דוקא, משא"כ בכהן 13. עיי"ש, וכתב על החילוק בא', אף 14. מדברי הגמ', אבל יוקע משפס 15. ז"ס, ועל החילוק ב' יוקע פלוי 16. בג"ל, דמירי בכהן עני, ומי"מ כתבו 17. סי"ל ככתבי ב' בחומ' בג"ל, אבל 18. יא דברי החומ' עכ"ל ולפרש דלא 19. ה' משע על דבריו). 20. זה על דברי המג"א (סי' תרנ"ה) לעני מתנות לאביונים, דמאכ קל שם הביא מדברי הב"ח, דמי

מנהדרין (עג). ע"ש
מהגמרא (נדה סא).
כדי להציל את חברו
קנה) כיון לדברי היד
אמרי בינה (חלק א
האחרונים מהתלמוד
חמדה (פרשת כי ת
האיסור והיתר והרו
כדי להציל את חברו
ובשלחן ערוך הגאון
בקונטרס אחרון לא
בספרו העמק שאלה
מיכל אפשריין בער
(סימנים קמג-קמד)

על יסוד הדברים ו
בירושלים, ככ
כליה לחולה כליוה
במעשה הניתוח שי
סכנה כשחפרה לו
וכן לא יעשה לדעו
וולדינברג אב"ד י
יסוד דברי הפוסקים
כליה אחת מכליוה
כן, אלא אם כן י
אינו כרוך בספק
שנמסר לנו מפי ר
לאדם התורם, היו
לבריותם התקין
להכניס עצמו בס
שבדאי שמצוה ד
הרדב"ז בלשונות
(בפרק א מהלכו
עובר על מה שנו
סכנה למציל, כנו

דעת

סימן מג"פד

יחווה

רפב

(סימן קכח). וע"ע בשו"ת מנחת יצחק חלק ב (סימן פד). ובשו"ת ציץ אליעזר
חלק ה (בקונטרס רמת רחל דף יג ע"ב). ובשו"ת הליכות שבא (חלק יו"ד
סימן כו). ורק אם אינו יכול לבקר החולה בעצמו, מוטב למלפן או לשלוח אליו
מכתב לחזקו ולעודדו בדברים.
והשי"ת ישלח רפואה שלמה לכל חולי עמו ישראל. בורא ניב שפתים שלום
שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו.

סימן פד

שאלה: חולה כליות באופן רציני עד שנשקפת סכנה לחייו, האם רשאי חבר
או קרוב משפחה לתרום לו כליה אחת מכליותיו כדי להציל חיי חברו,
או מכיון שאפשר שיש בזה קצת סכנה לתורם, אין לו להכניס עצמו בספק סכנה
אפילו על מנת להציל את חברו מודאי סכנה?

תשובה: עצם הדין אם רשאי אדם או חייב להכנס בספק סכנה כדי להציל
את חברו מודאי סכנה, שנוי במחלוקת הפוסקים. כי מרן הבית
יוסף בחושן משפט (סימן תכו) הביא מה שכתבו בהגהות מיימוניות בשם
הירושלמי, שחייב אדם להכניס את עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו
מודאי סכנה. והסביר מרן הטעם, מפני שחבירו בודאי סכנה והוא בספק. וכן
כתב מרן בכסף משנה (סוף פרק א מהלכות רוצח). ובשו"ת חות יאיר (סימן
קמו) הביא דברי הירושלמי להלכה, ושכן משמע במסכת בבא מציעא (סב.).
וכן כתב הגאון רבי חיים דוד אבולעפיא בשו"ת נשמת חיים (בחלק הדרושים
דף יא ע"א). אולם הסמ"ע בחו"מ שם, העיר, שמרן המחבר והרמ"א השמיטו
דין זה מהשלחן ערוך, ומעמם, לפי שגדולי הפוסקים, הרי"ף והרמב"ם והרא"ש
השמיטו דברי הירושלמי מפסקיהם, לכן השמיטוהו גם הם מהשלחן ערוך.
ע"כ. ורבינו יונה גירונדי בספר איסור והיתר (כלל נט דין לח) כתב במפורש
שאין לאדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. וכן
פסק בשו"ת הרדב"ז חלק ג (סימן תרכח), שהמתחמד להכניס עצמו בספק סכנה
כדי להציל את חברו מודאי סכנה הרי זה חסיד שומה, שהספק שלו עדיף
מהודאי של חברו, שנאמר וחי אחיך עמך, הייך קודמין לשל חברך. ע"כ.
ובשו"ת יד אליהו מלובלין (סימן מג), הביא דברי הגהות מיימוניות בשם
הירושלמי הנ"ל, וכתב שכוונת הגהות מיימוניות לדברי הירושלמי סוף פרק ח
דתרומות, אך שם שנוי הדבר במחלוקת רבי יונתן וריש לקיש, ואפשר שהלכה
כרבי יונתן שאינו מחוייב להכנס בספק סכנה להציל את חברו מודאי סכנה.
והוסיף, שיש להוכיח כן גם מהגמרא שלנו, במסכת נדה (סא.), ובמסכת

מנהדרין (עג). ע"ש. וכן בספר אגודת איזוב דרושים (דף ג ע"ב) הוכיח מהגמרא (נדה סא.) כדברי היד אליהו, שאין לאדם להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. גם בשו"ת מהר"ם שיק (חלק יו"ד סימן קנה) כיון לדברי היד אליהו בהוכחתו ממסכת מנהדרין (עג). וראה עוד בספר אמרי בינה (חלק או"ח סימן יג אות ה). ואמנם יש מקום לדחות ראיות האחרונים מהתלמוד שלנו. וראה בשו"ת עמודי אור (סימן צו) ובספר כלי חמדה (פרשת כי תצא). ועל כל פנים להלכה הסכימו רוב האחרונים כדברי האיסור והיתר והרדב"ז הנ"ל שאין האדם רשאי להכניס עצמו לספק סכנה כדי להציל את חברו מודאי סכנה. וכן פסקו האליה רבה (בסימן שכט סק"ח), ובשלחן ערוך הגאון רבי זלמן או"ח (סימן שכט סעיף ח). וכן דעת התפלאה בקונטרס אחרון לאבן העזר (סימן פא סעיף יב). וכן העלה הגאון הנצי"ב בספרו העמק שאלה פרשת ראה (סימן קמו אות ד). וכן פסק הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בערוך השלחן (סימן תכו). וראה עוד כזה בשו"ת משפט כהן (סימנים קמג—קמד). ובשו"ת היכל יצחק (חלק או"ח סימן לפ). ובשו"ת אגרות משה (חלק יו"ד סימן קמה). ועוד.

על יסוד הדברים הנ"ל, דן הגאון רבי יצחק יעקב וייס, ראב"ד העדה החרדית בירושלים, בספרו שו"ת מנחת יצחק חלק נ (סימן קג) לאסור לתרום כליה לחולה כליות שנשקפת לו סכנה, שהואיל וקיימת אפשרות של סכנה במעשה הניתוח של התורם הכריא, וכן יכול להיות שבעתיד יבוא התורם לידי סכנה כשחסרה לו אחת מכליותיו, ונמצא שהתורם מכניס עצמו לספק סכנה, וכן לא יעשה לדעת הרדב"ז וסיעתו. ע"כ. וכן העלה הגאון רבי אליעזר יהודה וולדינברג אב"ד ירושלים, בספרו שו"ת ציץ אליעזר חלק ט (סימן מה). על יסוד דברי הפוסקים הנ"ל, ועל סמך דברי הרופאים שאמרו לו שמעשה הוצאת כליה אחת מכליותיו של התורם כרוך בסכנת נפשות, לכן העלה שאין לעשות כן, אלא אם כן יחליט סגל של רופאים מומחים אחרי עיון מדוקדק שהדבר אינו כרוך בספק סכנת נפשות לתורם. וכולי האי ואולי. ע"כ. אולם באמת שנמסר לנו מפי רופאים מומחים ויראי שמים שדרגת הסיכון בהוצאת הכליה לאדם התורם, היא מועטת מאד, וכתשעים ותשעה אחוזים מהתורמים חוזרים לבריאותם התקינה. ולפי זה הרי כל מה שהסכימו הפוסקים הנ"ל שאסור להכניס עצמו לספק סכנה, זהו רק בספק השקול, מה שאין כן בנידון שלנו, שבודאי שמצוה היא לתרום כדי להציל את חברו ממות בטוח. תדע, שבשו"ת הרדב"ז בלשונות הרמב"ם חלק ב (סימן ריח) כתב, שמה שפסק הרמב"ם (בפרק א מהלכות רוצח) שכל היכול להציל אדם מישראל מסכנה ולא הצילו עובר על מה שנאמר בתורה לא תעמוד על דם רעך, זהו גם כשיש קצת ספק סכנה למציל, כגון שרואה את חברו טובע בנהר, או ליסטים באים עליו, או

ציץ אליעזר
(חלק יו"ד
לשלוה אליו

זפתים שלום

ז רשאי חבר
יל חי חברו,
ו בספק סכנה

ה. כדי להציל
בי מרן הבית
יימוניות בשם
יל את חברו
זוא בספק. וכן
'ת יאיר (סימן
מציעא (סכ.).
חלק הדרושים
רמ"א השמיטו
'מב"ם והרא"ש
מהשלחן ערוך.
כתב במפורש
ודאי סכנה. וכן
גמו בספק סכנה
ספק שלו עדיף
ל חברך. ע"כ.
מיימוניות בשם
למי סוף פרק ח
ואפשר שהלכה
רו מודאי סכנה.
(סא.), ובמסכת

חיה רעה באה עליו, שבכל אלו יש קצת ספק סכנה למי שבא להציל, ואף על פי כן חייב להציל, ודוקא בשביל ממון חבירו אין להכניס עצמו בספק סכנה כלל, אבל להציל נפש חבירו חייב להציל. וכן הוא בירושלמי. ע"כ. והרי הרדב"ז עצמו בתשובה חלק ג (סימן תרכה) הנ"ל כתב שהמתחמד להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל חבירו מודאי סכנה הרי זה חסיד שומה, שספק שלו עדיף מודאי של חבירו. אלא ודאי שהוא מחלק בין ספק שקול, לבין קצת ספק סכנה כלשונו הנ"ל. וכן ביאר בעצמו בתשובתו בחלק ב (סימן ריח), שאם הספק של הסכנה נוטה אל הודאי סכנה, כלומר שעל פי הרוב ישנה סכנה, או אפילו בספק שקול של סכנה, אינו חייב למסור נפשו, ורק אם הספק של הסכנה נוטה אל ההצלה, אם לא הציל הרי זה עובר על לא תעמוד על דם רעך. עד כאן. וכן כתב בספר אגודת איזוב (בהשמטות שבמקום הספר). וכן פסק הערוך השלחן חו"מ (סימן תכו).

ולכן נראה שהעיקר להלכה שמותר וגם מצוה לתרום כליה אחת מכליותיו להצלת חייו של אדם מישראל השרוי בסכנה במחלת הכליות. וראויה מצוה זו להגן על התורם אלף המגן. ומכל מקום בודאי שיש לעשות זאת רק על ידי רופאים מומחים, ושומר מצוה לא ידע דבר רע. והשי"ת ישלח דברו וירפא לכל חולי עמו ישראל, כאמור שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר ה' ורפאתיו.

סימן פה

שאלה: האם רשאי אדם מצד ההלכה לבטח את עצמו ביטוח חיים, או שמא יש לאסור, משום שנראה כאילו אין לו ביטחון בהקדוש ברוך הוא, שביכולתו להעשירו ולהשאיר אחריו ממון רב לפרנסת יורשיו ולרווחתם, כי אין מעצור לה' להושיע ברב או במעט?

תשובה: בשוחר טוב (מזמור כג), שנינו, רבי אליעזר בן יעקב אומר, למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידך אשר תעשה. יכול יהא יושב ובטל? תלמוד לומר בכל אשר תעשה. אם עושה מתברך ואם אינו עושה אינו מתברך. ומבואר שעל האדם מוטלת חובת ההשתדלות לפרנסתו, אלא שעליו לבטוח בה', שעל ידי השתדלותו ימציא לו פרנסתו. ואמנם שנינו במשנה במסכת סוטה (מח): משחרב בית המקדש פסקו אנשי אמנה, שנאמר הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם, ומפרש בגמרא, אנשי אמנה אלו המאמינים בהקדוש ברוך הוא, כדתינא, רבי אליעזר הגדול אומר, מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה. אולם מבואר במהרש"א שם, שזוהי משנת חסידים, שמאמינים שהקדוש ברוך הוא זן ומפרנס לכל חי מקרני

ראמים עד ביצי כי גמר חסיד כ ע"ש. ומשמע שנ של אותו היום ולא יאמר כחי בפירושו למשלי בכל עניניו, ולא ידי עשה לי או ולא שימנע ממ מגונה, אלא ענ הצלחתו, וכמו הזה, וזכרת את תהלים (מזמור שום חשש איסו ועיין בתוספות שאסרו חכמים חייו, מכל מקו והכל הוי כדי ו בשום משא ומו שמא ילמוד מן סעיף א'). ומשנ לה' להושיע בו ולתת עמהם, ו דיימש בשו"ת והביא סמך לז את בתו קטנה לקדש בנותינו ואם יש סיפק סיפק בידו, ות' ואמונה בהשי"ו בענין היתר ה ואני רגיל לפי זרועו ומן ה' י של בשר ודם ו כי הקדוש ברוך

להתנות את תרומתו בקבלת פצוץ נספי על התבלה הכרוכה בכך.²¹⁹

תורמת איברים עבור תמורה

כשבת אסור לתרום דם, אלא אם כן הוא עת מלחמה, ואז ר' מנחם דם בבגן הדין, או שיש צורך בעירי דם לחולה, ואז אפשר להשיג דם מוכן בבגן הדם.²¹⁶

מזה עצם — יש מי שכתב, שצריך

לשכנע ולבקש מתוכם מתאים להתמקח לקיים מצות פיקוח נפש, ולהסכים לתרום מוח עצם למי שזקוק לכך, אבל אין להפעיל עליו שום לחץ וכפייה, ואפילו לחץ פסיכולוגי או חבוי, בגלל פחדו מקצת סכנה שבכך. אבל אם מדובר רק בצער, ואפילו כאבים, אפשר להיכנס להציל את חולתו, אם אין אחרים שיכולים לעשות זאת.²¹⁷ ואם חורם מוח העצם המתאים הוא קטן, אבל הוא בר-דעת ומסכים, מותר לקחת אותו כחורם; ואם הוא עדיין לא בר-דעת, יתכן שמותר להוויי להסכים עבורו כדי להציל בן משפחה.²¹⁸ ויש מי שכתב, שבכופים לחורם מוח עצם, מכיוון שאין סכנה בתרומתו זו, ויש בזה משום ילא תעמד על דם רעך, וכדי כפייה על הצדקה, וכדורא שכתופים קורב משפחה לכן, הקדוה קורב קדים, ובעיקר אב לבנו, וכן לאביו. כמו כן בית דין כופים על קטן לחורם מוח עצם מדין חנוך, ומכיוון שאין בזה סכנה עליו, אלא שתחילה יש לנסות לשכנעו להסכים לכן, ובכל מקרה ראוי החורם בכפייה

נ. בראיין, חוב, אסא, נא-גב, תשי"ג, עמ' 59 ואילן. [220] בברות כט א; רמב"ם הלכות תורה א ו; טמטש יד ומה ו. [221] שרת באהל של חדר, ח"א י"י קי, וראו מאמר של מ. יונתן, חוב, אסא, נא-גב, תשי"ג, עמ' 5 ואילן. [222] כך מבאר בפירושו בשרת השכיבא ח"א י"י יא, ובשרת החשיבא ח"א י"י קמה. [223] ראה במבחן תורת האדם שער

מחליף; ויש מי שכתב להייר תרומת דם כתנאים אלה.²⁰⁰ ונמוקם: מכיוון שאין סכנה בתרומת דם, יש חייב של ילא תעמד על דם רעך.

הורדושות²⁰¹

יש מי שכתב, שמותר לתרום דם לבן דם תמורת כסף, ואף על פי שאין זה לצורך פיקוח נפש לפנינו;²¹³ יש מי שכתב, שלכתחילה אין לקחת ממנו עבור תרומת דם, אבל אם הנהגה, חייב לשלם²¹⁴; ויש מי שכתב, שאסור לאדם למכור מדמו בשביל הורדתו כסף.²¹²

מותר ליהודי לתרום דם, גם אם ישתמש בו עבור גויים²¹³, וכן מותר ליהודי לקבל תרומת דם מגוי ומשי שאינו מקפיד על אפילה מאפלות אסוריות.²¹⁴

שכן הסיכון הוא מינימלי, חייב, כמו שהגוי. מנהגו ע"א מחייב מטעם זה להציל משום טביעה וכו'. ואף שלקחת אברים חלוקים כרוכה גם באסור גול וגם באסור חבלה, ויש דעות שאין אסורים אלא נדחים אפילו בפני בעי' נזקיו מחיים; סברו עצמי. וראה שר במאמר של חרב מ. הלפרין, אסא, חוב, מה-מ, עמ' 34 ואילן. ומה שכתב בשרת אגרות משנה חידד חרב י"י קער עמ' ה, שאין חרב לא תעמד על דם רעך בתנאי סכנה בלבד, מה במסגרת, אלא הוא חייב כשכח סכנה בלבד, מה שאין כן בתרומת דם רעך. [210] שרת אגרות משנה חורם ח"א י"י קי, הגרשין אויערבאך, שערם בשמות אבותם חידד י"י קי סקד. וראה במאמר של א.ס. אבותם המעיל, ניס תשנ"ה, עמ' 25. [211] שרת יושב משנה ח"א י"י רמה, וראה [212] שרת משנה הלכות חידד י"י רמה, וראה להלן ח"י 220 ואילן. בענין תרומת אברים בתמורה. [213] שרת יושב משנה ח"א י"י צג-צד. [214] שרת חלקת יעקב חידד י"י צג-צד.

תקפו תשובות

חושן משפט והנהגות

מותר, ועיין במ"מ פ"ב דשבת (הלכה י"א) ביולדת שאין אחת מאלף מתה ולכן כשאפשר ראוי לשנות וצ"ב. (ואף שעובר שאני שאין לו עוד חזקת חי, עיין בחידושי הגר"ח מבריסק הלכות רוצח שנקרא נפש להרבה פוסקים וכן לרמב"ם, וכשיש חמש אחוז ויותר שיחיה אין לנו להפקיר דמו ויש להשתדל להצילו, והיינו אם הוכח בעובדות שניצולו כמה פעמים ולא בתקוה והשערה בעלמא.

סימן תשלג

שאלה: בחורה צעירה לקתה בכליותיה ואחיה שואל אם עליו להתנדב לתרום לה אחת מכליותיו.

הרופאים טוענים שרצוי שאחד מבני המשפחה הכי קרובים יתנדבו לה כליה, ואחיה שהוא בחור מוכן ומזומן להקריב אחת מכליותיו, אבל נשאלתי מת"ח אחד מהו דין תורה אם חייב או מותר או אסור.

שורש השאלה שכיום היא ג"כ יכולה לחיות ע"י מכונת דיאליזה, רק צריכה להיצמד למכונה כל כמה ימים, ויש לה דיאטה חמורה מאד, ובהשתלת כליה יכולה לחיות חיים נורמליים ואפילו להתחתן, מאידך גיסא ספק איכא אם הניתוח יועיל שלפעמים גוף המקבל דוחה, ועוד שאין כאן פיקוח נפש ממש אלא להצילה מחיי צער.

ונראה פשוט שהאח אינו מחוייב לתרום הכליה, אף שמצות צדקה על הקרובים, אינו חייב לתת מאיבריו ובפרט מהחיוניים כמו כליה להציל אחר אפילו קרובו, ועיין רב"ז (ח"ג תרכ"ז) שמשפטי התורה כפי השכל וסברא, ולא יעלה על הדעת שיניח אדם לחתוך איבריו להציל נפש אחר ע"ש, וכן הבאתי במק"א דברי הגה"ק הגר"ל דיסקין זצ"ל שאפילו ספיקא דאורייתא לחומרא, היינו דווקא כשבקיום עכשיו יוצא מידי הספק, אבל אם גם אחרי קיום יישאר ספק אינו חייב, וגם כאן אינו ברור שמועיל ולכן פשיטא שאין עליו חיוב.

אמנם שמעתי מרופאים שאין כאן שום סכנת חיים לתורם, והוכח כן פעמים הרבה, ועיקרו רק צער כשעתו, ואולי גם מעט אי נוחות ואזהרות לעתיד, ובהשתלה יש סיכוי טוב שיציל אותה מחיים

קשים וצער כל ימי חייה, איני רואה בזה אסור, וכן הרדב"ז שפטר להקריב אבר להצלת חבירו וכמ"ש לעיל, כתב דמ"מ יש בזה מדת חסידות, ואשרי מי שיכול לעמוד בזה, וכ"ש אחותו שהיא מבשרו שקשה לו לראות בצערה כל חייה ותישאר בתולה בבית הוריו, אף שאין עליו שום חיוב להקריב חלק מגופו, מ"מ רואה אני בזה מדת חסידות ואשרי חלקו בזה ובכא.

סימן תשלד

שאלה: אשה החולה במחלת עצבים ואסורה להתעבר וללדת והתעברה אם מותר להפיל הולד.

במחלת עצבים לכד ודאי אין להתיר כל איסור תורה, וכ"ש איסור הפלה שעיקרה בגור רציחה, ולא הותר אלא במקום פיקוח נפש, או עכ"פ ספק פיקור, ולפ"ז ההיתר רק באופן שיש חשש חיו שתגיע למחלת שגוען אחר הלידה ועלולה לאבד עצמה לדעת.

מיהו גם בזה יש לצדד ולאסור מפני שני דברים: ראשית הגר"ח מבריסק זצ"ל בספרו מתיר רק מפני רודף, והיינו שהולד סיבת הסכנה ורודפה להורגה, אבל כאן שהסכנה מצד אחר ורק אחר הלידה, מסופקני אם יש בזה דין רודף, ועוד יש לצדד שרודף הותר להורגו רק אם בודאי הוא כרודף להורג, אבל כאן אינו אלא ספק שתגיע למחלה אסור, ברט נראה להתיר ולסמוך על דעות הפוסקים שלא תלוי ברודף וכשיטת הרמב"ם, רק נפש העובר לא אלים כמוהו, ונדרחה מפני פיקוח נפש, ולפ"ז אף בספק נדחה.

ובעיקר החשש שתאבד עצמה לדעת, במ"ח מסיק שאין חיוב להציל ככה"ג, דדומה לאכזיה מדעת שאין חיוב השבה, כן הוא הדין כמאבד עצמו לדעת, ודבריו צ"ב, אבל גם לפי דבריו כאן שהוכח שחולה היא, אין דינה כמאבד עצמו לדעת, כי המחלה היא שגורמת לה זאת ולא נעשה מדעת, ע"כ אנו חייבין להצילה.

וצריך לברר אצל הרופאים אם באמת יש יסוד סביר לחשש של איבוד עצמה לדעת. מיהו לפני ארבעים יום נראה להתיר אף בחשש בעלמא, כיון שהוכח ומאושר שקיים האי חשש, אבל מפני סתם

87

תשובות

מה שחורה דהיינו עצבנות פשוט שאין ל יש לכד אצל שני רופאים מובהקים מ למחלה אצלה. ואין לאדם להורות ולקב אלא בהכרעת גדול בתורה דוקא, כרא כזאת, הנוגעת לחמורה שבחמורו

סימן תשלח

שאלה: רופא יהודי שואל אם מ לגויה כדורים להפיל עוב

בתשובות מהרי"ט דן בזה ואין מסק (בח"א צ"ג וצ"ט), והנה ע רציחת עובדים בגוי חמור טפי, שנהו העובדים, משא"כ בישראל שאינו נהרג ע אלא דינו מסור לשמים בלבד, (כדאיתא גיז.) אמנם כל זה בעובר אחר מ' יום אבי נראה והואיל ושורש האיסור בעכו"ם ל הוא שנאמר "שופך דם האדם באדם", וקא כשיש בו צורת אדם, אבל עד ש שאינו אלא כמא בעלמא וכמבואר בספ"ו איסור בעכו"ם.

ומצאתי בשו"ת אחיעזר (ח"ג סימן ס להקל בקודם ארבעים יום שאין לנכרי, ואם כן אין איסור שאזהרתן זהו מבואר ב"תורת חסד" (אהע"ז מ"ב) וב פנח (נ"ט) וכן בשו"ת "בית שלמה" קט"ב), וע"ע בזה באגרו"מ חו"מ ח"ב סיני שאין הדבר ברור כן לכל הפוסקים, נרא בזה פלוגתא בין הפוסקים, שוב אין איסו דמיירי דוקא בודאי דומיא דעור וכמבז ע"ז טו, ואף דמיירי בספק במציאות, כה"ג ראוי להתיר לסמוך בגוי כדעת המי יהודי שבא לטפל בנכרי אזי איסורו ל שליהודיה אסור להפיל גם קודם ארבעי נפש וגם לא גרע מזרע לבטלה ועוד שיש הצלה בזה וכמ"ש.

מיהו כל זה במקום שחוקי הממשלה במדינות שלפי חוקי המדינה אכ ארבעים יום (כמו כאן בדרום אפריקא), מצווין על דינים, שיש לעשות אצלם במצוות שלהם כולל רציחה, א"כ יה להכשילם, ואף ש"דינים" משמעו דיני

קטב / תרומת כליות ממחוסר דעת / הרב משה הרשלי

ב) בשירות הרדביז¹ כתב שאין לו להכנס לספק סכנה כדי להציל חברה, ור"ל: שאלת ממני שראית בחוב² אם אמר השלטון לישראל הנח לי לקצץ אבר אחד שאינך מת ממנו או אמית ישראל חבך יש אמרים שאינך לנחל לקצץ האבר האיל ואינו מת, תשובה: זו מלת חסידות, אבל לא שמענו שיבא האלוהים עליו מפני חבדו, ועוד שמא על ידי חתיכת אבר אצ"ש שאין הנפש חלוקה בה ויצא כל עד שמת, ואע"פ דאדם חייב להציל חבדו בממנו אבל לא בסכנה איבריו, ועוד דהחיות נאמר בה דרכיה דרכי נועם וצריך שירא משפטי חיותו מסיבמים אל השכל והטברא וא"ר יעלה על דעתו שיניח אדם לסמא את צינו או לחתוך את ידו כדי שלא ימיתו את חבדו, הלכך איני רואה טעם לדון זה אלא מלת חסידות דאשרי חלקו, ואם יש ספק סכנה נמשות הר"ר זה חסיד שוטה דספקא דידיה עדיף מוחא דחבריה, עכ"ל.

סכנה להציל חבדו, ולא הנביר דעת שדעת הרדביז שאמור לאדם להכנס לספק דין הירושלמי להלכה, וכן הביאנו כמה מסקים³ משמו, אבל בלשונות הרמב"ם⁴ כתב: "מאלו ממוני אורינך דעתי כמה שכתב מה שכתב ור"ב כל הכול להציל ולא איירי בפי שיכול להציל בלא שיטמון המציל כלל בנפשו שיהיה יסור חמת כחול רשע שהיה יכול להצילו משנתו ולא העירו או כנה שיוצא לו צרות להצילו עבר על לא תעמוד וכו' — ולא זו בלבד, אלא אסילו יש בו קצת סכנה כגון דאחז טובע בים או לסתום באים עליו או היה רע"ש שיש בכל אלו ספק סכנה אפס חייב להצילו".

לכאורה דבריו סותרין למת שכתב בתשובה למעלה שהמכניס עצמו בספק סכנה להציל חבדו אפילו מוחא סכנה הרי זה חסיד שוטה, אבל המעין בהמשך דבריו של הרדביז שכתב: "הוי יודע שיש בכלל לאו זה שלא יעמוד על המסד ממוני חבדו, אלא שאינו חייב להכניס עצמו לספק סכנה כשיביל ממנו אבר להציל נפש חבדו או שלא יבא על הערה אפילו לספק סכנה דאיכא ספק סכנה חייב להציל והכי אינא בירושלמי, ומ"מ אם המסד נטות אל הוראי אינו חייב למסור עצמו להציל את חבדו ואפילו בספק מוכרע אינו חייב למסור נפשו ומאי חזית דמא דידך סומך ממי דילמא דמא דידה סומך טפי אבל אם המסד אינו מוכרע אלא נטות אל ההצלה הווא לא יסתמך ולא הציל עבר על לא תעמוד על דם רע"ר. חזינא דהרדביז פוסק בהירושלמי, אלא שמתקל בעצם ביסור, בין ספק גדול של סכנה או אפילו ספק השקיל, שבהם אסור לו להכנס לספק סכנה אפילו להציל את חבדו מסכנה ודאית, והוה שפסק בהתשובה שהוא בכלל חסיד שוטה, אבל כל מה

6 ח"י סימן חרבה.
7 אמר פניה חאידות סימן ר"א אות ה'.
8 הרדביז בלשונות הרמב"ם היה סימן רית.

החומר והמחלוקה

קטב

הרב משה הרשלי
ירושלים

תרומת כליות ממחוסר דעת ומחוסר דעת

ש א ל ה: אם מותר לקחת כליות מאדם שסובל משיתוק מוחין כדי להשתיל לאורן המבוגר שסובל ממחלה כליות ומקבל טיפול כדאליהו כדי להקל על סבלו. לדעת הרמב"ם יש סיכוי טוב ביותר בהשתלת כליות והלקוחה מקריב משפחה. היחיד הובא בהשבתו הוא אוחז בעציר המשותק, שהוכרח במסור דין ע"י בהמ"ש האורח והריו נחמני ע"י בהמ"ש באמטורופסין.

ת ש ו ב ה: החזילה בזה מתי החלטה באדם בריא, אם יש עליו חזיק לנדה את כליותיו כדי להציל את חבדו לחיים, ואם זו מחלוקה של דין החלטה שפסק הרמב"ם: שכל הנפיל להציל ולא תציל עובר על לא תעמוד על דם רע"ר. יסור המציה, בין שהמורס כליות עולל שמכניס עצמו לספק סכנה, סכנה ניתוח וכן חסרון כליות שאפשר שיצטרך לה במהלך הימים, אינו חייב להכנס לספק סכנה כדי להציל חבדו, ואפשר שאינו מותר לסכן עצמו להציל חבדו, לכן אסור להכנס לכל סיכון מצד נשמה ודמיון, יתר מכן, אפילו אם נכניה שא"ל בניהות והוצאת כליות סכנה כלל, עדיין יש לנו לשאול האם מחייבים לאדם להמסיר אבר חשוב, כדי להציל חזילה.

בסוף משנה הל' רוצח שם וכן בב"י: הביא מהנהגות מיטוניות בשם הירוש' דאפילו להכניס עצמו לספק סכנה מחייב אדם כדי להציל חבדו, ובב"י כתב המסד שיהיה ודאי והוא ספק, והמס"ע: כתב שהמחבר הרמב"ם השמיט דין זה מכיון שהמסקנים תרשונים לא הביאנו במסקנותם, ולכן השמיטוהו גם הם, וכן בספר אורחות חיים⁵ כתב שאין לאדם להכניס עצמו בסכנה כשיביל חזילה חבדו ממחלה ודאית. הרבה אחרונים⁶ דנו למרש שדעת רמב"ם חלוקה שאסור להכניס עצמו אפילו בספק סכנה כדי להציל את חבדו.

1 רמב"ם הלכות רוצח פרק א הלכה י'.
2 חזון משפט סימן חכ.
3 שם סק"ב.
4 א"ח כלל ע"ד לו והובא במ"א א"ח שם ס"ח.
5 עיין מחנה חינוך מצוה רל"ה, בה' זו זהב על המציה שם, עיין השולחן חור"ם שם, י' אליהו מלובלין סימן כ" (מה' ז') אגודת אורב טוף המסד, שו"ת מהר"ם שיק מצוה רל"ה, והמקד שאלה סוסי קטב, והאריך בזה הראשונים המב"ע יוסף ב"רע ישראל" ח"י חש"י (מקמור בה' והלכה).

רמאים ומומחים וראי שמנים שבדרך כלל אין סיכון בהוצאת כליה מאדם ברא רק לאחר קטן מאוד. נראה שהעיקר יש להחזיר לאדם בראי להורם כליה אחת מבליתינו להציל חייו של אדם מישראל הנתון בסכנת נפש במחלת הכליות, וראיות מצות נפשות להגן על החרם אף המגן, וכלל מקום בודא שיש לשמור זאת רק צ"ע רמאים מומחים, ושומר מצוה לא ידע דע, עכ"ל. הראשונים לא מתיחס לחומר שיש בהוצאת מעירים שאין בה סיכון יתר. וכן לענין הסכנה בברא שדמיון כיון שההוצאה מעירים שאין בה סיכון יתר. וכן לענין הסכנה להוציל ובעתיד הקרוב לא קיים שום חשש סכנה, כאשר הנסיון הורה אין לנו לחוש שסא לאחר זמן יאזע חולי דקא באחתה כליה הנשארה לתורם שזה חשש רחוק. וזה דומה למה שכתב בגורע בהדדא: שכל שאין חולה למנוח אין לחוש שפא הוא חולה לפנינו לעשות זאת ספק פיקוח נפש. וזה צריך עיון דרוב ההשתלשלות עם נעשים צ"ע כלית של קרובי משפחה קרובים מאוד, שלהם יש סכנים להשתלשלות קרובה ודרשיות סכנים להפגע גם כן צ"ע מחלה הנשחל, וישאר בלא תחליט של להשתלשלות וקליטת הכלית בלא דחיות, אבל מצידך עקול מאוד הקרוב שיש לו כלית שניה, למרות שאפשר שיעברו כמה שנים חלילה לו יש לו רגלים וחושש שכן בן מוחל חלה בזה, ואז דומה לעובדא דהנבי"א שאין כלל רגלים שיבא חולה מעין זה לפנינו. (מה שזה עקול לכא במקומות אחרים אין זה עושה לפנינו יותר פיקוח נפש).

(ו) ולכן להלכה נראה שאף שהרמאים אומרים שרוב הניתוחים מצליחים, בכל זאת ראוי שעצם ניתוח לעקידת כלית יש בה מגדל הסכנה, וכל פליחה של הנתן ההוצאה אברים חיוניים הוא גדר סיכון שאין להזיזו רק לצורך דחוף. אין בדינו לחייב את האדם לגדל כלית שלא ברור אם אין בה סיכון של גדר סכנה נפשית, ואפילו הרד"ב שכתב שחייב האדם להסתכן בסיכון הקרוב להצלה להציל חברו לא אמר אלא שחייב לצאת להציל טובע או לגרש היה וקערים שיש סיכונים שלא יאזע לו כל סכנה, אבל להכנס לגינתו ולעקור כלית מנוטף קרוב להצלה היו גדר של סכנה נפשית שבו לא הזכיר הרד"ב בהשוכנו שחייב מצד ספק הקרוב להצלה, ^{ההפך} אלא אדרבה סתם שאסור לו להכנס לספק סיכון כדי להציל חברו.

(ז) ולפי זה יש לחוש לכל ניתוח כזה שהוא בספק נפשו וכל הניתוח וכל הוצאה אלא בשביל הצלת חברו שחייב בה משום פיקוח נפש ולא העצמו על דם רעך שלדעת הירושלמי מכיין שהוא ספק גרזה מפני דאי של סכנת חביו. היינו דקא שהחבר נמצא במצב מסוכן ועל ידי ההשתלשלה הוא אפשר להציל. אבל אם החבר אינו במצב של סכנה גמורה אלא שאפשר שיעקל לו להקל עליו, וגם להוציא מספק סכנה כהבו ואחרונים: שפאילו לדעת הירושלמי אין ספק תחלה מתיירא לו להכנס לספק סיכון, ורק אם הוא ספק חביו דאי אמר שעליו להכנס בספק סכנה, אבל אם אין סיכוי או שהסכנה מסופקת הוי ספק וספקי, ונמצא שבמצב זה

12 השוכנת חביו יי קתי.

שחיתת מפתח שקול, כלומר שנוטה יותר אל ההצלה, זאת אומרת שיש סיכונים שלא יסתכן או ימלט מן הסיכון, חייב להסתכן כדי להציל חברו.

לפי זה יש מקום לומר שבמקרים שלנו שניתוח להוצאת כלית אינה מסוכנת ורמאים אומרים שהסיכון נמוך י, יש סכנה לחייב להחל כליה כדי להציל חברו.

(ב) ברם בהשוכנת שהסיכון נמוך י, יש סכנה לחייב להחל כליה כדי להציל חברו. תחלת חוליה והוא שכל עקידת אבר פנימי יש סיכון ואסור לו לספק להכנס לסכנת נפשות, ומדבריו משמע דלגל החייה אבר אין חלוי בנדרל הסיכון, וגם אין מקום לומר שיש הרבה אם זה ספק שקרוב להצלה או קרוב לספק השקול, אלא כל אבר שהנשמה תלוייה בו כל העושה זאת הוי חביו שנוטה ואסור לו להכנס לספק סכנה נפשית. בכל זאת אין סכנה שאדם צריך לחתור או לגדל אבר של עכור תחלת חברו שזה נוגד את הסכנה שהחורה אמרה דרכיה דרכי נועם ואין בה חיוב כלל, אלא שאם רצה להציל חברו כזה שאין בה סכנה נפשית מותר הרי זה מידת חסידות בעלמא.

(ד) ולחילוק זה יהא מקום לומר במוניני שיש לנו אמצעי חיסון והנאים ספיריליים, שאפשר שאשילו באבר פנימי כמו כלית לא היה הרד"ב אמר שדינו במסוכן, ואפשר שגם הסכנה של "דרכיה דרכי נועם" אינה אמורה אלא באברים חיצוניים כמו חתיכת יד ורגל וסימני עין שהנכיר הרד"ב, אבל בנתינת כלית שאחר זמן קצר הניתוח מבריא ומעלה ארובה ואין לאדם חוסר נתינת או בשה מבר. שאין בה בעיה של דרכי נועם, ויש גם לצרף דעת הרמב"ם ופסק במוטו בבאר היטב: שמוטו לעשות יד חברו משום פיקוח נפש של חברו.

אלא שלמעשה לא נפסקו לחייב את האדם לגדל כלית להצלת חברו, ואין בדינו להקל אלא להחזיר התנדבות מרצונו של האדם ורק במידת חסידות ואשר יוא חלקו.

הרבה מוסקים מוכריים את דברי החת"ב: "שחייב לשאלה של נער שסבל מהתקפות מסוכנת בבני המצרים שמוטו לעשות לו ניתוח מסוכן שאפשר שמוטו ואפשר שיגדל בה ופסדו בכאבו מכיון "דכבר דשו רבים וכן הם מעשים בכל יום ושומר סתמים ה". נתינתו כליות היום שכיחים ואפשר שיש בהם חיות של דש בו רבים. מותר אין זה ברור כל כך לומר שבנתינתם השתלשלה של כליות שבימינו הם שכיחים יותר ונעשה כזה דין. ויש בו רבים" שכן למעשה רוב רבון של המגשים בעולם אין עושין להם ניתוחים כאלו.

(ה) הראשונים והאחרונים יוסף שליס"א חשיב אודות חוליה כליות באופן רציני שנשפעת סכנה לחייו אם רשאי קרוב משפחה לחרום לו למנוח כלית להציל את חייו או מכיין שיש קצת סכנה בזה לחרום אין לו להכניס עצמו בספק סכנה, ואחר שהאריך בפיאור כל הדינים בזה הוא מסכם: דלמי מה שנאמר לנו משי

9 וזה מצינו של ר"י י. לוי על השולח ב"טעם" ח"ד.

10 יוסף קתי, ופי' נחל איתן סכ"א מאשות פ"א.

11 כחובות ח א.

12 ב"ב"י ישרא"ל פ"ט. שריד מאמרו של הגר"ם סינולמן למעלה עמודים קריק שור בזה.

(בפרט) שיש חשש שבמשך הזמן עלול להתפתח אצלנו בחילה כליות, שהיא מסוכנת מאוד אצל אדם בעל כליה אחת. ולפי זה נראה שאין אנו רשאים לעקור ממנו כליות (אין מניעל בזה אפילו הסכנות המפתחות והאפשרויות).

(ט) אבל יש לדון בזה מצד אחר. שאין ספק שאם היה בריא ובר דעת והוא יודע שהוא באחיו בזה החולה בן גילו ודמה, הוא התורם היחיד שיש לו קרבת דם והתרשה עם אחיו שיש בחולו להרדם כליות ושיש לה סיכויים להקלס ולהציל את אחיו ממנה מות חליים, בודאי תורה ברצון את כליות להציל את אחיו, אם כן אפשר שיש בידנו לומר שלמרות שאינו בר דעת ואינו יכול להחליט או להסכים מכל מקום יש לנו „אומדנא“ שמסתמא נחמא ליה שיקחו ממנו כליות לאחיו.

וסברא זו מצאנו¹⁶ לענין מי שנשתטה שבות דין ויודין לגבסר הנזק ומפנימים בניו ובנותיו שהם למעלה משם, וכתב הר"ן שם, דאף שהוא שופה כיון דרובא דאנשי נחמא ליה בהכי והו לא היה לו לצוות שנשתטה „מסתמא“ זגין אהן ואפילו לא אמיר יש לב"ד לירד לגבסר ולזון אותם עד שיגדלו כיון שמי שאינו זו אהן מנחה ביחור, ורוב בני אדם עושין כן.

וגם במהר"א י' כתב בסברא לבאר החילוק בין קטן ושוטה ודיל: מי שנשתטה מסתמא נחמא ליה שיונו בניו (בנותיו וגם שיונו צדקה מנכסיו) ואע"פ דבני יתומים לא אמדינן ואי אומדנא לפסוק עליהם צדקה ולפדות עליהם את השבויים, היינו משום דבני חורבא הם לאחר זמן ויכולים לקיים מצוה זו לאחר שיגדלו, אבל ה' שנשתטה זלא בר חיובא הוא לעולם עד אימת וגיבסר. ואף שאינו בר חיובא מ"מ נכוח הוא לו כשעניים נהנים מנכסיו.

וענין בקצרות החסד¹⁷ שחמה שוה גור „יאוש שלא מרעה“ והלכה כאביו שאינו בר יאוש. ואין זו קושיא שחסדון של יאוש הוא במקום שהדעת עושה חלות כמו בהפקדן של אבידה או במינוי שליחות בתרומה וכו', אבל במקום שאיז רצונו דעונו לעשות חלות הפצא של קנין אלא רק ירצו שחמא דעונו מסכמה מעריל גם אומדנא שאמדינן אותו שודאי היה מרובה מכה, ולפי"ז גם בעקירת כליות שרוב רובן של האנשים אם היו נשאלים לחת כליות להצלת קרובם הקרוב להם בנזק אב או אח מן המות לחיים, ודאי היו מסכימים ולפיכך אמר"י גם בגשתמה שבסתמא נחמא ליה, ובפרט במקום שחמא תחזי תלוי מאד באחיו, ואפשר שתפסם טובתו ההלילה יותר באבדן אחיו מאשר פקידה אחת מכליותיו, ובעקבות הגיחות וההשתחלה עשוי החולה להאריך ימים ולדאוג לאורך ימים לסובתו של החסוי.

ואף שיש חילוק בין אומדנא ביחס לממונו של מוננות וצדקה ובין תרומה אבר, שבממונו אפשר לקחת מן האומדנא למרות שנמצא זה חסר, אבל בבטילת אבר, זאת פעולה רצינית ולפעמים מסוכנת לא יועיל אומדנא. מכל מקום נראה

16 בחבנות מה ב, ועי' אהרנץ סימן צא שפסקו כר"ן ועי' ח"ט ובי"ש ואבני סילואים שם.

17 שו"ת מהר"ש חא סימן קנז.

18 סימן שנת.

של ספק וספק אינו חייב בהוצלה, ולרובי"ז במקום שיש סיכון של אבר פנימי אין מחשבים את זה ספק קרוב להצלה, מיהו עדיין אפשר שאם רצה להתנדב עצמו אין איסור בדבר כיון שספק שלו קרוב להצלה, ומידת הסודות היא.

וכינו לדון, שאם ההשתחלה באה רק להקל על מצבו של החולה ואין בהם ענין פיקוח נפש, משום הדין שאין לו לספק עצמו אפילו סיכון קטן על נפיה להצלה.

(ח) דמה בנידון השאלה שלפנינו שהתורם אינו בר דעת ושותק מחזין, ונראה שהוא מבזה אידיאליזם וסוגים בכוח הנפשי והוא מחוסר לגמרי כל כושר של הבחנה שכלית, והוא בכלל מה שכמה הרמב"ם י', „המחזיר בזהו שאין מבידין דברים שסותרין זה את זה ולא יבינו עניני הדבר כדרך שמבינים שאר עם הארץ — הרי אלו בכלל השוטים, והב"ד זה לפי מה שיראה הדין שאי אפשר לכוין הדעת בכמה"י. לפי הרמב"ם הקבוצה של מעמד מסורה לרשות והמשפיעה ההדדית, שכל מקרה יש לו דיון לפי עצמו, וקשה להגדיר זאת כמות.

בנידון שלפנינו נראה אין ספק שהוא נטול דעת לגמרי, ומעמדו בחלחה כיון ה"חידוש השוטה" (המש"נ) שהם מחוסרי דעת לגמרי ואין במקשיהם ובהבנתה המכלית כלום, ואינם מסוגלים לדאוג לעניניהם ואין חוקף לכל פעולותיהם, לגבי אנשים כאלו דאגים בהי הדינים למנות להם אפשרויות שיראג לגמור או לרכשו של החסוי, כמו שכתב הרמב"ם י', „השוטה והחולש הרי תן בקצתו ומעמידים להם אפשרויות“, וצריך לדאוג גם לצרכי המצוות חונש שלן, עושין להם לול וטובה וצדקה ושומר סתר תורה והסילין מחזות ומגילה ואע"פ שאינם מחויבים בצוות אלא כדי להתנה, וכן פוסקים עליהם צדקה כדי להתחייבם שיאצו עליהם שם טוב והם אמורים לכן מותר"י. כל זאת הם טובת היהמונים או החסוי, אבל אין האפשרויות מוסמד לעשות דבר שאינו לטובתם, ואין בכוח להסכים לכל פעולה שאינה לטובתם או טובתם.

ולסיכך גם בבעיה שלפנינו ודאי שאין האפשרויות רשאי להסכים שהחסוי מחזיר הדעת יחרום כליות, שאין רשאים לטול אבר מאדם בלי הסכמתו, והסכמת האפשרויות אין לה ערך. וכל שכן עקירת כליות שאין זו פעולה לטובה החורם, ואדרבה היא גורמת חבלה נסנית ונכרת ויש בה סיכון, וכל סיכון אפילו הקטן ביותר, מביאן דמה שמתירו לאדם בריא להכנס לספק סכנה הוא מחובתו להציל נפש חבירו, מה שאין כן באלו שאין להם חובה והצלה כלל שחלחה להחריד להם להכנס לספק סכנה, מפנילא אין לנו רשות להכניסם לספק סיכון כלל.

12 עי' פניני אור סימן צג, אגרות אורב שם, כלי חמה כי תמצא (קמ"ב) הרי"ח הלוי בסתמיצ (פניני קצו) וזהו מה שכתב בחתח יאיר סימן קטן שאפילו בספק חבלה חייב להכנס עצמו בספק סכנה.

13 רמב"ם הלכות עזות ט"ז הלכה ה'

14 רמב"ם הלכות חולות פ"ד הל' ע"ב ופ"ד הל' כ"ב ח א, חושן משפט ר"ז, ועי' אציקלומהיה חלומות ח"ב ערך אפשרויות.

15 כ"ב ח א והרמב"ם שם.

הלכה ורס"א

קכח

^{הוראה נאמנה}
^{הוראה נאמנה}
הדברים להשוות בזה שכל שיש אומדנא דודאי היה עושה כן אמרינו מסתמא
ניחא ליה.

אלא שמלשון הלשון של ר"שאלה"י שלפנינו שאם נעשה ניתוח והשתלה נקל
על כאביו של החולה, נראה שאין הנידון כאן בחששא של מיתה אצל החולה,
אלא פדיון מכאבים, אם כן אין כאן אומדנא כלל לומר דמסתמא גם בשביל זה
היה נותן כליותיו, וגם אין רשאים מן הדין להכנס לסיכון כדי להציל כאבים
וכדומה.

אחר שחקרנו אחר פירטי הנידון, מצאנו כי לחולה יש אהות יותר צעירה
ממנו, והיא אינה מוכנה לתרום כליות, והיא מצביעה כי התורם הנכון חייב להיות
האח החולה משותק המוחין, דבר זה ערער את ההנחה שרצינו לשער כי אם היה
תורם זה בר דעת אין ספק שהיה תורם ברצון ובהכנה, ומתוך כך רצינו לומר
שיש כאן אומדנא שגם האח המשותק היה נוח לו לתרום, שהרי האחות מסרבה,
ולמרות שאין סירובה מכוּוּש לנמרי את האומדנא מכיון שבמקרה יידן לדעתה
על אחיה הגדול המשותק חלה חובה זו, ואפשר שאם לא היה תורם אחר היתה
מתגברת ברצון, מפני מקום יש בסירובה זה לומר שאין בסתור מלא שנאח
המשותק היה מתרצה למסור את כליותו שלו.

תצ ערוך הלכות חובל בחבירו סימן תכה תכו השלח

(ד"ס ספ"ה), וכן הנחל נשאר באיסורו:

פר כתב הרמב"ם ז"ל (שם ס"ט), הנחל שנערפה בו העגלה אסור בזריעה ועבודה לעולם שנאמר 'אשר לא יעבד בו ולא יזרע', וכל העובד שם עבודה בגופה של קרקע כגון שתורש או חפר או זרע או נטע וכיוצא באלו הרי זה לוקה, ומותר לסרוק שם פשתן ולנקר שם אבנים שזהו כמי שארג שם בגד או תפרו שאינה מלאכה בגוף הקרקע, לכך נאמר 'לא

יעבד ולא יזרע' מה זריעה בגופה של קרקע אף כל העבודה שנאסרה שם אינה אלא בגופה של קרקע. עכ"ל. וכתב עוד (שם ס"ח) דאנשי עיר הקרובה שנתאחרו ולא הביאו עגלה ערופה כופין אותן ומביאין ואפילו לאחר כמה שנים, שחייבי עגלה ערופה שעבר עליהן] יום הכפורים חייבים להביא אחר יום הכפורים. עכ"ל. דיום הכפורים אינו מכפר רק על אשם תלוי כשלא הביאו קודם יום הכפורים כמבואר בכריתות (ס"ה) וברמב"ם פ"ג משגגות (ס"ה):

תכו חייב אדם להציל חבירו בין בגופו בין בממונו וכו' ד' סעיפים:

על כבודם ויש לילך עמו או עם חבירו עד לפני שער העיר או לכל הפחות ד' אמות:

ג גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור כגון בקור חולים ונחום אכלים והוצאת המת והכנסת כלה והלוית אורחים, אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הם בכלל 'ואהבת לרעך כמוך' (שם פסוק י"ח), וכל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה להם. ושכר הלוית אורחים מרובים מן הכל, והוא החוק שחקקו אברהם אבינו ע"ה ודרך החסד שנהג בה מאכיל עובדי דרכים ומשקה אותן ומלווה אותן (ע"י גדולים כ"ה ל' ונמלך מכלים ל' ב), וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה שנאמר (נחש"ט י"ז) 'וירא שלשה אנשים [וגו'] וירץ לקראתם' ואמר להקב"ה 'אל נא תעבר מעל עבדך' (שם פסוק ג') והניחו והלך לקבל האורחים, ומצות הלויתן יותר מהכנסתן [נמנ"ס שם (ה"א-ב)]:

ד הפוסקים הביאו בשם ירושלמי (ע"י מרומות פ"ח ה"ד) דחייב אדם להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להציל חבירו, והראשונים השמיטו זה מפני שבש"ס שלנו (נדה ס"א, ונפס"ט שם ד"ה לעמרינו ע"י פתחי משכב סק"ט) מוכח שאינו חייב להכניס את עצמו, ומיהו הכל לפי הענין ויש לשקול הענין בפלס ולא לשמור את עצמו יותר מדאי ובוזה נאמר (מכיל"ט כ' ג') 'ושם דרך אראנו בישע אלהים' זהו ששם אורחותיו, וכל המקיים נפש מישאל כאלו קיים עולם מלא, ועיין יו"ד סימן רנ"ב:

א א הרואה את חבירו טובע במים או ליסטים באים עליו או חיה או שאר מין צרה ויכול להצילו בעצמו או לשכור אנשים להצילו ולא הציל, או ששמע שונאים מלחשים לעשות לו רעה ולא הודיעו, או ידע שאנס רוצה לאנסו לחבירו והוא יכול לפייסו ולא פייסו, וכן כל כיוצא בדברים אלו עובר על 'לא תעמוד על דם רעך' (ויקרא י"ט טו), ומ"מ אם הצילו בממון מחוייב הנצול להחזיר לו אם יש לו נטור (פ"ה). וכ"ש שמחוייב להציל את חבירו מכל תקלה ונזק שאחרים רוצים להכשילו, וכ"ש שמחוייב להציל נזק רבים, לפיכך אם יודע באחד שעושה דבר שקרוב להיות נזק לרבים או אפילו ליחיד מחוייב למחות אם ביכולתו למחות, ועיין מ"ש בסימן שפ"ח:

ב מצות עשה מדבריהם ללוות אורחים, ואמרו חכמים (טו"ט טו:) כל מי שאינו מלווה כאלו שופך דמים, והרי זהו וידוי ב"ד בעגלה ערופה כמ"ש בסימן תכ"ה סעיף ס"ו, וכופין ללויה כדרך שכופין לצדקה, ובי"ד המתקנים שלוחים ללוות אדם העובר ממקום למקום אם נתעצלו בדבר זה מעלה עליהם הכתוב כאלו שפכו דמים, ועכשיו לא נהגו כזה מפני שאין הולכין ברגל אלא נוסעים בקרון ואינו נוסע לבדו [נ"ל]. וכמה שיעור לויה הרב תלמיד עד עיבורה של עיר, ואדם לחבירו עד תחום שבת, ותלמיד לרבו עד פרסה, ולרבו מובהק עד ג' פרסאות [נמנ"ס פ"ד מאכל (ה"א)]. וכתב רבינו הרמ"א בדרכי משה (ס"א ב) דבזמן הזה מוחלים

תכו מצו

א א מצות עשה

(כ"ה)

דמים בביתך,

(ה"א) דדוקא בבי

הבקר וכיוצא ב

(דברים פסוקא רכ"ט)

ויש שתירצו (כפ"ק)

דמעקה תלוי בכ

(ה"א) והרמב"ם (ס"ה)

ולפיכך פסק דנ

דקיי"ל ביו"ד כ

במזוזה ודאי ש

יש מי שאומר

להיות שבמעקה

תדיר לא חיישין

ב [סמ"ע (סק"ט)]. וכן

ד' אמות פטורו

ואינה מקום דיר

והיינו שהאורך י

דהוי מקום דירה

חייבת כמ"ש ביו

החולק שם במז

סכנה

ג ב בית של שני

דכתיב

למעוטי שותפות,

הנופל ממנו' לא

משתמשים שם,

למעוטי בתי כנסי

עשויים לדירה, וא

לפי שאין בהם

בסימן ש"ד (פ"ה)

השוכר

ג כתב הרמב"ם

מעקה צר

מעקה, ובכמה מק

מברכין כמו שיתנו

(ה"ט) לברך שהחיינו

שהחיינו, ואנן לא

כ"ב (פסחים ה' ג) וא

ונראה לענ"ד כי אלמלא היינו דנין באיסור יציאה מה"ת בודאי היינו אומרים דספיקא דאורייתא לחומרא ואסור לו לצאת. אבל מדברי הקרא נראה שזהו עונש של כריתה והבדלה מכל העולם כמו שפירשנו, וכלל הוא בכל עונשי הגוף דמספיקא לא נוכל להענישו, משום ושפטו העדה – והצילו העדה. וכמו שלא מלקינן מספיקא כן גם לא מחייבין גלות מספיקא ולכן פוסק הרמב"ם במיתת אחד חזור, דכיון שלא איפשטא בעין אין לחייבו בגלות.

ובאמת כל דין זה של „שמה תהא דירתו וכו'" – נזכר רק במשנה זו, מפני ששם הודגשה ביותר עד היכן מגיעה הכריתה וההבדלה שלו מן העולם עד שהוסיפו כי אפילו אם כולם צריכים לו ואפילו שר צבא כיואב – אינו יוצא, זאת אומרת אינו מחויב לצאת, מפני שהוא ממש כגברא קטילא לגבי כל העולם. וכשנודמן לי לומר פירוש זה על המשנה לפני גדולי תורה שבחוהו רבנן.

(ט) היוצא מדברינו כי אין משם ראייה לספיקא דידן, אי מחויב להכניס א"ע לספק סכנה כדי להציל חברו מסכנה ודאית ולא מצינו בפירוש כי הבבלי פליג ע"ו, וצ"ע.

ברם מכיון שכל הפוסקים לא הביאו דין זה כלל ודאי שאין לחייבו בכך ומספיקא נדון בזה דין חיך קודמים. אלא שצריכין להגדיר מהו ספק סכנה, שאין לומר כי כל חשש ופקפוק מצד זה שמוטל עליו להציל נפש יחשב לספק. למשל אם איש טובע בנהר ויש אדם היודע לשחות ויכול להצילו אלא שחוכך בדבר שמא יזיקו לו המים הקרים ויצטנן ע"י כך – האם זה ספק סכנה מקרי? או כששומע קול צוחה של שכנו הקורא לעזרה מפני שאנשים התנפלו עליו היתכן לומר שיהי פטור מלעזור בכל מקרים כאלה מפני החשש שמא יפגעו בו? הוה אומר שדבר זה צריך הגדרה.

ונראה לי כי ההגדרה פשוטה, ע"ז שנעריך את מדת הסכנה בנסיבותו של האיש להציל את רכושו מנזק. האומדנא צריכה איפוא להיות כך, אם היה נמנע מלקפוץ אל הנהר להציל את רכושו ששטפו נהר מפני חשש סכנה של קרירות המים – נראה שיש בזה ספק סכנה, או שהי' מוכן להפקיר את סחורתו וחפציו ובלבד שלא יצטרך לצאת למקום ההתנפלות וכדומה, אולם אם מפני נזק גדול לא היה נמנע זה מוכיח כי באמת אין כאן סכנה ובודאי מחויב לבוא לעזרת חברו שנאמ' לא תעמוד על דם רעך וזה פשוט.

,

(א) ובנוגע לסכנת אבר אם הוא דוחה שבת ונחשב לאונס גמור מצינו פתימה בדברי הפוסקים ויש מהאחרונים שדנו בזה. דבאוי"ח סי' שכ"ח איתא כי על סכנת אבר לא מחללין שבת ואילו בש"ך יו"ד סי' קנ"ז ס"ק ג' כתוב

פיעוק ה' רואה ספניה שיש בה ישראל דבטורפה בים, וכן נרד שוסף (יב) חידד
הגדרה מפני אגם, מצוה על כל אדם לחלל עלגלם שבת (ו) כדי להצילם
(ועי' סוף סימן ע"ו מי שרלוים לאסור לס' ממלוק טלוי עגס).

נשמת אברהם

ידע הרפואי של זמנם שלא היה להם השמיטו ג"כ. ובפ"ח³⁶ כותב בשם ספר
אפשרות לטפל בחולה שלא נשם, על אף
שעדיין היה לו פנימות חלב, ולכן היה
אסור לחלל את השבת על חולה כזה.
וממילא הימצאות או העדרות של פנימות
חלב לא היתה משנה מבהנה רפואית (וגם
הלכותיות) לאדם שלא נשם. אולם בזמננו,
שניתן לטפל בחולים כאלה ע"י הגשמה
מלאכותית, עיסר לב, מכת חשמל
והרפואות, ודאי שצרכים לחלל עליו את
השבת, ואפי' אם אינו נשם, כל זמן שיש
סיכוי כלשהו שיעד אפשר להצילו. וכן
כותב השו"ת אג"מ³¹ והראש"ל הגר"ע
יוסף שליט"א³². וראה גם להלן סי' של
סיק' ט לגבי חילול שבת עבור תינוק בן
שמונה.

(1) כדי להצילם.

1. הכנסת עצמו לסכנה להציל חביו.
מובא בב"י³³ בשם הירושלמי³⁴ שצריך
אדם להביט עצמו בספק סכנה כדי להציל
את חביו שנמצא בדאי סכנה. אולם
בשו"ע, גם מרן המהר"ר בודאי סכנה. אולם
השמיטתו את הדין הזה, וכותב הסמ"ע³⁵:
י"ל דכיון שהפוסקים הרי"ף הרמב"ם
הרא"ש והטור לא הכירו בפסקיהו, מ"ה

צינונים והערות

(31) ידד ח"צ סי' קלב. (32) ספר ליתת חן סוף אות עג (עמ' קמח). (33) חר"ם סי' תכז. (34) תולדות סוף.
פס"ט. (35) סיק' ב. (36) סיק' ב. (37) דהו סא ע"א וסנה' ע"א, וראה בערך לג' שם. וראה במהר"ם שק
על המצות מצוה רחוק. ושו"ת צ"ח אליעזר ח"ט סי' מה. (38) סי' רב סיק' א. (39) וראה מ' בודי' סי' קמ
בפ"ט סיק' ט. (40) מצוה רח' סיק' ב. (41) סי' אלף ג' (תרנ"ז). (42) בחדושי על כטובת סא ע"כ דה
מ"ס סכנה איתא. (43) ידד סי' קב סוס"ק ג. (44) ללשונת המב"ם סי' אלף תקפ"ח (רח"ל).

תקב

על פי מחלוקת שבת סי' שש

נשמת אברהם

אם הספק אינו מוכרע אלא נוסח אל
ההצלה והוא לא הסתכן ולא הציל, עבר
על לא העמוד על דם רצח. ושמעתי
מהראש"ל הגר"ע יוסף שליט"א שמה
שהדברי' כתב בהשוואה מודרנ' כנראה על
המבנים עצמו לספק שקול כדי להציל את
חביו מודאי סכנה. וראה בשו"ת צ"ח
אליעזר⁴⁵.

וממשיך הפ"ח⁴⁶, גם בשם האחרות
אזכר, דאלים צריך לשקול הענין היטב אם
יש בו ספק סכנה, ולא לדקדק בזה.

כאותר שאמר סי"ע אלו מציאות⁴⁷ גבי
של קודם לכל אדם, שכל המקדק
בעצמו כן. סופו בא ליד כן, וכ"כ
בשמו"ע⁴⁸. וכ"כ הערוך השולחן⁴⁹ וי"ל:
ומהו הול לפי הענין, ויש לשקול הענין
בפ"ס ולא לשמוע א"ע יותר מדאי, ובהו
נאמר ושמ ארעו בשע אלפים, וזה ששם
אורחותיו, וכל המקיים נפש מישאל כאלו
קיים עולם מלא. וראה מה שכתבתי כרך ד
סי' תכז סיק' ב (עמ' רט).

2. מצותות רפואיים לטובת חולות. לכן
פוסק הגר"ע אליעזר⁵⁰ שאדם מותר לו
למסור את עצמו למסירות בנפשו לטובת

חולה אחו וגם מקיים מצוה בכו, אמנם
זה רק בתנאי שהרפואה קובעים שאין כל
סכנה בדבר. אולם האגרות משה⁵¹ כותב
שהיה מותר להביט עצמו בספק סכנה
כדי להציל את חביו מודאי סכנה.

צינונים והערות

(45) חר"ם סי' טו פ"י סיק' ג. (46) חר"ם שם. (47) לג' ע"א. (48) חר"ם סי' רטו סי' א. (49) חר"ם סי' תכז
פס"ד. (50) ידד ח"צ סי' קא. (51) ידד ח"צ סי' קמ' עמ' ו'. (52) חר"ם סי' מה ח"ט סי' כה פ"י. (53) ספר דת
ישראל (54) דהו סא ע"א וסנה' ע"א, וראה בערך לג' שם. וראה במהר"ם שק
על המצות מצוה רחוק. ושו"ת צ"ח אליעזר ח"ט סי' מה. (55) שם ח"ט סי' כה פ"י. (56) מרדכי גי' תכז
שליט"א.

סעף פ כל הוצאות להוציל (ו) חוזרים בכל ימים למקומם

נשמות אברהם

שפיר חייב לכוון כל ממונו, אולם לטיפול בחולה מסוכן אחר. אולם מותר כשדוענין ידוע ומפורסם לרבים סומכים לו לחזור והביטת עם נהג עכרים (והיה בחובותה ציבורית עם נהגים עכרים), כי החזיר סופו משום החזרתו רק באסור דרבנן⁶⁹. זהו כנראה שיהיה בתוך החתום, וגם לא יצאנו כל משא במקום שאין בו עירוב. ושמעתי במו"ד הגר"י נרבינו של"סי"א שדופא בן שנקרא באופן דחוף לביד"ח לבצע טיפול (כנ"ל לענין חולה עם המקף ל כ טרד ולפתח אותו כל רם שנסתם, כשכל דקה חקה של איחוד גורם להפסד של שורר ה"ל והחמורה מצב החולה) ולכן חייב לבוא במכונתו, שאין לו לחזור הביתה אלא ע"י נהג עכרים ויצטרך להשאיר את מכונתו בביתו. וזל האפשרות החזקה שאלו יקראו אותו שוב באותו שבת למקרה דומה, יבקש משכן (רסוד הענין לפני שבת כלל קבלת הגירות השייכים להוציא) שישאל לו את מכונתו כדי שיזכר לנסוע מיד לביד"ח.

מאדך כתב הגר"י זלכרשטיין של"סי"א⁶⁵ ששמע מהגר"ש אלישיב של"סי"א שאין אדם חייב ליתן יותר מחומש נכסיו להצלת נפש מישראל. וטעמו הוא שמקור החיוב להוציל נפש הוא מהפסוק "והשבות לו" שבא לרבות השבת נפשו. אם כן כשם שעבור מצות השבת אברהם אין אדם חייב להוציא כל ממונו, כך עבור הצלת חיי חבירו, עכ"ל. וראה להלן סי' תרנו ס"ק ג (משפט). וראה להלן סי' של ס"ק כב (ענין הקלד) לגבי הצלת עובר כשמונחים את אמו לסכנה.

(1) חוזרים.

1. כדי שלא להכשילם לעודד לבוא שלא יצאו להוציל עוד⁶⁶. וראה להלן בשו"ע⁶⁷ ובמג"א⁶⁸ שמוחו להם לעבור רק על איסור דרבנן ולא על איסור תורה. ולכן דופא (או כל אדם אחר) שנמצא בשבת לשם הצלת נפש, אסור לו לנסוע בחוזה לביד"ח חייבים לגור בקרבת מקום עבודתם מערב (א"כ קיים חשש קרוב שדוקק לו שוב

ציונים והערות

(65) ספר אסא ב"ד ט תשס"ד ע"כ 41. (66) סי' ס"ב ס"ק כ. (67) סי' ת. (68) סי' תנו ס"ק יח. (69) שיהי צד אלעזר חייא סי' לת ששי"ב פ"ב סי' סט.

נשמות אברהם

והחות יאיר. וי"ל דעק"א⁷¹: הנה מוכרי חשבות חות יאיר (סי' ק"ט) מביא דאם הוא לאו שאין בו מעשה ה"ל כמו לעבור על עשה, ואינו צריך ליתן כל ממונו, ועיין במשכנות דבר (סי' חנו ס"ק ז), ואולם בשו"ת הריב"ש (סי' שפ) מביא דכל שהוא לעבור על לאו, אף באין בו מעשה, צריך ליתן כל אשר לו ולא יעבור, עכ"ל. וראה שם בפ"ח⁷⁰ שמביא שגם הפמ"ג (א"י"ח סי' תרנו, א"א ס"ק ח) וכן פוסקים אחרים כתבו כהחת יאיר, עיי"ש.

רש להביא ראה דשאני הלאו של לא תעמוד, ושכן חייב אדם לכוון אפילו כל ממונו כדי להוציל את חבירו מסכנת נפשו. כי הנה איתא בגמ'⁷² מניין לדואה את חבירו טובע בים שהוא חייב להצילו, ת"ל לא תעמוד על דם רעך, ומקשה הגמ', והא לא ילפין מקרא זה שהחובות לו לאבידת גופו, ומתוך אי מהם היא ה"א בפשיה, אבל למישרת ומיגר אגורי אימא לא, קמ"ל. וכתוב הר"ן, לא למישרת ולא תעמוד על דם רעך משמע הכי, דהא אפשר ולא איתא קרא אלא לגמרי, אלא דמיתורא וקרא הוא דמורכבין ממונו, עכ"ל. ולכאורה מה רבותא של הפסוק לא תעמוד, הלא גם על המצות עשה של והשבות לו חייב להוציא עד חומש⁷³, ואפשר שבא להוסיף שהחייב להוציא אפי' חבירו טובע בנהר ואין מי שיעזר אותו

כותב הגר"ש אריעבאך זצ"ל⁷⁴:

בענין החיוב לסמן את ההצאות להוציל חיי של חולה מסוכן בפשטות הגמ' בסנהדרין ע"כ ע"א רואים דחייב לעשות הכל להצלתו ואם לאו הוא עובר בלאו של לית על דם רעך (לענין פשוט שהחולה עצמו שפיר חייב אפי' לפרוע לו), ואם נאמר דעל לאו שהחיוב מצוה ליכא חיוב לכוון כל ממונו, מ"מ מעשר או חומש מיהא חייב, ובפ"ט דמסכת יומא שלא זה הרכה יותר חמור ופסיד חייב לכוון כל ממונו. אך לצעור נתקלים בזה תמיד ולא ערשים כך, ושמעתי דהגאון ר' ישראל מסאלאט זצ"ל הסתפק הרכה בענין זה. ולמעשה דאי נראה דכבד"ג שדואה את חבירו טובע בנהר ואין מי שיעזר אותו

ציונים והערות

(71) יד"י סי' ק"ב פ"א. (72) שם ס"ק ג. (73) מנהגין פ"א. (74) ב"ק פ"ב חטו"ת א"ל"א, איתא ש' חתך דואה במ"ב וביד"ל שם. (61) חז"ם סי' תנו ס"ק כ. (62) איתא חס' ח"כ פ"ב ענין חומש ס"ק כ. (63) יד"י ר"ש ר"ב וראה מה שכתבתי בהמשך ב"ד כב חס' חס' ע"כ ע"כ. (64) מנהג שלמה תריגה סי' פ"א ח"ד.

נשמות אברהם

שכט סי' ק"ו (עמ' תקפ) וברך ד חור'ם סי' ז (פ"ב). עצם בזמן ניתוח של חולה הזקוק לניתוח אורטופדי שולחים לעצמם העצם שולקחה ממנו לבנן עצמות ולנת לחייב לאדם ליכנס בספק סכנה בחולה אחר הזקוק לו.

חבר מודאי סכנה וכו', אבל יהיה מותר לו לעשות כן דעכ"פ יתפל נפש משראל. וכן פוסק הציץ אליעזר¹⁹² שאם לפי אפשרות סבירה, לא יצא מזה נזק לבריאות שלו, מותר לאדם להרב אבר מאיברי כור שישהולו את האבר בטופו של הכור והמצא במצב מסוכן, וגם למצוא גרולה מאי של הצלה נפש משראל וחדש לו ולכן השהולת כליה, ממוגרב חי וברא להכור המסוכן, חריה מותרת אם החליט צוות של רופאים מומחים, אחרי עין מדויקת כדבר, שאינה כרוכה בסכנת נפשות למתגר¹⁹³, עכ"ל. וכן פוסק הראשון הגויס יוסף שלישי¹⁹⁴ אולם כותב המנחת יצחק¹⁹⁵: ובד"ד בודאי איכא סכנה על הניתוח בעצמו, וגם להבא על חסרת כליה שלו, וגם מה המשמע לכאורה והפולגות רק אם צריך או לא, אבל מותר אם רוצה, כל זה דקא אס יכריס עצמו לספק סכנה ציל את הכירי כבדור, ועי' בזה בספר כלי המדה על התורה פ' תצא בדע"כ מרפי הספר, ויש לברר כל זה וכתבתי כמה רק להעיר, עכ"ל. וראה מה שכתבתי לעיל סי' קנו מסיק ד ר"ה אך כתב לי (עמ' קיג) בשם הגרש"ז אורעבאך זצ"ל.

שכט סי' ק"ו (עמ' תקפ) וברך ד חור'ם סי' ז (פ"ב). עצם בזמן ניתוח של חולה הזקוק לניתוח אורטופדי שולחים לעצמם העצם שולקחה ממנו לבנן עצמות ולנת לחייב לאדם ליכנס בספק סכנה בחולה אחר הזקוק לו. חסכ"ם אחי מר"ד הגר"י נירבירט שלישיא שכרן שאין מצוה לקב"ר את העצם וגם אין אסור ליהנות ממנו (כי נלקח מן החי - ראה להלן סי' שטס סי' א) מותר לעשות זאת. וראה להלן שטס סי' ב (עמ' תקמז).

ז(ג). ביח עצם. כאן אין כל סכנה של מיעוט מבחינת התורם, אך יש סכנה של מיעוט ומיעוטא עקב ההדמה כללית בזמן לקחת מוח העצם ממנו (מדדסים את התורם עקב הכאבים מורכ השאבות במורק ומחט). כאן לכאורה לכל הדעות יהיה מותר, ומצוה לקב"ר משפחה לנח את עצמו לעת הצורך כדי להציל נפש משראל המסכים אחי הגרש"ז אורעבאך זצ"ל. וראה מה שכתבתי להלן (ז) לגבי חרומת חאי נזע.

ז(ד). רב נשאל האג"ע¹⁹⁶ אם מותר, לתרום דם לבנן הדם כשאין כאן חולה לפנינו, ומי יודע אם יבוא הדם הזה לחולה שדוחים איסורים בשבילו, ואם רשאי בשביל הדיח שמשלמין בעד זה שהוא צריך להמעות. וכתב: שיש טעם גדול שלא לאסור, דהא מצוה שבודדות הקורמים חי נהגין להקדיש דם אף רק לאקלי, כמפורש בשבת דף קכ"ט וכו'.

ולכן אף שגשגתה אח"כ כמו בזמן הגרש"ז אורעבאך זצ"ל.

ציונים והערות

(191) ידד ח"כ סי' קפ"ע ע"ד. (192) חו"ס סי' כה פ"ד. (193) שם ח"ס סי' מה. (194) שירת חתה רפת ח"ה סי' ע"י. (195) חו"ס סי' קפ. (196) חו"ס ח"ה סי' קפ.

נשמות אברהם

ז(ג). לחולה שיש בו סכנה - פל"ה. מורכב כאן על מת לכל הדיעות דהיינו שאין לו כל סימן של פגיעות של חלב, ריאות או מוח. המנחת יצחק¹⁸⁶: מצטט את הירב"ב במשנה (ח"ג סי' תרכ) שכותב בזה"ל: וחי דרכיה דרכי נעים וצריך שמשפטי תורתנו יהיו מסכימים אל השכל והסברא, ואך יעלה על דעתנו שיצא אדם לסמא את עינו או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא יסחט את הכירי, ואלך איני רואה טעם לידן זה, עכ"ל.

ומכאן המנחת יצחק: וכ"ז שייך אף בניתוח מת ומכ"ש לחתוך איבר לצורך חי, אף בחולה לפנינו, כי אין יעלה על הדעת לעשות כן אם מת גדול הדור או נשיא שברשאל, ואם היה מצוה, גם אצלם שייך מצוה, ואם ל"ה מצוה אצלם, גם באיש פשוט ל"ש מצוה, דהתורה ניתן לכל, אלא עכ"פ דל"ש מצוה בכח"ה, עכ"ל. ואין הציץ אליעזר¹⁸⁷: וכן גורה התורה על מת דכ קבור הקברו. ולכן אינו רשאי לכטל ממנו חיוה זה אפילו משום הצלת נפש. וגם אחרי מחרתים על כך, דקיים המצוה דכ קבור הקברו כמאמרה ובשילומה הכתובה במת נאמרה על החיים.

אך כותב הגרש"ז אורעבאך זצ"ל¹⁸⁸: פשוט הדבר שחייבים להקריב אבר מן המת עבור ספק הצלה של חי מסוכן לפינוי מבלי להתחשב כלל עם רצון המת עכ"ל. ועיין בדבריו בכרך א אי"ח סי'

ז(ד). עור. כתב לי הגרש"ז אורעבאך זצ"ל: שאם נמצא לפנינו חולה עם כריות גדולות כך שהוא במצב של סכנת חיים, מותר לקחת עור ממנו (אפילו ישראל) כדי להשתילו לחולה, הואיל ולמצעה לא חוששים לעת הגאון בעל ערוך לנר להמובא לעיל סי' כ"ב הערה (110).

3. השתלת חלקים מתורם חי וברא. הדבר חלי באם מותר לאדם להכניס את עצמו אפילו לספק סכנה כדי להציל את חבירו מודאי סכנה. ועיין מה שכתבנו בהמשך¹⁸⁹ שהדבר¹⁹⁰ כותב: שאפילו יש בו קצת ספק סכנה (להמציל) כגון ראה אותו טובע בים וכו' שיש בכל אלו ספק סכנה אפ"ה חייב להציל וכו'. וה"מ אם הספק נוסה אל הדאי, אינו חייב למסור עצמו להציל את חבירו, ואפילו בספק מוכרע אינו חייב למסור נפשו דמאי חזית וכו', אבל אם הספק אינו מוכרע אלא נוסה אל ההצלה והוא לא יסתכן ולא הציל, עבר על לא תעמוד על דם רעך.

עכ"ל. ועיין בדבריו בכרך א אי"ח סי' (186) חיד"ו סי' ז אות ב. (187) חו"ס סי' צא ראה שם אות ה וי. (188) מנחת שלמה תרנ"ה סי' פו אות (הא) ר"ה ומפלא. (189) וסן חשכ"כ ע"כ. 31. (190) לשונות המכ"כ סי' אלקי חקפ"ה (ח"ח).

ציונים והערות

(186) חיד"ו סי' ז אות ב. (187) חו"ס סי' צא ראה שם אות ה וי. (188) מנחת שלמה תרנ"ה סי' פו אות (הא) ר"ה ומפלא. (189) וסן חשכ"כ ע"כ. 31. (190) לשונות המכ"כ סי' אלקי חקפ"ה (ח"ח).

ולכן נחלקו לטעול ענינות שצדקם של מתיים, וכוונתו צדק. במה רבים אמורים, במתים, אבל אם צוה שירצו נר נטפו המזכירים בו לבע או לטע או לצורך דבר אחר, מותרים אבל שערך ממש, אפילו (ד) אם צוה עליו, (ה) אסור ברגאה כנגד לשם שילולת לבנה. נכון בשמירה, אף על פי שגמרי דיעה, לכן שערותיו נאסרים עד שמקבל.

נשמת אברהם

את היום דרך מכשיר שבורד ומוציא את גזע גם מלחה במתות סיכונים עבור השורבוצים (וה"ה) לוחים לבנים לפי המקבל. ודאה מה שכתבתי בנדר ד חרשים סי' תכה ס"ק בנ (עמ' קפט).

הצורך וחרת היום חזר למתברר - הכל במעגל טנוני. אין כל סכנה לתורם ולא כפי שחש השואל ששאל הליך ואומר שליט"א²⁰². וצ"ל 201 ולהגריש הוברדו להגריש קליין אחרי שהוכרים הוברדו ואומר שליט"א כתב שליט"א והגריש ואומר שליט"א בשם הגוי ואחר הגוי קליין שליט"א בשם הגוי ואחר שליט"א כהן הלישון²⁰³: וברזי עם מור שליט"א והצטיי לפניו את הברכים וגם קרא בעצן את המכתב של מנהל בנק הים ואמר לי להשיב לכם שברדאי כיון שע"פ המסמכים לדבר אין באופן זה חשש סכנה, מצדו רכה לתורם הים באופן הנ"ל שע"פ אפשר להציל רבים מישראל.

(ז) אם צוה עיין לעיל ס"ק ב(5), מה שכתבתי לגבי אדם שחזר או מכר נפשו, כולו או חלקו, לשם נחתה אחר המות.

הצורך וחרת היום חזר למתברר - הכל במעגל טנוני. אין כל סכנה לתורם ולא כפי שחש השואל ששאל הליך ואומר שליט"א²⁰². וצ"ל 201 ולהגריש הוברדו להגריש קליין אחרי שהוכרים הוברדו ואומר שליט"א כתב שליט"א והגריש ואומר שליט"א בשם הגוי ואחר הגוי קליין שליט"א בשם הגוי ואחר שליט"א כהן הלישון²⁰³: וברזי עם מור שליט"א והצטיי לפניו את הברכים וגם קרא בעצן את המכתב של מנהל בנק הים ואמר לי להשיב לכם שברדאי כיון שע"פ המסמכים לדבר אין באופן זה חשש סכנה, מצדו רכה לתורם הים באופן הנ"ל שע"פ אפשר להציל רבים מישראל.

תצלה נפשו מצדו אחר המות. אדם שמת מסיבה לא בורח כליל שבת ולפי חוק המדינה וחרשים לוחה אותו בשבת, הוא מותר לרפא לסלפן למנוחה מטעם המדינה כדי להספיד ולשכנע אותו שמדובר במתות טכני ועל ידי כך למנוע את הנחתה אחר המות. ועיין לעיל ס"ק ב מה שכתבתי על אסור תורה הברכים בניתוח אחר המות כשאין זה מבצע מטעם פיקוח נפש של חולה או אדם אחר הנמצא לפניו העולה למת מאותה מחלה אם לא מטפלים בו כוסף.

הצורך וחרת היום חזר למתברר - הכל במעגל טנוני. אין כל סכנה לתורם ולא כפי שחש השואל ששאל הליך ואומר שליט"א²⁰². וצ"ל 201 ולהגריש הוברדו להגריש קליין אחרי שהוכרים הוברדו ואומר שליט"א כתב שליט"א והגריש ואומר שליט"א בשם הגוי ואחר הגוי קליין שליט"א בשם הגוי ואחר שליט"א כהן הלישון²⁰³: וברזי עם מור שליט"א והצטיי לפניו את הברכים וגם קרא בעצן את המכתב של מנהל בנק הים ואמר לי להשיב לכם שברדאי כיון שע"פ המסמכים לדבר אין באופן זה חשש סכנה, מצדו רכה לתורם הים באופן הנ"ל שע"פ אפשר להציל רבים מישראל.

לכאורה הדבר תלוי במחלוקת המוכחא בארץ סי' שיא טע' ב ובמ"כ שם ודאה במה שכתבתי שם ס"ק ב (עמ' שטכ).

הצורך וחרת היום חזר למתברר - הכל במעגל טנוני. אין כל סכנה לתורם ולא כפי שחש השואל ששאל הליך ואומר שליט"א²⁰². וצ"ל 201 ולהגריש הוברדו להגריש קליין אחרי שהוכרים הוברדו ואומר שליט"א כתב שליט"א והגריש ואומר שליט"א בשם הגוי ואחר הגוי קליין שליט"א בשם הגוי ואחר שליט"א כהן הלישון²⁰³: וברזי עם מור שליט"א והצטיי לפניו את הברכים וגם קרא בעצן את המכתב של מנהל בנק הים ואמר לי להשיב לכם שברדאי כיון שע"פ המסמכים לדבר אין באופן זה חשש סכנה, מצדו רכה לתורם הים באופן הנ"ל שע"פ אפשר להציל רבים מישראל.

לכאורה הדבר תלוי במחלוקת המוכחא בארץ סי' שיא טע' ב ובמ"כ שם ודאה במה שכתבתי שם ס"ק ב (עמ' שטכ).

הצורך וחרת היום חזר למתברר - הכל במעגל טנוני. אין כל סכנה לתורם ולא כפי שחש השואל ששאל הליך ואומר שליט"א²⁰². וצ"ל 201 ולהגריש הוברדו להגריש קליין אחרי שהוכרים הוברדו ואומר שליט"א כתב שליט"א והגריש ואומר שליט"א בשם הגוי ואחר הגוי קליין שליט"א בשם הגוי ואחר שליט"א כהן הלישון²⁰³: וברזי עם מור שליט"א והצטיי לפניו את הברכים וגם קרא בעצן את המכתב של מנהל בנק הים ואמר לי להשיב לכם שברדאי כיון שע"פ המסמכים לדבר אין באופן זה חשש סכנה, מצדו רכה לתורם הים באופן הנ"ל שע"פ אפשר להציל רבים מישראל.

לכאורה הדבר תלוי במחלוקת המוכחא בארץ סי' שיא טע' ב ובמ"כ שם ודאה במה שכתבתי שם ס"ק ב (עמ' שטכ).

הצורך וחרת היום חזר למתברר - הכל במעגל טנוני. אין כל סכנה לתורם ולא כפי שחש השואל ששאל הליך ואומר שליט"א²⁰². וצ"ל 201 ולהגריש הוברדו להגריש קליין אחרי שהוכרים הוברדו ואומר שליט"א כתב שליט"א והגריש ואומר שליט"א בשם הגוי ואחר הגוי קליין שליט"א בשם הגוי ואחר שליט"א כהן הלישון²⁰³: וברזי עם מור שליט"א והצטיי לפניו את הברכים וגם קרא בעצן את המכתב של מנהל בנק הים ואמר לי להשיב לכם שברדאי כיון שע"פ המסמכים לדבר אין באופן זה חשש סכנה, מצדו רכה לתורם הים באופן הנ"ל שע"פ אפשר להציל רבים מישראל.

נשמת אברהם

התעלה, ולא מביעא לתעלה של רפוי אלא אפילו לתעלה של מת. מותר. וצ"ע למה לא הביא את זה האג"מ הסתמך על סברא בלבה. וחרת מות, האג"מ במקום אחר¹⁹⁸ כן מביא את הרמב"ם וכתוב: משמע דאם אינו דרך נציון לא הוי בכלל הלאו כלל, והוא מטעם שהלאו נאמר בחיוב מלקוח שלא יוסף, ומלקוח, כיון שהוא על הפכו הוי זה דרך נציון, שלכן אין להתשיב זה שמכרין לאפשר מאיסורא ולקיים עשה, וכן אם את כח לחנו, לוחרת בכלל, שיהי אדם דרך נציון וכו', עכ"ל. אך ברור שכל הדין של האג"מ הוא לגבי יומי יודע אם יבוא וכו' שדוחים איסורים בשבט"ל.

וכן עיין במנחת חינוך¹⁹⁹ שכתוב: שאין עובר על איסור רק בחובל בחבור ללא רשות, אבל אם חובל בו ברשות, מותר. עכ"ל. ומכיון שלחורם אין איסור, גם לרפא אין איסור²⁰⁰.

ואמר לי הגרש"ז ארעכאך וצ"ל שלמעשה גם הוא מותר, כי מכיון שהחורם עשה מצוה של העלה נפש מישראל (ואפילו אם הוא עושה את זה רק עבור הכסף, למעשה יש כאן מעשה הצלה), מסתבר שאין על זה שם של חבלה כלל, עכ"ל.

(ג) ה"א לנצ"ם או שרופא שיש כאן מוצאים דם מהמחור בדיקן כמו בחתומת דם רגלי, מעבירים בו זמנית

ציונים והערות

(197) פיה מבל חובל ומקדק הא (198) חרשים סי' ג. (199) מנחת מת. (200) אל מרד הגר"י טכרית שליט"א.

רא חייב אדם לתת את חברו בן בטעם מי חבו

נשמת אברהם

ורשאלות שמה הנהגם ובר מברא שזאם שאם יצאו ונאין שלא הרגו, לא היה שום חשש סכנה לר' טרפון מהטעמה זו, וכל החשש הוא רק אם יצאו חריבין, ואם אחת שמחריב להיכנס בספק סכנה בשביל הגלגל חבירו היה מחריב להטמנם בממה נפשך, שאם יצאו ונאין שלא הרגו, אין אפילו חשש סכנה לר' טרפון בהטעמה זו וכל החשש הוא רק שמא יצאו חריבים שהרגו. אביר היה לו להטמנם משום שאם הם בודאי סכנה הוא בספק שמא לא יתגלה הדבר שהטמנם, עכ"ל. אולם כל זה רק לפי השאלות, אבל לשיטת רש"י והמאירי רשמה הנהגם ואסור להוציא אתם (ע"פ ר"ן חוה"ל ולא ע"פ רמב"ם ופ"ק דמלכות⁴¹), אין ראיה מהגמ', ועיין בשו"ת צ"ח אלעזר⁴² שדחתה את ראיתו של האגודה אבות מהגמ' הנ"ל.

אמנם המקור השני שמברא האגודה אבות הוא מהגמ' בסנהדרין שהתאחדו לנ"ל⁴³. והנראה במשיבה: והוא מברא נפקא מההם נפקא, אבדת גופו מניין חיל השכותו לו, אי מההם היה אמינה הי"ם בפשיה אבל מיטתו ומינה אנדר אימא לא. קמ"ל. והאגודה אבות מריק דמכיק שהגמ' הו"ל למינה דקמ"ל דאפילו בספק סכנה נפשות נמי חייב להוצילן, משמע שדקא מיטתו ואנדר הוא דמחריב, אבל להכניס את עצמו לספק סכנה לא. וכי"כ הטפר חסידים⁴⁴. שאם אדם טורע בנהגו והוא כבד, אל יעזור לו פן יטבע עמו. וכן משמע מהא"ר שכותב⁴⁵: שאם בודאי היה ג"כ הוא מסוכן עמו, אין לו לסכן גופו מאחר שהוא חוץ מן הסכנה, אע"פ שהזאת במיתת חבירו כי ורשיקו חיי אחרך עמו, ולא מציע חילוק בין סכנה למיתה ודאית, עכ"ל. ועל אף שמשמע ממה, שכתב, ישאם בודאי היה ג"כ הוא מסוכן עמו שדקא בודאי אבל בספק סכנה שולל צריך להוציל את חבירו שומעא בודאי מעיקר הדין אלא מותר הסירות כלבד, סכנה, אמנם וראה בור וזה שם, שלמד והוציא להחמיר על עצמו רשאי, ובמקום מסוף וברר הא"ר י"לא מציע חילוק בין

צינונים והערות

- (43) עיין בספר חסידים סי' תע"ט שכתב, אדם נשקק ברם נפשו עד כדי יסוס אל ימלט בו (משל כוה"ק, א"ט בורח ורצח א"ל, או הקבלות, בין יהיה בין בור, בפשיה דר' טרפון בבית. (44) ח"ס סי' מה. (45) ח"ס סי' שולחן ערוך סי' ק"ג. (46) שולחן ערוך סי' ק"ג. (47) פ"ק ד"ב. (48) סי' קמ"ט. (49) פ"ק ד"ב. (50) סי' תר"ט. (51) כלל נהגין לו.

נשמת אברהם

לאדם להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להוציל את חברו מודאי סכנה.²⁹ סכנה עצמית בהצלת חולת חובב במ³⁰: גופא, מניין לדאוג את חברו שהוא טורע בנהג או היה גורדו או לסטן באין עליו שהוא חייב להוציל, חיל לא העמד על דם רצח. וכן נפסק להלכה בדמ"כ³¹ ובשו"ע³². ויש לכרע עד כמה חייב המציל לטרוח ולסכן, בין בגופו ובין בממונו, כדי לקיים את המצוה, שהרי כל המקיים נפש אתה מישואל מעלה עליו הכותב כאלו קיים עלום מלא³³.

1. ספק סכנה למציל

האם אדם חייב או צריך להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להוציל את חברו שומעא בודאי סכנה? מין כותב³⁴ בשם הגהות מיימנוניות שלמד מהירושלמי, שצריך אדם להכניס את עצמו לספק סכנה כדי להוציל את חברו מודאי סכנה, ומחסיף מין השו"ע, שראה שהטעם מפני שהלה רואי שהוא ספק וכל המקיים נפש מישואל כאילו קיים עלום מלא, וכותב העמק שאולה³⁵ שכוונתו והנהגות מיימנוניות הוא להירושלמי בהרוממות³⁶: וכי אימי אהצד בטיפספה (נצור במקום סכנה הרבה - פי' משנה), איך יונתן יכרד המת בסדרו (כלומר שנתיראש הימנו ואין לו אלא להכין לעצמו הכריכי המת - פ"ט), ורצוים, וכותב האגודות אבות ודמרכב

צינונים והערות

- (29) מורסם לראשונה בהמפרץ ניסן חשנ"ב עמ' 31. (30) סנה ענ ע"א. (31) הל' רחוק פ"א ח"ד. (32) ח"ס סי' ת"ט. (33) מנה לו ע"א. ב"ב א"ר ע"א. (34) כי"ס הל' רחוק שם ח"ב ור"ס ח"ב. (35) קמ"ט פ"ק ד"ב. (36) מ"ט פ"ק ד"ב. (37) סי' קמ"ט. (38) פאר פ"א סי' ק"ג. (39) ח"ס שם סי' ב. (40) שם סי' ב. (41) ורש"ם דף ג' ע"ב ח"ד סי' ע"ב בהשפעה. (42) סא פ"א.

ר"ב אדם להגדיל את חכרו כן נפטר כן במשנת ר' חנני

נשמות אברהם

ל"ה. וכשנפטרין נ"ל וסכנת רב איש אצל
המלך היה לקטוע אנפשו ע"י סם ומשוריה
סמך אריסא להגדיל מר זוטרא מרח צרפת
שזנא סכנה כל הגוף, וערין צריך אר
לעשות ל' רב בכל הגוף, עכ"ל של
התנאים.

עין בור זהב⁵⁷ ושאני רב איש שהיה
מקורב למלכות - מימי רבי עד רב איש לא
מצאנו חורה וגדולה במקום אחד.⁵⁸

אך במקום אחד כותב הירב"ץ⁵⁹

שאפילו יש בו קצת ספק סכנה כגון ראה
אותו טובע בים או לסיים באים עליו או
וזה וצד, שיש בכל אלו ספק סכנה, אפ"ה
חייב להגדיל וכו' שאנו חייב להכניס עצמו
לספק סכנה בשביל צדקה, אבל להגדיל
נפש חבור או שלא יכא על העורה, אפי'
במקום דאיכא ספק סכנה חייב להגדיל
והכי איתא בירושלמי. ומ"ם אם הספק
נשוא אל הדא דאנו חייב למסור עצמו
להגדיל את חבור ואפילו בספק מוכרע אנו
חייב למסור נפשו דמאי חזיה דמכא דידך
סמך טפי דלמלא דמא דידה סמך טפי.
אבל אם הספק אנו מוכרע אלא נשוא אל
ההגדלה והוא לא יסתכן ולא הגדיל, עבר על
לא תעמוד על דם רעך.

סכרא זאת שמתלקת כן חשש סכנה -
וספק שקול מזה גיסא וכך ספק קטן
מאדך גיסא, מצאנו גם במהר"ם שיק⁶⁰
שכתב, תמה לי זה משום סכנה נפשות
שאין לאדם להכניס את עצמו לספק סכנה

צינונים והערות

(57) כלל נט אות כח. (58) גיטין נט ע"א. (59) לשונות המכנים סי' אלה מקצת (רח"מ). (60) על חזית מצות
מצות רח"מ ופי' גם במהר"ם בכתב פ"ב ס"ב (61) ופי' גם בשו"ת מהר"ם שיק סי' קצ"ה (62) סעי' 1.
(63) סי' שכ"ט סעי' 7.

ר"ב ר"ב אדם להגדיל את חכרו כן נפטר כן במשנת ר' חנני

נשמות אברהם

סכנה למיתה וראית' שאפילו בספק סכנה
עצמות אין לו להגדיל חבור, וכן הביא גם
השו"ע הרב⁶² את דברי הרא"ה.

המנחת חינוך⁶³ כותב להלכה על
ההנהגה ח"ל: כיון דהוא רק לא ואינו
עושה מעשה כלל בהעברת הלוא, למה
יחזיק להכניס עצמו בספק סכנה, והלא
וחי בהם כתיב ופקוח נפש דוחה הכל
ואפילו ספק פקוח נפש, ואי משום פקוח
נפש ראיד, זה דקא בערשה מעשה וכו'
היה בספק סכנה ג"כ אינו צריך למסור
עצמו הרי לא עבד מעשה רצ"ע, אך
במבט דין זה מבא בשם הירושלמי,
צריךין אנו לקבל באימה ומ"ם למעשה
צ"ע דין זה, ונ"ל דע"כ השמיטוהו
האשונים ולא ס"ל כן.

שאלו את הירב"ץ, האם מותר לאחר
שיסיים שקיצו ממנו אבר שאין הנשמה
תלויה בו תמורתו שלא ימיתו חבור.
ובסיכום דבריו הוא כותב⁶⁴: וזה דכתיב
דכתיב דרכי דרכי נפשו וצריך שמשפטי תורתו
יהיו מסייעים אל השכל והמבוא, איך
יעלה על דעתו שניתן אדם לסמא את עצו
או לחתוך את ידו או רגלו כדי שלא ימיתו
את חבור, הלכך אינו דואר טעם לדין זה
אלא מזה חסידות ואשר חלקו מי שיוכל
לעמוד בזה, ואם יש ספק סכנה נפשות הרי
זה חסיד שוטה וספקא דידה ערף מודאי
דחבורה.

צינונים והערות

(62) הל' חק' נוף תפיש סי' ת. (63) מצות רלו ס"ב. (64) סי' אלה נב (תרכ"ב) מוכח במש"נ סי' שכ"ט ס"ק
ג' (65) ס"א ע"א. (66) וק"ל מנח' להשג' לומר שלא היה רב איש במש"נ אפי'
לכמה שהיה אפילו יחיד גדולה מזו של מר זוטרא אפי' היה יחיד דבר לא רק רשונה בעלמא.

רוב אדם להציל את חברו כן בטעות מי חטא

נשמת אברהם

הטבע חוקר כליות רלב, הוא אמר כי אם רמחמרב לאהוב חבירו כנפשו וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, ואף דורמבין פ' קדושים כ' דלא דוקא לאהוב אותו כנפשו אבל מירושלמי פ"ט דנדרים ה"ד ושי"ט כ"ט ס"ב משמע דדוקא הוא חבוב דבר הגמ"י שהובא בכ"י וסמ"ע סי' ה"כ דמשמע בירושלמי דחייב להכניס אי"ע בספק סכנה להציל חבירו והפוסקים השמיטו וכתב' כי רכונתו לירושלמי פ"ח דמנהגין ה"ח לפי הפ"ט שם אבל י"ל דשאי"ה דבא לעשות מעשה להרוג חבירו משאי"כ הכי דה"י כשוא"ת אין וא"י משם ולכן השמיטו הפוסקים (דהנה מ"ש בענין אהבת חבירו יערוך חס"י סנהדרין מ"ה א' בשם י"ט דואהבת לרצון כמנח ל"ש מחיים וחיין קדושים יע"ש). ולענין הא דהשמיטו משום רבשי"ט דיומא פ"ה ע"א נענה ו"י אם במחמתו כ"י ומה זה שספק על מנח' בא ספק על נפשות בא וטפילות זמנים כשמה כ"י ניתן להציל בפשוט ק"ו לפ"י שדחתה כ"י ומבואר דר"י סובר בפירוש דגם בספק מותר להרוג ובירושלמי שם הם דברי ר"י גופי', ואף ודחשיט קאמור דאית ל"י פירכא דדלמא כדדבא דחוקה אי"א מפעיד עצמו כ"י מ"ט בגוף הדין אין ביד אמורא להלך על תנא, וכ"י, עכ"ל של המהרש"ט.

אולם השריד אש"י דחה את דבר האור שמח וכתב שהאיטור כאן הוא משום גזירת הכותב. והגאון חשק שלמה⁶¹ כתב ואינו אמור לצאת להציל ישראל, אלא דמחוייב לשו"ב אח"כ לעיר מקלטו. ומ"ש דאינו יוצא לעולם הפירוש שהוציאה אינה עלמיות אלא חזון אח"כ. וראיתי בשו"ת מהרש"ט שכתב⁶²: ובהתלה נמתקם אם מחוייב אדם להציל חבירו מסכנת נפשות במהותו דאף דהיה גם לאו דלא העמיד על דם רצח כדאיתא. כשהנהדין ע"י, מ"ט ה"י בשוא"ת חז"י למ"ע כמ"ש בשו"ת חו"י וא"י ה"י במ"ע אי"ע לבוכו יתור מחומש, אבל י"ל כדן

ציונים והערות

60 שמות ד"ט. 61 ד"ה ע"י שר-ש, שיד-ויסא. 62 ד"ה ח"ה סי' ט. 63 ד"ה שבעל סף כדן י"ט חס"ל"י. וכל בשו"ת יב"ע חז"י חו"ס סי' י' אח"כ. ודאית שם אתה חז"י דין ודבא ומק"י על כל חששא.

רוב אדם להציל את חברו כן בטעות מי חטא

נשמת אברהם

כדי להציל את חברו מרדא סכנה, וכן מובא גם בא"ר⁶⁴. כתב ל' הגרש"י אורמבאך שליט"א שכתב"ה שהחשש הוא רק מכת מיעוט, ע"י בקובץ שיעורים להגמ"א וסמ"ן וצ"ל שכתב בפסוקים אות ל' אהא דכתב רש"י בברכות לג, דחוש לא חשיב סכנה משום דודת נחשים אין ממחיין, דשמעין מזה דאצי"ג שאין הולכין בפיקו"צ אחו' הרה, מ"ט יש לסמוך בכר"ג אחא דשלוחי מצוה אין נחוקין ולא חשיב בכר"ג כשכית ודחיקא, וא"כ בגר"ד ה"י הצלת נפש אין לך מצוה גדולה מזה. אולם לענין דבריו צ"ע, ורבים כתבו דמ"ש רש"י אינו כ"כ בדוקא, אב"י כתב מהרש"א בקידושין כ"ט ע"כ דאב"י סמך על חסידותו והפילתו שלא יהיה נחוק וכוונתו סמכין אגיסא אצי"ג שורה שם ממש ספק סכנה, עכ"ל. רע"ן במעשה ד' חנינא כן דוסא (ברכות לג ע"א) ורע"ן יקב"ש שם שכתב: מה שפסקה מהרש"א אין ספק עצמו על הגם, י"ל שאין ר' חנינא ב"י שורה מוכסח בעצמו שהצלה מצוה על יד וכו' וה"י סימן בעצמו כדי להציל שאר הצבור מסכנה וה"י, וכותב רבים חל"י כ"י, ולהציל מסכנה דרבים שאני, והוא שעמדה לו שהיה ניצל, עכ"ל.

אב"י, מעניינים דברי המעשה⁶⁵ על דעתו בשגגה שסמך לו לצאת מפע"י מקלטו: ואפילו שר צבא ישראל כיוצא בן צוריה

ציונים והערות

64 שם. 65 מכת פ"כ פ"י. 66 שם ב"ש סוף אות ב. 67 שם יכ"ן אות ג. 68 הל' דמת פ"י ה"ח.

רויכ אויס להציל את חברו בן בטפס מי תבו

נשמת אברהם

3. האם מותר להכניס את עצמו לספק סכנה כותב האגרות משה⁸⁶: אין לחייב לאדם ליכנס בספק סכנה להצלת חברו מודאי סכנה וכו' אבל יהיה מותר לו לעשות כן דעביד יוצל נפש מיראלי. וכן פוסק הגר"ח אליעזר⁸⁷ שאם לפי אפשרות סבירה, לא יצא מזה נזק לכראות שלו. מותר לאדם לנזק אבר מאבריו כדי שישתלם את האבר בנזפו של חברו הנמצא במצב מסוכן, וגם למצוה גדולה מאד של הצלת נפש מישראל החתוש לו. ולכן השתלם כללה ממתנה חי וברא לחברו המסוכן, הנהיה מחתם, אחרי ציון צוות של חפאים מומחים, אחרי ציון מדקדק בדבר, שאינה כדוהה בסכנה נפשות למתנה⁸⁸. וכן פוסק הראשיל הגר"ע יוסף⁸⁹. אולם ציון בשו"ת מנחת צחק⁹⁰ שאסור.

4. חוב של חפא

לגבי חפא, כותב הגר"ח אליעזר שייכול לסכן אי"צ כדי להציל חולה עם מחלה מדיקת ואפילו למצוה רבה יחשב לו⁹¹. ולפי מה שכתבתי לעיל בשם הדרכי' והמהר"ם שיק את שפיר, כי כאן לא נקרא סכנה כמש"מ ומוכר, ומותר לו לרפא ולסמוך על הקבי"ה שיצו עליו, כי זהו דבר של עולם. וכן שמעתי ממר"ד הגר"י מריב"ט שליס"א.

אך ראה להלן מי תבו סיק 87 שדנתי

ציונים והערות

84 ידד ח"כ סי קסד ענף ג' ד"ה משי"ב. (85 ח"ה סי' א' אות י"ח. (86 ידד ח"כ סי' קסד ענף ג' (87 ח"י סי' כ"ה פ"ג. (88 שם ח"כ סי' כ"ה. (89 שו"ת חתם דעת ח"כ סי' פ"ד. (90 ח"ה סי' פ"ד. (91 ח"ה סי' פ"ד. (92 ח"ה סי' פ"ד.

רש"י רויכ אויס להציל את חברו בן בטפס מי תבו

נשמת אברהם

מקלטו ואפילו על מנת להציל את כל ישראל, הוא מפני שאינו ראוי שהתקן חשוד על דין, מאחר שארצות הקלה על ידו הנה בשונה. וגם אם יצא למלחמה לא תבא חשודתו לישראל על ידו שמגלגלן זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב, וי"ש בשמאל א"ד: מה היונתן ימות אשר עשה את השופר והגולה הזאת וכו', והסביר הרמב"ם (ס"פ בחוקות) שאילו היה רשע לא היה נעשה נס על ידו, שאין הקב"ה עושה נסים ע"י רשעים וע"י נס כמשפט כה"ל⁹⁴ וכספור לאור ההלכה⁹⁵.

עוד כותב הפ"ח⁹⁶, גם בשם האגרות אורב, דאלם צריך לשקול הענין היטב אם יש בו ספק סכנה, ולא לדקדק בזה. כאותה שאמור סר"פ אל מציאות⁹⁷ גבי שלל קודם לכל אדם, שכל המדקדק בעצמו כן, סופר בא ליד כן. וכ"כ בשו"ע⁹⁸: מי שאברה לו אברה ופגע באבדתו ובאבדתו חברו, אם יוכל לחזור את שותקו חייב להחזיקם, ואם לא יחזור את שלו, שאבדתו קודמת אפילו לאבדתו אבר וכו', כדורשין מאפס לא יהיה כך אברו, ואעפ"כ יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק ולומר של קודם אם לא בהפסד מוכח, ואם תמיד מדקדק פרוק סמט עול גמילות חסדים וסוף שצטטר לביריות. והערה: כותב⁹⁹:

ומזה הכל לפי הענין, ויש לשקול הענין בפלס ולא לשמור אי"צ יותר מדיא, ובהה שייך בבאן הפסור של זקן ואינו לפי כבודו, הא הרי דאמ הוא דכל שבשלו

ציונים והערות

94 ח"ה סי' פ"ד. (95 ח"ה סי' פ"ד. (96 ח"ה סי' פ"ד. (97 ח"ה סי' פ"ד. (98 ח"ה סי' פ"ד. (99 ח"ה סי' פ"ד.

ר"ח רחב אדם לחלל את חברו בן נפשו בן נפשו בן חט

נשמות אברהם

שם באריות אס רופא או כל מטפל רפואי
אחר בנן. אחות חייבים לטפל בחולה
אפ"י שיש סכנה מסוימת החובות
במחלה מרבית כנח צדקת או אידים. ושם
התקשרו כי לכאורה למה אין חיוב על
הרופא (היה אה או סכנה או אפילו ספק סכנה
חולה שיש בו סכנה או אפילו ספק סכנה
שמבקש עזרתו, הלא מי חייב אותו להיות
רופא או אה או אחות? האם לא על הנאי
זה נכנס למקצוע זה, כי רואי ידע מראש
שיש סיכון בעבודתו ואז כסתם אדם
שבאמת אין לו כל חוב להכניס את עצמו
לספק סכנה כדי לחלל את חולתו מרדאי
סכנה. וכן מצאתי בשו"ת שבת הל"ז⁹²
שכותב: בענין חובת הרופא, האם יש
חובה לרופא לטפל בחולה עם מחלה
מרבית מסוכנת, ובעיקר בזמן מגיפה, או
שהצעה לברוח מן העיר כשיש דבר
כמבואר ב"ק ס' צ"ב. פשוטם של דברים
שאסור לרופאים שיכולים להחליט לחללים
לברוח לסלק מתפקידם רק ישמרו עצמם
ככל האפשר שלא לחתובק כחוקת
הרפואה בעתים הללו, וראיה לי מחקת
רבינו הנרדק"א ד"ע בשעת מגיפה
הכוללת בעיר פוזן שכ' שאנשים
שיכולים לשמש החללים האלה יחיו
באופן קרע בחדר האצאצאצט, וכ' שם
שהוא שכר האנשים האלה, וכן כי שם
שיקראו מיד לרופא יע"ש נרפס באגרת
ציונים והערות

מן הנרדק"א בסי' אורות סופרם מכתה
ל', ונאנו משמע לי שידבר דוקא מאנשים
אשר לא מבני ישראל המה.
וכן הסכים אתי מו"ר הגר"י נרדק"א
של"ס"א והוסיף שאם הרופא סירב לטפל
בחולה כזה עובר הוא על לא תעמוד על
דם רעך. אמנם אם הסיכון לטפל הוא
ממש אינו חייב לסכן את עצמו אך אם
רצה מותר, עכ"ד.

כל זה כשמדובר בחיים שגורמים, אולם
בשעת מלחמה בשרה הקרב, לא חל הכלל
של חיך קודמים, וכל אחד ואחד, גם חייל
וגם רופא, חייב למסור את נפשו כדי
להציל את חברו מרדאי סכנה ואפילו
כשמכניס אי"ע על ידי זה לספק סכנה⁹³.

5. ואם מותר להקריב עצמו לחלל את חברו
כותב הספר חסידים⁹⁴: כתיב (ויקרא
יט:טז) ולא תעמוד על דם רעך אבל אם
הרבה מחלומים עליו אל ישליך עצמו
בסכנה ואל יעשה פשיעה בנפשו ואם אדם
טובע בנהר והוא כבר אל יעזור לו פן
יטבע עמו. מאד במקום אחר כותב⁹⁵:
שנים שישבים ורקשו איבים להרגו אחד
מהם, אם אחד חלמיד חכם והשני הדיקט,
מצוה להדיקט לומר הנצחי ולא חבירי כר
ואובן בן אצטרוכלי שבקש שיהרגוהו
ולא לר' עקבא, עכ"ל.

לעומתם, העינין כותב⁹⁶: נ"ל
דלהצל מן המיתה יכול למחול על דמו

ציונים והערות

92) ח"ח ס' רמ"א אה"י. 93) שו"ת צ"ח אליעזר ד"ר ס' נח. 94) הוצאת מוסד הרב קוק ס' תשי"ב.
95) שם ס' תרע"ב. מכתב ממנו נה"ל ע"י הרע"א אכן בחזק פנה א 96) מכל עת אכן בחזק פנה א
אות ק.